МИКОЛА БРИК

З МИНУЛИХ ДНІВ

Спомин

1972
ЙОРКТОН — КАНАДА

diasporiana.org.ua

PAST DAYS
RECOLLECTIONS

— by M. Bryk —

МИКОЛА БРИК

З МИНУЛИХ ДНІВ

Спомин

Побратимам присвячую

Накладом автора

1972

ЙОРКТОН, КАНАДА

Printed in Canada by Popular Printers,
787 Toronto Street, Winnipeg, Man. R3E 1Z7

Микола Брик

Я, Микола Брик, народився 17-го грудня 1896 р. в селі Конюхів, Стрийського повіту в Галичині. Мій батько, Федір Брик, був залізнодорожником. Мама, Анна Беда, померла ще молодою, маючи тільки 45 років життя. До школи ходив я в Стрию, а потім до Учительської Семінарії в Самборі. Коли почалася війна в 1914 р. і почав формуватися корпус українських добровольців, осідок якого був тоді в Стрию, тоді я заохотив наших хлопців в с. Конюхові і привів їх цілу чоту добровольців до Коша. Там то й призначено мене чотовим підстаршиною Стрийської сотні. Комендатом сотні був п. Гарасимів. Брав я участь на фронтах: в 1916 р. в селі Соснові над Стрипою, і в 1917 р. в селі Куропатниках та в селі Конюхах біля Бережан, де попав в московський полон.

Повернувшись з полону, перебув у Львові квартину, після того вернув до Коша. В короткому часі Кіш УСС переїхав в Україну. Кадру розмістили в селах Єлисаветградського повіту. Довго в Коші не побував, бо скоро нас, полонених, поворотців підстаршин, перевели в іншу дивізію до Підстаршинської Школи. Відбувши школу, дістав двомісячну відпуску, приїхав додому. Листопадовий зрив застав мене якраз на відпустці. Від перших годин брав я активну участь при перебиранні влади від Австрії. В Стрию зголосився я до Школи Укр. Військової Жандармерії. В місяці січні 1919 р. нашу сотню жандармерії передано в розпорядження Директорії для охорони столиці України м. Києва. В цій сотні було нас трьох Бриків. Я, мій брат Юрко і свояк Данило Брик. По відступі з Києва, нашу сотню влучено в Північну Групу з центром у м. Житомирі. Звідси наші війська нераз наближалися і 40 верстов до Києва. Два рази ми були змушені залишити Житомир. І два рази ми поновно його здобували від

більшовиків. Одного разу окружили нас червоні і ми тільки з великим трудом пробилися з ворожого перстеня.

Почався наш боєвий відступ через Звягель, Рівне, Дубно, Крем'янець, Чорний Отрів аж до Ка'янця Подільського. Там стояли ми постоєм і охороняли Український Уряд. При кінці листопада 1919 р. перейшов я до УГА, що тоді була в союзі з Денікіном. В кінці грудня, мене з відділом галичан приділено до повстанчого загону отамана Шепеля, де то ми несподіваним наступом прогнали денікінців з міста Жмиренки. Звідси з боями добивалися ми до містечка Роздільна, недалеко від Одеси. В Роздільній захворів я вдруге чи втретє на тиф. Тим разом досить важко. Побував я в українських лікарнях, що приміщувалися переважно по кінських стайнях.

В часі наступу польських і українських військ на Київ, мене важко хворого вивезли большевики через Київ, Поятаву до Харкова. Тоді я був від пояса вниз спаралізований. Та Богу дякувати видужав. З великими небезпеками пізно восени добився я до рідного села Конюхова. Але й тут під Польщею не було для нас, бувших вояків, життя.

В 1922 р. я був членом УВО. За активність у ній мене заарештувала польська поліція. Сидів я спочатку в тюрмі в Стрию, потім перевезли мене до Львова на Баторого, а потім на Бригідки. Там тоді сиділо багато провідних українців, як полк. Андрій Мельник, брати Бойдуники, С. Федак і багато інших. Мене заарештовано в селі Конюхові, а на поліції важко побито. В місяці березні удалося мені втекти з Бригідок. Допоміг мені грішми і документами, щоб я міг пробратися до Чехословаччини, покійний вже тепер сотник Михайло Матчак. І так гірськими верхами від Самбора почерез Турку і Бескид, при помочі наших бойків, пробрався я через границю й дістався до Мукачева. Звідти через Ужгород переїхав до Праги. В Празі зголосився я в укр. леґації, а там направили мене до укр. робітничого куріня в Терезині. В тім курені пробув я до початку грудня 1923 р. Перебуваючи в Терезині, нав'язав

Вартова сотня в Терезині

я переписку з кузином в Канаді і він вистарався мені "Афідейвит" на переїзд до Канади. Дістав військове звільнення з 42-го чеського піхотного полку (бо до того полку був приділений наш робітничий курінь), виїхав до Праги. В Празі полагодив всякі пашпортові справи і вечірнім поспішним потягом через Німеччину подався в далеку дорогу за море. Треба згадати, що в німецькім Яблоннім перебувала Гал. Гірська Бриґада та частина шостої стрілецької дивізії. В Терезині було дві сотні, а по інших містах Чехо-Словаччини також були сотні.

Мій брат Юрко, уроджений 1899 р., служив за Австрії при гусарах. В часі Визвольних Змагань ми були в одній сотні. Перебули ми всякі гаразди і лихоліття в Україні. Розійшовся я з ним на станції Затище. Він уже був виздоровів від тифу і його призначили до підфронтових частин, а мене хворого повезли далі до Жмеринки. Після переходу 2-ї і 3-ї бриґад ЧУГ-а на польську сторону, решту галицьких частин перекинуто в запілля і їх розпорошено по других частинах. Перша Бриґада УСС дальше тримала фронт в районі Чуднова та фронт був прор-

ваний і після тяжких боїв бригада була розшматована і УСС-и, як боєва група, перестали існувати.

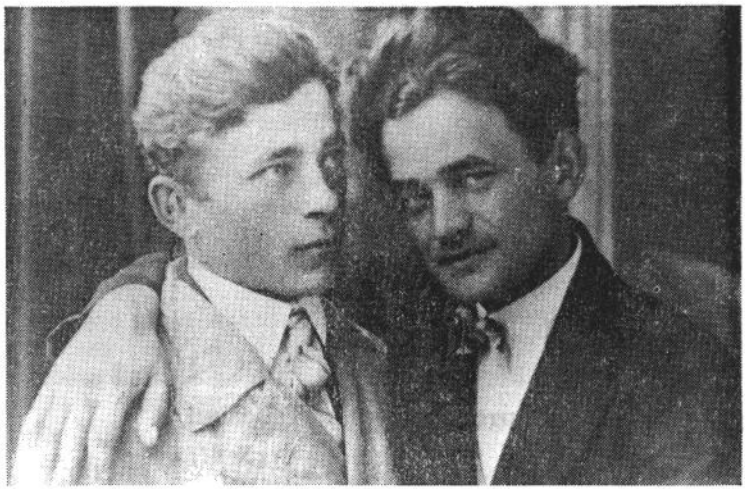

Іван і Юрко Брики

Юрка перевели в школу червоних старшин, яку він закінчив. Перебув ще пару років в армії і був звільнений з військової служби. В Києві побував на різних художніх курсах, а що мав малярський талант, то це йому дуже придалося. Коли в Україні йшла українізація, Юрко ще міг там втриматися. А коли стало погано, то при помочі польського консуля вирвався до Галичини, а з села спровадив я його до Канади.

Третього брата Івана залишили ми господарити в рідному гнізді. Іван в війну і пізніше був зв'язковим в підпіллі і загинув з ворожих рук в п'ятдесятих роках. Братову з малолітнім хлопцем москалі вивезли на заслання. Сестру Марію і четвертого брата Петра я також спровадив їх в Канаду.

Оце був вклад нашої родини Бриків у Визвольні змагання. Думаю, що наша посвята заохотила потім в рідному селі і других, що то пішли нашими

слідами. Між іншим, і пізнішого шефа Повст. Штабу УПА, сл. п. полк. Олексу Гасина-Лицаря. Ми так би стались там легендою на рідних землях, в рідному селі.

М. Брик, син Івана після заслання

А тут хочу ще згадати коротко про історію роду Бриків. Після останньої війни поселився жити в Голяндії укр. сотник Михайло Брик. Його батько Іван був важко ранений на польському фронті в 1919 р. біля Чорткова. Так ще перед війною Михайло Брик почав досліджувати походження роду Бриків в свойому селі Дев'ятниках та в околиці. Перевірював церковні книги і пам'ятники на могилах. А після війни почав звертатися до різних державних архівів і генеалогічних товариств. З його дослідів виходить, що наші предки вийшли з Фляндрії. В

Батько — Федор, сестри — Марія і Ольга

часі реформації переселилися до Швеції. Родоначальником наших галицьких Бриків був сотник Стральсундських райтарів шведський шляхтич Йоганн фон Брик, що прийшов з королем Карлом XII в 1704 р. до Галичини, де в боях під Львовом був важко поранений. Пораненого Брика вилікували наші селяни і він одружився з Софією Тарнавською, залишився жити в Галичині і дав початок шведсько-українському родові Бриків. В 1918 р. організатором української артилерії в Стрию був пор. Михайло Брик. Звідки походив він? Не пригадую. Довголітнім головою Товариства "Просвіта" в Галичині був проф. Іван Брик, що походив з Устрик Долішніх. Його син, лікар д-р С. В. Брик живе тепер в Едмонтоні.

З поміж нас усіх братів, я хоч найстарший, залишився ще при життю. Живе ще моя сестра Марія з синами біля Гамільтону. А в Україні ростуть внуки мого брата бл. п. Івана. Покищо ще наш рід не переводиться. Прошу Всевишнього, щоб ми і дальше змогли служити нашій Батьківщині Україні.

Микола Брик

СОСНІВ

Не пригадую собі точно того часу весною 1916 р., але думаю, що це було десь при кінці весняних робіт, як то в нас казали, коли похідна сотня УСС прибула до села Соснова як доповнення до полку.

Мене і мого стриєчного брата Івана та ще кількох стрільців призначено до 7-ї сотні, якої комендантом був тоді поручник д-р Омелян Левицький. В той час другий курінь займав позицію на лівому березі ріки Стрипи, на горбі, який простягався здовж ріки. Ця позиція була щойно здобута від ворога і треба було її укріплювати. Тому будовано окопи і землянки, а також різні укріплення. З поступом тих робіт, наша сотня виставляла одну чоту на "фельд-

ваху" (заставу), яка знаходилася за тисячу метрів перед позицією. Три чоти по черзі відбували стежі, поміж австрійськими та московськими позиціями, віддаль між якими становила яких 3 кілометри, так що було куди стежити. В день копали ми землянки, вовчі ями та робили інші спорудження й укріплення. А стояли ми постоєм і ночували на правому березі Стрипи в напів розвалених хатах. Направо від нашої сотні стояла 6-та сотня пор. Андрія Мельника, а наліво — 8-ма сотня пор. Осипа Будзиновського. Дальше наліво знаходивсь 35-ий полк Краєвої Оборони (Ляндвер). В часі таких нічних стеж згинув один наш український учитель, вояк того полку. Прізвище його я одначе вже забув. Він був одним з найкращих звідунів того полку. Мав усі високі австрійські відзначення за відвагу і боєві заслуження. А крім того мав найвищу підстаршинську ранґу, тобто "Оффіцір Штельфортретер". Ця його стежа заходила до пасіки, де часом знаходилися москалі, була останньою. Після неї мали його звільнити з військової служби за його заслуги. Та воєнне щастя — химерне. До тих всіх хрестів, що носив на грудях, дістав ще березового хреста. Похоронили його з найвищими військовими почестями.

Пригадую собі ще один епізод з нічних стеж. А було це таки десь в Петрівку, коли день довгий, а ніч коротка. Десь так під вечір рій нашої чоти отримав по пів польової пляшки руму, так під охоту. В нашому рої було тоді 15 стрільців і нас призначено на стежу. Коли ми вийшли з окопів, то ще було досить видно надворі. Треба було нам пройти від фельдвахи до невеличнких закопів, що були яких тисячу метрів дальше і які були призначені на кожного стрільця зокрема. Ішли ми на стежу високою травою. Місцями було ще позаторішне жито, яке наново виросло, бо через війну не було когось, щоб його пожав. Дійшли ми так до тих маленьких закопів, які мали форму півкола. Двох стрільців, комендант стежі назначив як око ще яких 25 метрів наперед. Лежимо в закопах і тримаємо кріси з багнетами готові в руках і надслухаємо. А що це був

час у Петрівку, то часто перепадав дощ з громовицями та блискавицями, то вже за короткий час ми лежали в воді, бо подільське небо не жаліло дощу для чорнозему.

Попереду нас і з боків чуємо як перепілки перекликуються. Це були людські перепілки, бо в таку ніч пташки сплять. Видно, це була подібна стежа з московської сторони. Лежимо ми так хоч у воді, але вдоволені, що на стежі. А понад нами виють московські снаряди і б'ють по наших позиціях. Дивлюся, — приповзли ці два стрільці, яких був вислав комендант наперед. Раптом я наче зі сну збудився. Дивлюся, а біля мене вже нікого немає. Тільки з ворожого боку чую якісь невиразні голоси. Схопився я з закопу і давай бігом вертатися до своїх. Та московська стежа видно запримітила мене, бо почали освічувати поле малими ручними ракетами. Одна з них впала близько мене і треба було кожний раз лягати на землю, щоб не бути прицілом для ворога. Десь так в половині бігу до нашої застави, натрапив я на велику купу гною, яку навізь якийсь селянин ще зимою, коли тут ще боєвої позиції не було.

Приліг я за нею, щоб захиститися і відпочити трохи. А так знов дальше побіг. Вже сіріло надворі, коли я дібрався до фіртки в дротяних засіках. Помітив мене вартовий і кликнув мені, куди йти. Після мене ще двох стрільців перейшло почерез ту діру, вони то ходили на зв'язок до застави восьмої сотні.

Коли ми знайшлися в закопах застави, комендант застави наказав стріляти в сторону москалів і при тому запримітив, щоб не в небо чи в землю стріляти, але в ворога. Стою я в траверзі разом з іншими і починаю стріляти. Вистрелив я щось чотири набої та нараз мій старий "майнліхер 90" затявся і не викидає гільзи. Пробую я замок рукою — та ні. Вдарив я зап'ятком по головці замка і головка відлетіла, а гільза і так не вискочила. Нема вже чим стріляти. Зауважив це підстаршина і крикнув до мене: "Злази, дурню, з приспи, бо тільки тоді, як хто

буде вбитий чи поранений, дістанеш кріса і будеш стріляти".

Не довго так стріляли. Але били густими сальвами, не жаліючи набоїв. Вистріляли не тільки свої набої з набійниць, але ще й скринку з 3500 набоями випорожнили. В день докоряли коменданту сотні, що забагато набоїв вистріляли. Але вечором прийшов наказ по сотням, що відбили наступ москалів.

Вже десь в обідню годину повернула наша стежа з розвідки. Казали, що було досить гаряче, бо москалі не жаліли артилерійського стрілива. Щастя було одначе, що багато стрілен попадали за нашу позицію в багна ріки Стрипи, що подекуди було ширше чим кілометр. Там вони навіть не вибухали. Вже над ранком наша артилерія почала відповідати москалям залізом.

Гарне наше Поділля літом. Синє небо, запашні поля. Спів пташок, що не турбуються війною. Вдосвіта, коли небо чисте, видно було звідси місто Тернопіль, яке було три галицькі милі від нас. Це було ще в 1916 р. Харчі в армії були ще добрі, панувала веселість. Життя усміхалося нам. Недурно ж то нашу позицію назвали тоді "Весела".

КОНЮХИ

У другій половині місяця лютого вийшли ми з вишколу в селі Пісочна на бойовий фронт. Було нас два курені силою шістьох сотень. Прибули ми до Бережан. Тому що сотні не були повні, команда зредукувала два курені в один на чотири сотні. По чотирьох днях відпочинку в Бережанах, наш курінь змінив австрійський батальйон в селі Куропатниках. Село Куропатники було в долині, почерез село протікала річка Цинівка. По обох боках села на горбах був невеликий лісок і обі позиції, наші й ворожі. Коли наша сотня пристала на доріжці під ліском та мала сходити ровами в окопи, з московської сторони артилерійський зорець угледів нас з далековиду, подав наводку до батерії. Нараз сальва з батереї

гармат. Команда: "В розстрільну і бігом вперед в окопи!" Тільки ми вскочили в окопи, як тут друга сальва з гармат ґазовими ґранатами і цільно попали в передній насип. Перемішало сніг з землею. Перед окопами сніг позеленів від цього ґазу. "Санітар! Санітар!" — крик і зойк зараз з-за стіни траверзи. Один стрілець убитий, а другий тяжко ранений у голову. Ні шоломів, ні ґазових масок ще не мали, а хоч би і мали, то не було б коли надягати. От так привітали нас москалі з самого початку. На позиції я був у третій сотні сотн. Василя Дідушка. Комендантом куреня УСС був чех ппол. Франц Кікаль. До замітніших фактів треба зачислити це, що в Росії в місяці березні відбулася революція. Одної ночі стою я на посту, а наліво від нас в московських окопах чую крики: "Ура! Ура!" Стою та й дивуюся, який же це може бути наступ на нас без гарматньої підготовки. А кілька днів пізніше довідалися ми, що то вони революцію так зустрічали.

Проти нас на московському боці стояв український полк. Тільки річка Цинівка була нам перепоною на позиції. Часто наші стрільці і солдати стрічалися над річкою і мали бесіду на тему Українського Відродження і подій в Україні.

Коли вже при цьому, треба згадати одну неприємну подію, яка трапилася саме в Страсний тиждень. Однієї ночі з нашої сотні вибралися на такі переговори два хорунжі з чурою. Замість потрапити на укр. зв'язкових з тамтої сторони, наші попалися чеській патрулі з Чеського Леґіону, що вже тоді був в моск. армії. З того приводу зайшла тривожна неприємність. Як полагодила наша команда цю справу, не знаю, але це все скоро затихло. Зате наш кулеметчик саме в Велику П'ятницю з кулемета застрелив солдата, що вийшов був за чимось перед московські окопи. На якийсь час такі переговори були стримані.

Саме тоді прийшов армійський наказ по полкам, що хто з вояків бажає повищити свою середню освіту, може дістати місяць відпуски на продовження студій. Тому що мені потрібно було ще мати один

рік семінаря учительського, щоб мати право дістатись після до старшинської школи, я це використав, зголосився до звіту і дістав місяць відпуски. З фронту поїхав до Відня, ходив в школу і потрібний мені учительський курс здав вдоволяюче. Повернувся з Відня на фронт. Зараз таки після того приділено мене на сиґналізаційний курс, який відбувався тоді в 81-му Чеському полку. Потривав цей курс більше місяця. Як закінчив курс і повернувся до своїх, якраз напередодні офензиви Керенського. Наш Леґіон вже тоді перевели в район села Конюхи, як резерву чеської бриґади. Наше приміщення було в ярах досить високого горба, на північ від села. В долині за нами розтяглося велике село Конюхи. А в лісі за селом, який кілометр віддалі, стояла австрійська артилерія і очікувала наступу ворога. Вже нам напередодні наступу говорили наші стрільці, що москалі ранком починають наступ. І дійсно, в п'ятій годині ранку розпочалася музика барабанного вогню московської артилерії. Спочатку били картачами, ці стрільна розриваються зразу по вистрілі з дула гармати. Летять ці осколки і співають, мов горобці. Відізвалися також польові і важкі гармати та ще в додатку і морські гармати, що їх прислали аліянти москалям на підмогу. Три дні продовжувався цей пекельний вогонь і засипав залізом наші позиції. Наш курінь був тоді в запасі-резерві бриґади та четверта сотня дістала наказ йти в протинаступ, бо москалі прорвали фронт вже другого дня на відтинку, де стояли босняки. Згинув тоді в тім протинаступі пор. Осип Яремович, надійний старшина та багато стрільців з сотні були вбиті й поранені.

.....Наш курінь був в землянках в яру (по нім. "мульде") так що ворожа польова артилерія не попадала в те місце, з гавбіц були б досягнули. Як би була така галушка попала в землянку, ой була б наробила багато м'яса! Мене, як сиґналіста, поставив комендант патрулі першого дня подальше від яру, де був кращий вид на околицю і до команди нашої бриґади, поза долиною в лісі. Одначе для ме-

не це було таки досить небезпечне місце, бо стрільна розривалися досить близько від мене. Зразу стояв я перед землянкою, та коли забагато того заліза фуркотіло коло мене, став я вже в дверях землянки і оглядаю далековидом в сторону лісу і чекаю на сиґнали від бриґади. Чекаю і тремчу, бо осколки таки близько рвуться. Відстояв я без перерви яких п'ять чи шість годин, аж як почало смеркати, тоді мене змінили. Прийшов другий нічний сиґналіст з карбітовою ліхтарнею. Вдень подавав я знаки хоругвою, білою або червоною, залежно від погоди дня. На другий день комендант патрулі вже не ставив в це небезпечне місце мене. Стояв вже перед землянкою, де були другі стрільці.

Третього дня вранці московські батереї перенесли вогонь поза наші позиції. Це був так званий замковий вогонь (шперфаєр), щоб унеможливити на відступ. Від стрілен загорілося село Конюхи. Пекло та й тільки. Дехто виривається з передніх окопів і біжить одинцем в долину, без зброї, без нічого. Розумію з того, що ситуація в передніх окопах дуже погана. Я без наказу передаю "депешу", що позиція прорвана, треба підмоги! Не встиг я ще застромити горуговку за огорожу в землянці, а тут вже з'явилися москалі позаду наших позицій і вже над нашою землянкою кричать: "Вихаді! Сдавайсь!"

Несподіванка ця скоро вияснилась. На цьому відтинку стояла чеська бриґада з 81-го і 88-го полків піхоти. По московському боці наступала також чеська дивізія, сформована з полонених чехів. Вони вночі прокопали рови від своїх позицій до австрійських окопів і так чеська бриґада пішла в полон. Перебігаючи горб, де були наші окопи, і дальше навпроти поодиноко і малими групами підбігали резерви другої московської лінії. Нараз виринають проти мене і біжать до мене три солдати, ніби москалі. Вдійсності це були чехи. Один з них розмахнувся прикладом від кріса, щоб вдарити мене по голові, але на щастя підбігав за ними інший солдат, який почав до чехів кричати: "Не бий його! Ето наш брат!" І так то він врятував мені життя. А був він

українець з того полку, що стояв за рікою Ценівкою в Куропатниках. Я мав на голові шапку-мазепинку, а на раменах відзнаки однорічника. На шиї висів у мене далековид. Тому ці чехи взяли мене за німця та хотіли мене вбити. Одначе Бог охоронив мене, посилаючи мені такого спасителя. Так попав я в московський полон.

У тому бою під Конюхами загинуло кілька стрілецьких старшин, коменданта Легіону ппол. Франца Кікаля поранив штиком у бункері козак за те, що той не хотів віддати револьвера. Загинув ком. стрілецького кавалерійського ескадрону пор. Роман Камінський. Як вже згадував, пор. О. Яремович та ще кілька нижчих старшин та стрільців.

Опинившись уже поза засягом австрійської артилерії, оглядаємо з подальше далекострільні аліянські гармати та високі стоси гарматніх набоїв для них. Згуртувалися ми, стрільці, в окремий відділ, маршеруємо в напрямі Радивилова. Нараз — несподіванка. Проти нас маршерує українізований перший полк ім. Богдана Хмельницького на фронт. Попереду синьо-жовтий прапор. Стріча, — уявіть собі, рідні брати з противних армій. Богданівці передали нам свій прапор з бажанням донести його до Києва. Тепер вже стрільці маршерували з укр. прапором в авангарді кольони полонених аж до Радивилова.

В Радивилові вже ситуація змінилася, окруження вже було московське і їхній дух такий. Навантажили нас в потяг та завезли в Київ. В Києві загнали нас до цегляного заводу разом з полоненими чехами. Тут нам приходилося битись цеглами з чехами за нещасну зупу. Їх було полонених кілька тисяч, а нас тільки не повних дві сотні. В Дарниці перешукували нас сербські вояки та поводилися з полоненими гірше за москалів, забираючи від нас годинники, пояси, бритви та інші особисті речі. Але що порадиш, нас там уважали за австрійців. В Дарниці полонених порозділювали на всякі роботи. Нас, стрільців, та дві сотні чехів погрузили в Києві на пароплави і ми попливли горі Дніпром, а дальше по Прип'яті до міста Чорнобиля.

В Чорнобилі залишилися сотні УСС, де їх після перевели не знаю. 250 чехів та нас шістьох однорічних УСС, як таборова канцелярія погнала дальше на північ вже в Білорусію. Після двох днів маршу опинилися ми вже в таборі при хуторі "Старий Хутір", п'ять верстов від села Мухоєди, Мозирського повіту. Табір в соснових лісах, тільки невеликий адміністративний будинок, ночуємо під соснами, під голим небом. Треба було будувати кухню, пекарню, колиби. Для матеріялу зрізували товсті соснові дерева. Ті дерева різали продольними пилами на грубі дошки. Наглядав за роботою цивільний будівельний майстер. Комендантом табору був штабс-капітан В. Іщенко (по фаху скульптор), нас стрільців полюбив як своїх хлопців і подружив з нами з першого дня. Мене назначили кладовщиком і я ранком видавав робочим партіям сокири, пили, а вечором ці інструменти відбирав. Охороняли табір шість кінних козаків і шість піших солдатів. В тім лісовім районі сипали насипи, бо мали будувати підфронтову залізницю з міста Гродно на південь. В таборі ті, що не були зайняті в будівлях, йшли партіями різати і тесати шпали для залізниці.

Прийшла осінь, а з нею дощева погода, в лісі непривітно. Нашого таборового коменданта замінили якимось капітаном по національності поляк. Ми, стрільці, задумали втікати з табору і так під неділю в дощеву погоду, залишивши табір, враховуючи те, що коли в понеділок буде перевірка, ми будемо далеко від табору і козаки не будуть нас розшукувати. Вийшли з лісів, прямуємо на південь і коли ми переходили через якесь велике село, нас затримали, а було це вже в Радомищельському повіті. Був там якраз волосний сход. Ці, що були на сході, порадилися між собою і нас поодиноко взяли, кого учителювати, а декого так за робітника.

Я перебув зиму в середньо-заможного дядька і коли прийшли німці в Україну, наш гурток зібрався і ми помандрували до станції Малинь, де вже зустріли німців.

Ю. Бундзяк

БОРЦЯМ

Наслухавшись тужливих шумів степу,
Поривних лопотів вітрів
Й пісень про Січ, козацтво й чин Мазепи,
Ви піднялись! І в бурях зродився зрив.
Ворог подужав Вас. В важкім зусиллі
Ви віддали життя — лягли.
Який же більший дар любови в цій хвилині
Вкраїні дати Ви могли?

В місяці березні 1918 р. повернувся я з полону. Перебув у Львові кварантину, після чого вернувся до коша. В коші списали евіденцію і по кількох днях дістав відпустку, це було якраз в Великодні Свята.

Місяць відпустки пройшов скоро, знову в коші, вправи, харчі погані, негодування, але є надія, що скоро виїдемо в Україну і обставини направляться. Довго не пройшло часу, як наш кіш повантажили в потяги і направили в Україну. Не знаю, чомусь їхати коротшим шляхом почерез Тернопіль, потяг направили залізницею по під Карпати, Буковину аж до Новоселиці. В Коломиї, коли потяг був пристав, по вагонах якийсь старшина передавав наказ, щоб до вагонів не приймати хор. Софію Галечко, яка була вже демобілізована. За кілька днів прийшла сумна вістка, що хор. С. Галечко втопилася в ріці Прут, коли купалася. Подумавши сам собі і в думці запитуєш, чи ця подія була через необережність, чи щось інше вплинуло на цей трагічний кінець молодої Софії, що їй було заборонено перебування дальше в УСС.

Переїхали почерез м. Балту в Херсонщині, опинилися в селах Єлисаветградського повіту. Продовжую оповідання за нас бувших полонених, що були в двох сотнях, а ці сотні були по 350 душ. Невдоволення, яке попереду, не переривалося. Нам після австрійського закону належалося по три місяці відпуски і заслуженина за цілий протяг часу будучи в

полоні. Нам цього не давали. Прийшло до крізи. Ми, полонені, відмовилися від повнення обов'язків. Нас залишили старшини і старші підстаршини в думці, що нас присилують до їхніх бажань, та стрільці стали на свойому. Вибрали з поміж себе виборних старшин. Приміром, нашій сотні ком. сотні був вибраний вістун (капраль) Орлов, а я був вибраний ком. чети з 83 чол. Всякі рішення приймати чи відкидати ця виборна команда сходилася і по думці вояцтва вирішували.

Харчів до кухні нам доставляли. Прийшов наказ, що поворотців переведуть в село Карлівку. Закликали нас, виборних командирів, на переговори. Ми заручили кошевій команді, що стрільці не зроблять нічого противного. Карлівка, село в балці, наче в великому кітлі. Крізь село проходить дорога. Десь другого дня, коли вже на новому постою, збірка всіх з повним набором. Еге, вже щось нове. Збірка на великій площі коло вітряного млина, вільна дорога в обидві сторони. Нараз хтось замітив: "Архангели їдуть!" З противного боку з горба в'їжджають в село от. Гриць Коссак на білому коні, сотн. Д-р Ник. Гірняк з чурами з осаулом. Приїхали до нас. От. Коссак і другі позсідали з коней. Другі стоять коло коней, а отаман проходить поміж ряди стрілецтва і своїм орлиним зором та деякими закидами стрільцям хоче зломити нашу впертість. Проходить напружена хвилина. От, Коссак підійшов вище на горб і починає картати нашу поведінку, заявляючи, що таке немислеме, що можуть розв'язати Легіон. Стрільці розглядаються поміж собою, а тут з обох сторін села, обсаджена дорога пробоєвою сотнею, в боєвій позиції, готові стріляти. Нараз наказ! Хто не бажає бути в рядах УСС-ів і не йти до австр. армії, виступити три кроки вперед! Та отаман не сподівався рішучого поступку стрільців. Обидві сотні в цілості поступили три кроки, а передні ряди почали окружувати штаб. Отаман схопив за свиставку, щоб умовлений знак подати пробоєвій сотні. Та старі вояки в думці, що коли будуть стріляти, то і вас отаманів роздеруть. Отаман опам'ятався. "Хлопці! Ус-

покійтесь, дістанете те, що вимагаєте! Розхід!"

Залишаються тільки підстаршини. Коли стрільці розійшлися, ми виборні старшини і другі підстаршини зібралися в лаву, а тоді отаман, проникаючи своїм зором майже кожного, декого знав особисто, як стара война, декого випитував, де бував, коли підвищення дістав та інше. При кінці став перед нами і сказав: "Ви — підстаршини, старші вояки та бунтові сприяєте! Ми ще придумаємо вам відплати!"

За пару днів прийшов наказ, що поворотці підстаршини і старші стрільці, що не проходили підстаршинської школи, переходять до такої то дивізійної підст. школи. Включено в школу майже всі, що були учасниками в протесті. Нас трьох чи п'ятьох не дуже захоплювалися школою і не пішли. За те зголосилися до рапорту, що зрікаємося ступнів, скидаємо звізки і хочемо залишитися простими стрільцями. Сотник, старший віком чоловік, вислухав наше прохання, подумав та й каже: "Хлопці, я вас за непослух не караю, але прошу вас, як своїх синів, йдіть в школу, приймайте всяку науку, бо недалекий час, як нам буде велика потреба мати вишколених підстаршин". Ми подякували йому за батьківську пригадку.

Йдучи степовими дорогами до великого містечкового типу села, де була підст. школа, ми стрічали селян при праці на полі, а був це район, де діяли партизани і радили нам вступати в партизани. Район цей, колишні запорізькі землі, населення невдоволене гетьманською політикою, часто робило спротив.

Прийшли до місцевости щось три дні пізніше, як ці перші. Ніхто нічого не питав за наше спізнення. Школою управляли двоє австрійських поручників польського роду, за справника в сотні був наш штабовий фельдфебель ще з передвоєних часів. Стрілецька чета була першою в сотні, а другі чети були з всякої національної мішанини. Всі старші віком.

Поручники, хоч не дуже полюблювали нас, але до якоїсь міри мусіла бути якась толеранція. Маршеруючи на вправи, чи вертаючи, заставляли нас,

стрільців, співати. Ми, ззвичайно молоді, енергії багато, — співаємо. Деякі пісні вже засвоїли собі з України, де треба було "запоювати" і якось так випало, що я починав якусь пісню, щоб легше маршерувалося. Але одного разу нашому комендантові щось "сіло на ніс" і він захотів нам дати "перцю" та замітав нами баюри. Одинадцята минула, час на обід, не пускає. Прийшла дванадцята. Збірка! Маршеруємо до постою. "Співати!" — ніхто нічого. "Співати!" Знову ніхто ні слова. "Сотня, обернись!" То в розстрільну, то збірка і так раз, пораз та вимащує нами болота. Тримав нас до пів до другої з полудня, але сам не витримав. Передав команду штабс-фельдфебельові, а сам забрався. Пролежав поручник щось три дні хворий.

Як згадував, це була досить тривожна полоса. Часто були нічні алярми. Одного разу хтось повбивав цілу родину і повкидав у погреб. Гетьманська розвідка довідалася, що провідник тієї роботи був у тому селі і однієї ночі з громовицею наші стрільці окружили хату, де жив той ватажок. Його арештували і тримали на нашій сотеній вартівні. Відбувся польовий суд, і чотирьох засуджено на повішення. Присуд виконали на базарі. Знову другого разу нас, здається, десяток стрільців відрядили охороняти родину і майно лісничого перед подібним нападом.

Слава Богу, закінчивши школу, ґенерал перевів інспекцію і ми вернулися до своїх полків. Коли повернули, скоро дістали відпуски, які нам давно належалися.

Приїхав додому, це було десь напочатку вересня, поміг батькам в роботі, копати бараболі, привезти дров на зиму і таке друге. Зближався славний Листопад.

Десь в половині моєї відпустки хтось заповів, що в четвер (а це був ярмарковий день) в Народньому Домі відбудеться віче. Я, як на той час безробітний, з цікавости пішов на те віче.

Було нас на тому вічу яких 50 осіб. Половина військових (урльопників), а половина цивільних.

Говорив на тому вічу д-р Бачинський. Говорив коротко, але з рішучістю: "Хлопці! Австрія розлітається! Ми мусимо перебрати владу, а то нас поляки попередять. Уружуйтеся, як можете, бо за день-два а найдалі за тиждень мусимо перебрати українську владу. Нікому, кому не треба, нічого не говоріть, а будьте готові на поклик. З Богом розходіться, а всі майте на увазі це важливе діло".

І дійсно, вже раннім ранком, ще вдосвіта прибув вістовий із Стрия і повідомив війта, що Львів вже зайняли Українські Війська і проголосили Українську Владу. І всі, хто здібний носити зброю, з нею чи без неї, щоб явилися в Стрию в Руській Бурсі, бо і в Стрию мають перебрати владу. Тобто поставити місто і ґарнізон війська під Українську Владу.

Почув я це, та вранці навіть без сніданку закинув кріс на плечі, якого роздобув попереднього дня та давай навпростець полями до міста Стрия. День такий лагідний, сонячний, так природа аж всміхається, а було це в п'ятницю, пам'ятаю, як сьогодні. В годині восьмій я вже був у місті. Заходжу до Бурси, там мали збиратися, нема там нікого, вийшов на другий поверх — нема нікого. Став я і чекаю та думаю що за скоро поспішився. Може за двадцять хвилин прийшов якийсь австрійський десятник і каже мені стати на варті в залізній брамі Бурси, якою входилося з вулиці. Стою і думаю, що за скоро прийшов, але за те, сповняю вже тепер службу революційного воїна України. Стою і вже якось ніяково робиться. Ніхто якось не приходить. Один чи два і то якісь боязливі. Вже і хлопці-підростки, з цікавости, як от дітвора шкільна, зібралися біля брами і приглядаються мені. Чую, як між собою говорять. "Бачиш, це ж український січовий стрілець стоїть на варті! А знаєш, що цієї ночі приїхала їх ціла чота до міста, щоб перебрати Українську Владу від Австрії!" — "Ге, — думаю собі, — як би так справді було". А то зовсім не так.

Аж десь біля одинадцятої години почали приходити люди малими групами. Вже назбиралося

може яких 50 вояків різної мішанини. Поміж ними видно і цивільних хлопців студентів.

Десь біля одинадцятої години з'явилися старшини. Один поручник (а був це пор. Селезінка) видає декому накази. Властиво пор. Селезінка мав виконати це діло, — перебрання влади в Стрию. Наказав збірку цього нашого революційного війська. Перечислили. Було нас 92 вояки. Мене звільнили з варти. "Ну, — думаю собі, — та з ким то йти перебирати владу? З такою горсткою?" Та бачу десь за десять хвилин з бараку від казарми маршерує відділ ополченців (ляндштурмістів) та прилучуються до тої ніби Першої Сотні. У них були російські кріси, пристосовані на австрійську амуніцію. А було тих ополченців в цій другій сотні 95 вояків. Перша сотня, то була переважно молодь і всяка цивільна збиранина. Половина з них ще сяк-так озброєна, а решта голіруч. Зброю мусіли самі собі здобувати. Поручник поділив цю нашу "армію" на відділи, назначаючи кожному відділові команданта. Кожен відділ мав призначену якусь військову чи урядову позицію. Десь півдванадцятої рушили відділи до міста. Поглянув я на обличчя тих вояків і побачив якусь непевність в кожного з них. Ми ж бо перебираємо владу, а нас так мало! А треба знати, що Стрий — важливе місто. Важливий вузол залізниць із станціями. Тут і поважна військова залога. Артилерійський полк з усім озброєнням. Два піхотні полки та багато інших вояків, що повнили військову службу. А нас? Навіть дві сотні немає. Правда, потім довідалися ми, що комендант артил. полка, якийсь мадярський ґенерал, грозив українцям, що збомбардує місто і розжене тих ворохобників, але ґенерала переконав український поручник Михайло Брик. Наводжу тут уривки з книжки Л. Шанковського "Українська Армія в боротьбі за Державність", ст. 112-114:

"Кілька днів після перевороту ситуація в Стрию була дуже напружена. На вістку про польське повстання у Львові, місцева ляшня дуже роззухвалилася й явно погрожувала, дивлячись на скромні сили "української революції", що складалася з пластунів

та селянських хлопців в цивільному одягу, які стояли на стійках при важливих "стратегічних" об'єктах міста. Ситуацію ускладнювала ще постава мадярського артилерійського полку, що стояв у грабовецьких уланських касарнях. Мадяри погрожували збомбардувати Стрий своїми гарматами, але в дійсності вони зробити того не могли, бо не мали до них амуніції. Про цю обставину довідався якось поручник Михайло Брик (артилерист) і це дало підставу Українській Команді вислати до мадярів гострий ультимат, щоб негайно зложили зброю й чекали спокійно на відправлення на батьківщину. По нараді мадяри пристали на умови капітуляції й віддали українцям всі свої гармати і міномети".

Поручник Михайло Брик почав формувати українську гарматню частину, що в скорому часі розрослася в гарматній полк з чотирьох польових і одної мінометної батереї. Найбільшою одначе заслугою пор. Брика було те, що він потрапив знайти десь артилерійську амуніцію, що незвичайно піднесло престиж молодої української влади. Вістка про це розійшлася по місті і місцеві поляки моментально принишкли.

О годині 12-ій в полудне місто Стрий вже було опановане тим нашим військом і то без жодного пострілу. Я був в відділі, що перебирав владу в міському магістраті, де також містилася станиця міської поліції. Українським поліцистам дано наказ залишатися на місці, а іншим національностям заявлено, що їх демобілізується і що війна для них закінчена.

Вони можуть тепер іти додому. Зброю одначе мусять залишити на місці. В подібний спосіб опановано залізничну станцію й інші об'єкти, як касарні піхотних полків, а на кінець і грабовецькі артилерійські касарні з багатим вирядом. Тим часом прибувало що раз то більше і більше нашого війська. Бо були ще такі, що то приглядалися дотепер збоку, чи з того щось вийде, а як побачили, що вийшло, то самі почали вливатися в наші лави. Вночі не захотілося мені повнити службу поліциста в місті. Тому пішов я на залізничний двірець. Там був

більший рух і було цікавіше. Там мене включили до вартівної сотні. Вістун з сотні змінив варту і мене поставив поміж вагонами на залізниці на стійці. На цій великій станції було нас всього 12 вартових. Це було рішуче замало. Стою я або проходжуюся, ніч темна, нічого не видно, звідкілясь стріляють, свищуть кулі, мов на фронті. Попав я досить в таку прикру ситуацію, бо я старший стрілець (фрайтер), мушу тепер стояти на стійці і ще в такому поганому місці. Але подумав я собі, що це ж Українська Революція і хтось мусить тепер нашу справу відстояти перед поляками, яких так дуже багато в місті і вони могли б дуже легко це наше військо перебити.

Відстояв я на варті більше як чотири години, бо змінити нас не було кому. Тільки світанком мене змінили. Прийшов я в почекальню, приляг на долівці, щоб трохи спочити, а тут знову кличуть мене на варту. Я кажу, що мене щойно змінили, але годі було викрутитися. Вояків немає, а нам треба втримати бодай те, що тепер маємо. Зрештою є надія, що вдень буде більше вояків і добровольців, а тоді вже буде ким обсадити та змінити службу.

Та Богу дякувати, перебули ми ці перші дні. Ситуація з кожним днем кращала. Фронт закріплювався і ми чулися переможцями на своїх місцях. Четвертого дня вже й батерея української артилерії в повному виряді виїхала на фронт під місто Хирів, де то поляки пробували влізти в межі нашої молодої Держави. Нас вояків огортав запал. Не так як за Австрії було, кожний хотів якнайбільше причинитися в будуванні нашої Держави. Бачив я, як на пероні на головній станції стояв селянин яких 70 років життя. Був він у сорочці селянській, випущеній поверх штанів. Сорочку огортала камізелька, підпоясана поясом з набійницями. З боку до пояса прив'язав собі хустину, в якій був зав'язаний кусник хліба. На голові мав соломяний бриль, а на плечах на ремені — кріс. Дехто з нас каже: "Як це так? Такому старому та призначено таку відповідну стійку? Таж тут рух великий. Приходять і відходять поїзди з демобілізованими. Це ж небезпечно"... Та тут

старий сам вияснив ситуацію. Каже таке: "Не дивіться, що я в селянській одежі, я старий вояк і знаю вояцьке діло. Це ж Українська Революція, а я вояк-українець і тому хочу прислужитися Україні. Самі ж бачите, що треба щось робити, бо вояків у нас обмаль".

(Моя замітка, чи знайшлося б тепер таких добровольців, як цей селянин, як би зайшла потреба тут в Канаді або в Злучених Державах?) Такий приклад заохочував і нас молодих до сповнювання своїх обов'язків. Такі і подібні сцени траплялися тоді кожного дня. Минулося це все! Тільки спомини залишилися, яких одначе нема кому розказувати, бо люди тепер ніби і мудріші стали, так одначе своєї Української Держави не маємо. А ми, божевільні фанатики, розпорощені тепер по цілому Божому світі, та ще й Богові дякуємо, що живими осталися. Бо вже мало хто з тих оборонців та в живих осталися. Хто допомагав у ті Листопадові Дні будувати Українську Державу. Життя пливе. Годинника історії не завернеш. Все минає і не повертається. З невдач маємо науку, ми, що ще не визбулися національної свідомости.

В кінці листопада 1918 р. оголошено, що в Стрию відкривається Школа Укр. Держ. Жандармерії. Тому, що в нашій родині вже мій стрийко Григорій Брик служив при австрійській жандрармерії, де був т. зв. "постен фірер" то й не дивно, що у мене зродилася думка чи й мені не поступити до жандармерії. Я так і зробив. Разом зі мною вступив також до жандармерії і мій брат Юрко Брик.

Викладачами в школі були фахові австрійські старшини. Тоді прийшов наказ з бригади УСС, щоб всі усусуси поверталися до коша. Після наказу зголосився і я до УСС, але мене затримали в школі, бо їм потрібно було мати підстаршину, який знав українську команду і муштру. Бо хоч в школі було багато старших ранґою, т. зв. заводових старших жандармів, на жаль знали вони тільки німецьку команду. Тоді також стався дивний випадок, який мені вбився в голову.

Одного дня під вечір прибув до Стрия броневий поїзд з-підо Львова. Залога поїзду розійшлися по місті і почали по кавярнях й інших розвагових місцях виловлювати українських старшин, коли на фронті так дуже їх бракувало. Це був дуже негарний спосіб, щоб їх аж так насилу брати на фронт. Але ж ради не було.

Іншу також невеселу подію пригадую собі. Недалеко від Стрия є в Карпатах село Улично. Там загніздилися большевики. Провідником цієї банди був колишній австрійський вояк, що то нахватався в московському полоні московсько-жидівської зарази. В його банді були дезертири з Укр .Армії, що діставши зброю, тепер почали робити роботу. Не багато їх було. Може з десяток, але той "бакциль" треба було унешкідливити. Останнім часом обезброїли вони одну станицю української поліції, а коменданта станиці, німця, взяли на закладника. Повідомлено про це український ґарнізон в Стрию. Звідси вислано відділ війська, який вночі окружив тих своєрідних большевиків. Їх всіх заарештовано. Зразу відбувся над ними суд. Провідника присуджено до розстрілу, а його кумпанам дати по 25 шомполів. Присуд зразу виконано. Якусь годину після еґзекуції привіз післанець з команди наказ, щоб еґзекуцію здержати. Але це вже було запізно. Про цю подію розказував мені подрібно німець Я. Луц з того села, що тепер живе в Йорктоні. Він також після війни еміґрував у Канаду.

У другій половині грудня наша школа переїхала до Станиславова. Там дістали ми доповнення і коменданта школи в особі сотника австр. жандармерії Федитника. На наше Різдво багато з нашої школи роз'їхалося на відпуску і в той час станиславівські поляки задумали зробити нам несподіванку, щось в роді повстання. Та наша розвідка це вчасно відкрила. Заарештували кілька поляків, дали їм по пару шомполів і вони виспівали все, що знали. Навіть великого розголосу не було за те.

В Станиславові школа довго не побувала. Перевезли нас до Тернополя. Там нас заприсяжено на

вірність Українській Державі. Присягу відібрав від нас Секретар Внутрішніх Справ ЗУНР — д-р Лонгин Цегельський.

Д-р Цегельський у своєму спомині подає так: "Десь у половині грудня 1918-го року я, як секретар внутрішніх справ, якому підлягала жандармерія, заприсягав у Тернополі перший вишкіл отамана Федитника 1.200 мужа. Це була жандармерія! Інтеліґентна, енерґійна, патріотична, знала закони, реґулямін і своє завдання — підпора і сторож ладу, закону й державного авторитету.

Бачу їх: стоять випрямлені на "позір" лавами. Як би це вчора було. Синьо-жовті кокарди на кашкетах. Тисяча двісті сторожів права і державної влади! Тисяча двісті сердець вірно відданих Україні службовиків до стрижня костей. Тисяча двісті пар очей впялених у мене, що в тій хвилині був для них оусібленням влади! Тисяча двісті уст, що повторяли присягу служити вірно та хоч би ціною смерти — УКРАЇНІ та її владі. А отаман Федитник, сам видно зворушнеий повагою моменту, випрямлений як струна перед фронтом, голосно й ясно "доносить послушно": — Ексцеленціє! Перший батальйон української жандармерії — 1.200 мужа! До наказу!...

А геть потому — і ексцеленція і отаман тиняються по Америці. А де ж тих 1.200 жандармів, перших жандармів Української Держави? Більшість, мабуть, у могилах — від Львова по Київ та Одесу. Чимало також на чужині. Перші жандарми Української Держави — С л а в а В а м!

Льонгин Цегельський
"ВІД ЛЕҐЕНДИ ДО ПРАВДИ".

Тут дещо не є так, як д-р Цегельський подає. Не знаю чи є ще де хто з тої першої школи, бо і я вже не молодий, але в школі було більше, що їм тоді минула сороківка. А було так: На оболонню в січневий день було, як д-р Цегельський подає, яких 1.200 вояків (а може і більше), що присягали на вірність Українській Державі, але це не всі були Укр. Держ. Жандармерія. Жандармерії була тільки

сотня, може трохи більше як 200 мужви. Це решта інші військові формації, що складали присягу (Замітка М. Б.).

ДО КИЄВА

В другій половині січня, повантажилися ми, школа, до пасажирського поїзду і виїхали з Тернополя до Києва, щоб нести там охорону міста. Їхали ми так зо три дні. Вже в дорозі, дехто з залізничників нам казав: — І чого ви там їдете? Таж за день, за два большевики і так займуть Київ!

Приїхали ми до Київа в другий чи третій день, після проголошення Соборности Українських Земель.

Закватирювалися в козацьких казарнях і почали нашу службу. Поодинці було забаронено нам ходити, по місті а тільки більшими групами. Патрулювали ми переважно вночі. Вже тоді велася перестрілка в місті, хоч фронт у той час, ще був десь на схід від Дарниці. За яких десять днів, ми вже евакувалися з нашої столиці. В той самий час зворохобилася Дніпровська дивізія от. Зеленого проти Директорії. Як охорона уряду, ми переїхали до Винниці, де нас заквартирували в психіятричних будинках. Треба ще тут згадати, що сотник Федитник залишив нас ще в Києві. З приводу того, було незадоволення в сотні, мовляв завіз нас і там залишив. На команданта сотні дали нам, молодого віком і стажом сот. Василя Лаврів-Равлюка. Ще як ми були в Києві, то командантом охорони міста, був назначений от. Павло Багацький. Будучи вже в Винниці, школа продовжувалась дальше, та не довго, бо скоро нас сотню, перекинули до м. Житомира. Житомир вже був, тепер у фронтовій полосі. Фронт простягався тоді — Коростень і Бердичів. Замітним було тут це, що українські відділи, в своїх рейдах в сторону Києва, по шосе, часто бували в Коростишеві, віддаленому 40 верств від Київа. А часом віддаль була ще менша.

За те південний фронт, таки дуже корчився і большевики почали доходити до Валнярки, що ле-

жить на лінії Жмеринка — Одеса. В Житомирі, зразу патролювали ми, в місті. Крім нас, патролювали ще відділи з вартового баталіону, що то складалися, переважно з жидів.

В УДАРНІЙ ГРУПІ

Та не довго довелося нам ту службу повнити. До нашої сотні, долучено ще одну сотню галичан і створено ударну групу. Повідомили нас, що йдемо втихомирити якесь село, що збунтувалося проти Української влади. Вимаршерували ми вранці, а за нами поїхали і наша похідна кухня. Заквартирувалися ми в одному селі, де поміж хатами була розміщена батерія артилерії. Переночувавши ми там, а другого дня ранком, як тільки випили каву, закомандовано збірку, і наказано нам розсипатися в розстрільну і наступати на містечко Левків, що лежало пару кільометрів праворуч від шосе, що ішла в напрямку Київа. Одну чоту на всякий випадок, в и с л а н о на заставу, проти шосе. Заграла наша артилерія. Праворуч від нас, наступав інший український полк. Але вони мали прикриття село, і узлісся, а нам припала на доля, лобова атака. Наступаємо. Поскриплює сніг повище кісток, і ми зближилися до містечка вже на який кільометер. Там привітали нас від цукроварні та з придорожніх ровів, густими сальвами большевики. Ми залягли в снігу. У большевиків краща позиція. Вони на горбку, а нам треба було наступати на той горбок. А в снігу, серед чистого поля, ми були прекрасною ціллю для ворога. З початку наступали ми роями, а дальше і поодинці. Большевики з поза своїх окопів, густо поливали нас оливом. Наш кулемет, австрійського типу "Шварцлюіс" зайнявши добру позицію, сипнув пару серій по большевиках і це дещо ослабило їх вогонь по нас. Тимчасом, праве крило іншого полку вже було в місті. Коло години другої по обіді большевики залишили свої позиції і відступили ліском на всхід. Нам обійшлося при двох

поранених стрільцях в тім наступі. Був в нашій сотні Данило Брик з мого села. Він бувший "фрайтер" — артилерист. Дивлюся, іде він вже з міста і несе нашийник ковбаси на дулі карабінка мов на дрючку на плечах. Данило! — кричу я. Данило, давай кусник ковбаси, бо я ще сьогодні нічого не їв! — Та де там. Данило пішов дальше наче б ця мова не була до нього. Цей наш Данило не побув довго в сотні. Він брав війну більше з романтичного боку, набув собі романтичної хороби і вибув з сотні.

Чи наш наступ на Левків, мав якесь стратегічне значення? Не знаю. Досить того, що було спалено один чи два будинки, цукроварні і вже під вечір відступили до сусіднього села, на північ від містечка. Там стояла вже наша кухня і ми дістали обід і вечерю нараз. Втомлені, заквартирювалися ми в селі, якого мешканці, як було видно прихильні нам були, бо настелили нам соломи на долівці, сказали спати, а варту охорони взяли самі на себе. .

Другого дня ранком збірка. Маршовим кроком ідуть сотні в сторону м. Левкова. Нараз попереду, впало пару пострілів. Ми, розсипавшись в розстрільну,прилягли в снігу і чекаємо вияснення: Виявилося, що наш сотник з джурою поїхали попереду сотні мов на параду. Проти них, їде кіннотчик з розвідки. У сотника був чорнявий заріст, короткі вусики і бакенбарди, згідно австрійської моди. Лицем він був подібний до жида. Був зодягнений в сіру шинелю, а на ковнірі мав ярко червоні петлиці. Сотник крикнув до кіннотчика: Стой! Какой части? — З второго советского полка! Відповідь.. Як видно сотник мав готову пістолю і бах, бах, убив таки власного розвідчика. Якою дивною й нескладною була тоді координація в штабі, що одна частина незнала, про дії іншої частини. А було це так. Козак, кіннотчик з розвідчої частини з полку, що стояв праворуч від нас виїхав в розвідку, зустрінув нашого сотника і один другого взяли за большевиків. Ще довго після того, козаки з розвідчої сотні загрожували, що за їхнього козака, заплатить наш сотник головою. Цей незвичайний випа-

док став нам у пригоді. В нашій сотні, було чимало вищих штабових підстаршин з довголітньою службою і вони запротестували, що й коли дальше вживатимуть їх до фронтової служби, так нехай вишлють їх до Галичини. І так вже п'ятого дня, після нашої експедиції опинилися ми в Житомирі в дівочій ґімназії, де стали постоєм. Не зашкодить при тому згадати, ніби то якусь дрібницю, на яку вдійсності треба було б звернути більшу увагу.

Ще як були ми в Києві, прибув до сотні якийсь тип. Сам галичанин, бувший австрійський вояк, що попав в московський полон. Був поміж кронштадськими матросами і брав участь у революції, ніби якийсь командир. Був знаменитим майстром від анекдотів і тим себе добре маскував. Нераз я думав над тим, щоб в сотні звернули на нього увагу, та подумавши собі, що в сотні є штабові старшини жандарми, деякі з них мали вже й по 25 років служби, то це й було їхнє діло, щоб на нього звернули увагу, бо не хотів я лізти поперед батька в пекло. Як він називався, того вже не пригадую собі. Та й не думаю, щоб він подавав своє правдиве прізвище. На мою думку, він був большевитським шпигуном, бо як ми були зайняли місто Левків, то він там десь пропав. Взяв він ще із собою одного стрільця, що вони обидва були дуже подружилися. Звичайно, пішов до своїх. Бо національної свідомости не мав.

Наша сотня і дальше охороняла місто Житомир. В патрулі ходило нас по шістьох козаків, а то й більше. Крім нас був ще міський охоронний баталіон, що складався переважно з жидів. Їхні патрулі ходили в силі цілої чоти. Одного разу, якийсь козак роздобувши десь горілки, повертався на підпитку до своїх. По дорозі зустрінув цю міську патрулю. Стой! а то бомбу бросаю! — крикнув він піднявши в руці пляшку з пивом, наче граната. Патруля стала. — Бросай ружжьо! Вони покидали. — Отойді!

Козак позбирав кріси і пішов. Було з цього не мало потіхи. Потіхи з такого війська, що ціла чота дала себе обезброїти одному козакові з пляшкою

пива. — Яких десять днів після нашого повороту з м. Левкова, знову соборний дзвін б'є на трівогу, бо ж трівога, — значить "товаріщі" вже близько. Всі спішаться до своїх частин, як хтось десь був. Часом траплялися оттакі образки, що давали і нам заохоти. От іде дорогою вісімдесятилітній дід, а в руці у нього рушниця. Другою рукою держить внука, що то в хустині несе набої. — Діду, куди ви йдете? — гукають козаки. — Большака йду бити, хай хоч би одного. — А як вас большак поцілить? — Так що ж, я вже і так старий, шкоди не буде. (Зам. — коби таких дідів було побільше).

Прийшов наказ залишити Житомир. Патрулі нашої сотні, зайняли всі переулки, при головній дорозі. Відступають фронтові частини, — піхота й артилерія. Наші патрулі відступають останніми. Відступили ми за місто і зайняли позиції на горбі при шосе, що йде на м. Звягель. Тут перебули ми цілу ніч. На другий день наша сотня з обозом і ще деякими частинами, приспішено ідемо до Звягеля. Були ми вже в половині дороги, коли прийшов наказ повертатися до Житомира, який знова зайняли наші війська. І так четвертого чи п'ятого дня, ми були знову на старому місці, і повнили нашу службу. В місті досить неспокійно. Ще де-не-де лунала перестрілка. В млині забарикадувалися большевики і вели стрілянину. Коли наші козаки зайняли млин, то виявилося, що це були самі жиди. Після двох тижнів, знову трівога і то вже не на жарт. Відступ з міста. Половину нашої третьої чоти, призначено на конвой для полонених і арештованих большевиків, яких ми перебрали з житомирської тюрми. Ведемо їх головною вулицею міста в західньому напрямку. Раптом почулися недалеко ворожі постріли і ми пристали. Скористав з того один большевицький старшина, вискочив з грули і почав втікати. Та далеко він не забіг. Десятник Р. з конвою прикляк на коліно і взяв його на мушку. Одною кулею поклав його на землю. А якийсь козак, що був ближче втікача прикладом кріса доїхав йому кінця. Полонені побачивши це, не важилися більше втікати.

В тім женеться до нас вістовий на коні, й каже нам завертатися, бо шлях нашого відступу обсаджений большевиками, і дуже небезпечно туди іти. Прорвалося туди наше панцерне авто. Виглядає, що нас окружили зі всіх сторін, бо кулі свищуть звідусіль. Та на щастя, якась наша частина, прорвала ворожий перстень на північ і це дало змогу нам туди відступити. Помалу ущухає крісовий вогонь і ми опинилися вже яких дві верстви за містом. Тут раптом, відчув я якийсь біль і неміч в ногах, так що пройшовши яких двісті кроків і мусів сідати та відпочивати, бо не міг іти. Залишився я далеко від конвою і щойно вечером, рачим ходом дійшов я до села, де затримались наші частини. Як я знайшов наш конвой, то вже арештованих і полонених, були передали в місцеву тюрму і дістали розписку. — Та шкода було нашого труду. Вночі, одна третина арештованих, повтікала. Було їх, що втекли, яких десять осіб.

Мабуть який тиждень, вандрувала наша сотня полевими доріжками, оминаючи залізничні лінії, куди проїздили ворожі панцерники. Раз таки довелося бойовим порядком проскакувати залізницю. Ця наша мандрівка, була подібна до Мойсеєвих жидів у пустині. Нарешті, дійшли ми до одної станції поперед Звягерем (Новгород Волинський). Звідси від'їздив порожній поїзд до Звягеля. Повантажилися ми в поїзд і вже вечером були в місті, де все виглядало спокійно. Нам сказали, що нині від'їхав поїзд з нашим військом до Коростеня. Здавалося, що все гаразд. Переночували ми тут. Та на другий день ранком, під'їхав большевицький панцерник під місто, а над містом появився ворожий аероплян. За якої чверть години, починає ворожа артилерія бити по станції і шосе, щойде на північ до міста Рівного. — Почалася паніка. А була це якраз Великодня неділя. Добре похристосувалися до нас большевики. Як було в других частинах, то я незнаю. В нас залишилося дещо з прив'янту і ще дещо, що було під рукою в вагонах, бо не було в нас підвод щоб це все забрати. Все стовпилося на шляху.

Артилерія з корпусу СС-ів, підводи, по обох боках шосе, маси піших козаків. А большевики підганяють нас своїми гарматами. Наше щастя було в тому, що большевики мали поганих наводчиків. І хоч як густо вони нас обстрілювали, то втрат в людях небуло, хоч вони нас ще якийсь кільометер підганяли. Я присівся при гарматі і під'їхав з пару кільометрів. Десь біля другої години по обіді, ми вже були в містечку Корець. Прийшли ми на приходство до священника, де служниця якраз зварила барабольки для свиней. А що ми були голодні, то нім вона оглянулась, ми розхапали всі ті барабольки, таки прямо з окропу. Вона зняла крик. Та це не помогло. наш кухар купив десь підсвинка і зварив нам зупу. Такі то були нам того 1919 року Великодні свята. Навіть зупа і мясо були без солі, бо солі не було. — Вже повільно ми пересувалися з Корця до Рівного. Біля містечка Гоща, натрапили ми на засіки з колючого дроту, серед багнистої околиці. Це вперше, що щось подібного, ми зустріли в часі укр. війни. Чи може це були ще останки з Світової війни. Незнаю.

РІВНЕ

Коли ми прибули до Рівного, наша сотня заквартирувалася в замку князя Любомирського, який був у недалекій віддалі на полудне від головного шляху. Був цей замок на острові озера, чи великого ставу і тільки дорога вела до нього. Була це стара кам'яна будівля. В середині замку була велика заля, верх був з копулою, як в якій святині. Мабуть там колись ляхи свої сейми відбували. А кругом залі наче б хори, балькони. Ми там досить вигідно розмістилися. На березі, біля замку, знайшов я стару, бронзову монету з латинським написом з 14-го століття. — В місті в той час перебував Український уряд, і нам здавалося, що довше тут побудемо, бо ситуація була спокійна. В Рівному знаходився полк от. Оскілка. Як на ті часи, це був досить сильний полк, бо начисляв яких 2.000 штиків. Були в ньому переважно молоді галицькі

хлопці, добре відгодовані і знаменито зодягнені, чим дуже відріжнялися від нас. Ми дальше несли охорону. Одного разу я поїхав з нашим інтендантом по купівлю харчових продуктів, аж близько міста Луцька. Зайшли ми в одну хату. Там на ліжку, розвалився собі здоровий чолов'яга яких 30 років віку. Ми почали з ним розмову. Він нас петлюрівців досить гостро скритикував. Казав, що він сам бувший старшина з Сірої дивізії. Він видно добре набрався вже большевицької пропоганди, бо годі було мені його переконати. Я тільки йому сказав: — Як прийдуть більшовики, то матимеш сам нагоду закоштувати того жидівсько-комуністичного раю!

Одної ночі, наші патрулі повернулись з міста, зарапортували, що їх хотіли обезброїти козаки з полку от. Оскілка. Та ще хотіли і нас обезброїти в замку. Одначе наші хлопці сказали їм, що ми ще маємо добрі австрійські кулемети і стрілива подостатком і що, як вони тою одною доріжкою хотять прилізти до замку, то залишиться з них купа трупу.

Другого дня вранці, зі сторони Здолбунова, під'їхав панцерний поїзд і станув проти замку, у віддалі одного кільометра. Постояв яких 20-ть хвилин, під'їхав під саме місто, знова постояв, а так повернувся до Здолбунова. В обід ситуація вияснилася. Отаман Оскілко плянував зробити переворот і заарештувати уряд. Та переворот невдався, бо тільки його полк брав участь в ньому. Отже забрав тільки касу Північного фронту (пару міліонів гривень) і подався до поляків. Не дурно ж нам не виплачували вояцьких грошей, бо гроші от. Оскілько забрав.

Ніяк нам не везло в воєнному щастю. Хто тут завинив? Думаю, що не ми вояки! Вже по лінії Жмеринка — Волочинська, большевики доходили до Волочиськ та Кам'янця Подільського. Залишили ми місто Рівне. Повантажилися в поїзд, і їдемо в напрямку Дубна. Десь появилися і вогнем з ручної зброї обстріляли наші вагони. Чи були це більшовики? Чи таки наші спантеличені селяни, незнаю. За два дні розпочався протинаступ на Рівне. Нашої пів сотні брали

участь в тому протинаступі. Говорили потім наші козаки, що оборонці Рівного були жиди і китайці. (Ми їх називали "ході"). І хоч ми здобули Рівне, то так за день чи два, знову відступили до Дубна, а там до Кремянця. І так лежимо ми попід возами, кремінь під головою і на думку прийшло мені, що колись тут в давнину легендарний от. Тарас Бульба з своїми козаками воював. Тут відбувся перегляд наших сил. Говорили тоді, що Дієва Армія начисляє 27.000 Мужа. І прийшло мені на думку таке: — ХТО МИ, ТІ 27.000 ВОЯКІВ? БОЖЕВІЛЬНІ МИ ФАНАТИКИ, ЩО ЗБИРАЄМОСЯ ОБОРОНЯТИ 45.000.000 УКРАЇНЦІВ! ЧИ МОЖЕ ТІ МІЛІОНИ УКРАЇНЦІВ Є НЕУМАМИ, ЩО НЕ ЗБИРАЮТЬСЯ СЕБЕ САМИХ ОБОРОНЯТИ???

Та не довго це триавло. Москва за жидівським пляном взялася і за тих "нейтральних". Винищила голодом міліони з них, і за ними і пес не гавкнув. А якби ці міліони були встали за Свободу, то були б Европу звоювали, не тільки Москву.

"Ех яблучко, да куда котішся,
Попадьош к большевікам, не воротішся..."
(Така була тоді популярна пісенька в народі).

Лежимо, а ніч холодна. І один гуцул-десятник, сказав, так на жарт: — ходім хлопці в хату, і хоч на долівці годинку поспимо. Нас трьох так і зробили. Брат Юрко, я і гуцул. Ранком повставали, господарі ще й сніданок дали. Вийшли з хати, а нашого війська вже нема. Відійшли ще ніччю. Але і ворога ще нема. Щойно десь в полудне наздігнали ми своїх в сусідньому селі. В сотні нас трохи насварили, але і їм ніяково було, що залишили місто без спротиву.

З Кремянця маневрували ми поміж двома фронтами, полевими доріжками. Часами ці фронти, були від себе тільки на віддаль гарматного вистрілу. Так звузилася українська територія. Відпочивали ми в Чорному Острові. Раптово чую гомінку пісню, здається ціла сотня співає. Аж дивлюся, виїздить з за вугла яких 15-ть козаків-кіннотчиків, та голосно співають пісню: — За Уралом, за рікою, козаки гуляють...

і так далі. Ну, як що ще є такий ентузіязм, то значить нема чим журитися.

Повідомили нас, що залізнича лінія, між Проскуровом і Волочинськами звільнена від ворога, і дорога до Камянця вільна. І так, без жадних пригод, дібралися ми до того історичного міста — Камянця Подільського.

В КАМЯНЦІ ПОДІЛЬСКІМ

Ми були вдорозі, як нам вже призначено в Камянці Подільскому, деякі забудуваня під охорону. Пройшло з пару днів, як в місті стала велика трівога. Озброюють всіх, навіть урядовців, бо большевики зближаються до міста. Але Слава Богу, обійшлося без тої помочі і нас не займали. Большевиків вдалося відкинути назад.

В місті вже тоді була Директорія, та другі українські установи. Був Державний Театр і артисти ставили ріжні п'єси. На їхні виступи давали військовим частинам, по кілька дарових квитків. Одного разу одержав і я даровий квиток, і пішов з охотою до театру. Коли п'єса скінчилася, тут трапилася знову несподіванка. Поручник УСС Сіяк, разом зі своїм відділом перевірював документи. Я виказався своєю посвідкою, що була ще видана в Київі, як охорона міста. Та для них ця посвідка була незадовільною. Мене арештували. Разом зі мною арештували, майже половину тих, що були присутні в театрі. Забрали від мене мій револьвер і багнет, не зважаючи на мої протести.

На другий день, прийшли старшини й підстаршини з нашої сотні, перевіряти арештованих, мене зараз звільнили і віддали зброю. Багатьох також зівльнили. З мене посміялися, що зі мною так пожартували, та я на це не дуже звертав увагу, але спішився, щоб обіду не втратити.

В той час почався відступ УГА, під напором дивізій ґен. Галлера. На великому оболоні, на схід від

міста, отаборилися вози й інші не боєві формації Галицької Армії. Куди оком не глянеш, всюди люди, вози і коні. А що я був вільний від служби, ранком пішов я з братом Юрком поміж обози, подивитися, чи не зустріну кого зі свого села. Бо вже 7-м місяців, як вандрую Україною , а вісток з рідного села не маю ніяких, зустрінув на одному возі, хворого краяна з Конюхова — Федя Базюка, що був форманом на нашій залізничій станції. Потішив я його, сказав, що він скоро видужає, бо він ще молодий. Та на жаль, Федь, таки скоро помер на тиф. Був ще також в обозі Онуфрій Лесейко, його брали до лічниці, а де Федь, — не знав.

Тут зауважив я, як якийсь оратор, говорить немов на якомусь мітінгу. А коло нього повно людей. Зацікавило це мене, і я попхався до гурту, був цікавий послухати. А він кричить: — Галичани! Вертайтеся додому! Вас Антанта зрадила, Петлюра злигався з поляками, пощо вам за буржуазні інтереси гинути — пропадати! І так за другим, сипле мов з рукава. Одним словом аґітує.

Я викликав аґітатора з гурту й ідемо в напрямку станції. Не дуже то приємно мені з ним іти. Він чоловік величезного росту, а я хоч середнього росту, йому тільки по шию. Може мені голову скрутить мов горобцеві. Крім того, навколо нас немає нікого, а тут зайшли в яруги й високий луг. Ми пристали, і я дав йому таку раду: Іди собі, та під руки не попадай, та дурної аґітації не розводи!
Повернувся я назад до гурту, а тут мене дехто питає, чому я того агітатора пустив? Я кажу, а чому ви, коли такі розумні є поміж вами і його не притримали? Коли одначе думаєте, що він є підозрілий і я зле поступив, тоя попробую свою помилку виправити. Юрку! — кажу: Іди в східнім напрямі аж за залізницю, а я піду по цей бік, та зустрінемося на станції. Не доходячи до станції, Юрко з другої сторони залізниці, подав мені знак рукою, що підозрілий тип, тут не далеко. Сидить в баштані між соняшниками і щось колупає. Дав я знак Юркові, щоб того типа зайшов ззаду, бо

Юрко не мав пальної зброї з собою. Я витягнув з кобура револьвер і прямую просто до типа. Баштан був густий і тип мене не зразу помітив. Коли я вже був яких 15-ть метрів від нього, тоді щойно він повернув свою голову до мене.

— Руки вгору! —говорю. Та він не дуже то слухає. Руки вгору! —бо стріляю! Підніс руки в гору, а Юрко вже по заду нього.

— Обшукай його Юрку! Тип здивувався, що так раптом попався в наші руки. Юрко обшукав його, і не знайшов нічого. Сказав я типові щоб вийшов на дорогу, а ми за ним. Хотів я доставити його до нашої команди. Пройшли ми вже яких 200 кроків, як хтось гукає позаду нас. Оглядаюсь, а це якийсь козак. Каже, щоб ми поверталися назад і йшли в сторону поїзду, що стояв на рейках. В тому поїзді, якраз містилася Директорія, і мабуть хтось із них бачив мою роботу. Завернули ми назад і зайшли до поїзду. Там списали з нас протокол і сказали привести ще двох. Я так і зробив. В поїзді був один старшина, що знав того підозрілого, ще з царської служби. Цей тип, був тепер полковником в Таращанській дивізії, які нам на фронті, тільки лиха натворили.

Арештованого, ще раз перешукали і знайшли в нього, добре захований невеликий револьвер. — Повернулись ми з Юрком до касарні. Спізнилися, що правда дещо на обід, але все таки дістали їсти в кухні і зразу пішли до служби, на яку були призначені. Вже на другий день появилися в місті оголошення, щоб бути обережними, бо в місті появилися большевицькі шпигуни. Повернувшись після обіду зі служби, Юрка і мене, покликали до полкової канцелярії. Виплачено нам по 200 гривень і дано похвалу за чуйність, та ще пообіцяно нас нагородити хрестами третьої кляси.

В короткому часі, об'єднані Армії УНР. і УГА. почали спільний наступ на Київ. Нашу сотню перейменували тепер на Кіш Охорони Республіканського Ладу. Вже було зофрмовано кадру подільского полку і намічено формування Київського полку. Мене на-

казом з Коша, перенесено в головну канцелярію, бо передший персонал виявився замалим. Часто доводилося мені відвідувати по шпиталях наших хворих на тиф вояків і виплачувати їм вояцькі гроші, а також треба було їх потішати. Тепер панував велетенський підйом в цілій армії. В Камянці вже було набрано, три резервні полки: піхотний, кавалерийський та гарматній. Наказано було утворити звязкову сотню. Командантом такої сотні призначено якогось хорунжого, а мене на головного канцеляриста сотні. Виписали мене тепер з коша, передали список яких два десятки козаків і я пішов шукати команданта, та не знайшов його. Прийшла обідня пора, йду до кухні за обідом, та мені тепер не хотять дати. Мовляв, я вже до них не належу. По дискусії, вдалося кухаря переконати, що я свойого відділу не знайшов, а в коші був і є! Тоді то мені обід дали.

На фронті все було добре. Наші війська зайняли Київ. З яким запалом наступали вояки на Київ, може посвідчити це, що в курені сотника І. Чайки, було тепер 2.000 багнетів, коли зустрінув його Головний Отаман Симон Петлюра на станції Боярка.

Його відділи були першими в наступі, і першими, що вступили до Києва. Під Київом добули багато воєнного добра від большевиків. Помер бл. п. сотник Чайка в Содбурах, в Канаді, та навіть мало хто, на його похороні був. Ось наша українська вдячність, до колишніх героїв.

Та в Києві не подбала наша команда про обсадження мостів на Дніпрі і дала нагоду вступити денікінцям до Київа. Навіть не подбали, про утворення нового фронту. В галицькім штабі, були такі що діяли в нашу некористь. А в штабі от. Петлюри, не було навіть добрих звідунів, що не збагнули намірів Денікінської армії. І за пару днів, це багате військове майно, яке добули вояки сотника Чайки, забрали денікінці. Прибув ще один ворог більше. А за пів року після, так вийшло, що ні ґен. Денікін, ні отаман Петлюра, не були панами ситуації в Україні. Скористала Червона Москва.

— Ой горе тій чайці, чаєтці небозі,
— Що вивела чаєняток, при битій дорозі...

На початку вересня, виряджено нашу третю чоту в район Лянцкоруня, для перевезення державного збіжжя. Саму назву села, я вже призабув. Це була якась волость близько Скали над Збручем. Через село протікала багниста річка, а через річку, лежала гребля, що сполучувала обі сторони села. Прибули ми в село десь по полудні. До вечера замовили підводи. Ранком перевезли збіжжя та спорядили коней, коло великої молотілки, щоб і машину перевезти, на другу сторону села. Вже майже все було, в східній частині села, як нараз на горбку появилася якась кавалерія, якраз напротів греблі. — Поляки! — хтось крикнув. Нас кількох було ще на греблі і треба було бігти ще яких 50-ть кроків, щоб добігти до камяного тину і сховатися за ним у кукурузі. Це діялося в миг ока.

Хтось поперед мене плигнув понад тином, що був високий так в плечі, я плигнув другий, після мене ще двох. Третій, що скочив зараз за мною, видно був перестрашений, бо присів зараз за тином. Наткнулися поляки на нього і забрали з собою. Казали потім селяни, що його за селом розстріляли. Нам дали наказ, щоб не встрявати в сутичку з поляками. Я порачкував під горб в кукурудзу. Мойого карабіна держу на поготові, бо думаю, як будуть за мною розшукувати, то себе живцем не дам взяти полякам. Десь так під вечір, ми знову зібралися разом, і на другий день перевезли решту збіжжя з другого села. Казали потім, що то хтось з місцевих поляків, повідомив польську залогу в Скалі, за нашу присутність в селі а ті вислали на нас затін кавалерії з кулеметами на підводах.

НЕРОЗБЕРИХА

При кінці вересня, а початку жовтня, ситуація на фронтах дуже погіршилася. Біло московська армія просувалася на захід. Переговори між командою

Укр. Армії і Денікіном, не довели до нічого, чого й можна було сподіватися. На фронті бракувало стрілива, а тиф забирав все більше й більше жертв. В Камянці повстало непорозуміння між диктатором ЗУНР, Є Петрушевичем і Гол. Отаманом С. Петлюрою. Грозило не добром. Почалося строге поготівля. Наш кіш охороняв Уряд УНР, а УСС-и, що стояли в близькому селі, Уряд ЗУНР. Цікавим було б чим би це було скінчилося, коли б прийшло до арештування одного або другого Уряду, бо охорона обох урядів складалася з галичан. Та Богу дякувати, до сутичок і кровопролиття не прийшло.

В листопаді прийшов наказ, щоб українці опустили Камянець Подільский, який мають зайняти поляки. Евакуємося. Знова до поїзду. Охороняємо тепер не тільки державні міністерства, але також і державну касу. Приїхали ми до Проскурова. Стали на станції, коли нараз посипалися артилерійські снаряди по станції і поїздах.

Попали знаряди якраз всередину нашого поїзду і розірвали його на двоє. Попали знаряди припадково в ці вагони, де була Державна каса з гривнями і карбованцями. передня частина поїзду і три чоти охорони, поїхали на станцію Гречани, а наша третя чота, що охороняла тилову частину поїзду, залишилася на станції. Цю несподіванку справили нам два ворожі броневики, як разом під'їхали під місто, бо тут йде двоторова лінія залізниці. Вони то нас так почастували. Проходячи містом, гайдамацький старшина, наказує нам лягати в розстрільну, бо сподівалися денікінського наступу на місто. Одначе ми йому сказали, що хочемо злучутися з нашою сотнею. І так під вечір ми її знайшли. На станції і в місті багато війська. Та все таке розчароване і знеохочене. Збирається Зимовий похід. Січовий корпус демобілізується. Прямо якась нерозбериха. Простояли ми так цілу ніч, та збираємося їхати до Гусятина, та немає машиніста. Зголосився якийсь урядовець, що трохи розуміється на льокомотиві. Поволі рушаємо. Їдемо, та що пару кільометрів стаємо, бо пари нестає. Палимо в льоко-

мотиві дровами та шполами, а воду з якоїсь баюри черпаємо відрами. Вночі, нас пару сидить на буфері і глядимо чи рейки не розкинені. Така їзда повільна, що скоріше пішком можна зайти. Ну щож? Все так їдемо. Другого дня, знайшлися ми проти Ярмолинець. До міста ще є пару кільометрів. Ми зголодніли як пси, бо вже другий день нічого не їли. З сотні післали рахункового підстаршину і ще одного козака до міста, щоб купив десь якоїсь ковбаси, мясива і хліба. Рахунковий як пішов, так і пропав. Ані його ані грошей. Чекали ми, чекали і не дочекалися. Їдемо голодні дальше. Попереду нас, в тому напрямку поїхав поїзд з урядовцями, а за ним наш панцерний поїзд "Черепаха". Так ,нарешті досягнули до передостанньої станції перед Гусятином. Тут застали ми ще "Черепаху". Довго цей панцерний поїзд тут не стояв, а подався до Гусятина. За яких дві годині повертається наша "Черепаха", та вже не наша. Залогу замінено поляками, замаєно біло-червоними прапорцями і перетворено її в польску панцерку. Все це якось так швидко перевертається, що й в голові не може поміститися. Наш поїзд залишили стояти цілу ніч.
— Ех! Не гаразд йде тут хлопці! — майнуло мені в голові.

— "Ех Україна! да хлеборобная,
Немцом хлеб оттада, сама ґолодная...

Один старший десятник, прізвище якого я вже забув, каже до мене і брата Юрка: —Утікаймо! Не думали довго над тим. Забрали свої сумки, кріси залишили. Взяв я зі собою тільки револьвер. Висунулися ми з вагону, темно, та незнаємо куди йти. Та довго не роздумували. Треба по зорях орієнтуватися, взяли напрямок. Досвітком, поміж двома селами, перейшли ми польску лінію. Чули навіть, як поляки в селах, сурмили "Побудку". Зайшли всело, купили дещо з харчів і підкріпилися. Відпочили трохи і йдемо назад до Проскурова. Та не йдемо битими дорогами, а простуємо полями , щоб не стрінутись з денікінцями, або поляками. Прийшли ми над одну канаву. Несподівався я що вона така глибока. Недалеко була копичка

сіна. Думаю собі, кину копичку сіна посеред води, скочу на сіно, трохи відіб'юся і другим скоком, буду вже на другому березі. Та не так воно вийшло. Як скочив на сіно то потонув з ним майже по саму шию в воду, так що хлопці мусіли мене з води витягати. Намок я добре в воді, а вже друга половина листопада. Відчув я, цей жарт пізніше на своєму тілі, бо хоч і не застудився, так відчув якусь дрож в яку мене кинуло. Щойно десь третього дня, доплентались ми до Проскурова. — В Проскурові застали ми частину Української Галицької Армії, яка якраз тоді була в союзі з Денікіном. Для нас галичан не було вибору. Або разом з частинами Армії УНР переходити дополяків, яких я з цілої душі ненавидів, або іти до УГА і ділити з нею долю і недолю. Отже, ми вибрали це останнє і вступили до УГА.

В ПРОСКУРОВІ

В Проскурові приділено нас до етапної сотні, яка містилася в школі. Стрільці тої сотні, були переважно виздоровцями які перебули тиф. Одного разу я пішов в якійсь справі до складу дощок. Там побачив я мужчину в цивільному одязі, який зовсім виглядав, як сотник УСС-ів Василь Дідушок. Якось ніяково мені було його питати чи це він, — що тепер став управителем магазину дощок та інших матеріялів.

Незадовго вибрали з тої сотні, чоту здоровіших і нас вислали до містечка Дунаївці, де була остання застава від польского фронту. В той час УГА, заключила договір з Денікіном і тому в Дунаївцях була крім нас, галичан, ще одна чота денікінців, склад якої творили самі старшини. Командантом цього відділу був один підполковник. Ми що тижня змінювалися на заставі. Нашою чотою командував старший десятник. Одного дня покликали мене до канцелярії і сказали мені, щоб я приготовився в дорогу з одним купцем. Не знаю чому якраз мене назначено. Але наказ — наказом. Я і не розпитував про це. Думаю собі:

Може нічого небезпечного тут немає. О шостій годині ранку, коли ще було темно, я зголосився там, де мені сказали. Бачу стоїть готова підвода разом з візником. З будинку, що виглядав на торговельне підприємство, вийшов здоровий, кріпкого росту чоловік, і спитав мене, чи я той козак що має з ним їхати? Я притакнув. Мені стало дещо соромно, що перед виїздом мені ніхто не сказав з ким маю їхати, а тут як бачу, доводиться їхати з жидом, а жиди до нас українців дуже холодно відносяться. Я був озброєний в кріс і дещо набоїв, крім того, був ще в мене і револьвер. В дорозі не говорили ми багато. Жид попросив мене, щоб я позичив йому револьвера, щоб ми оба були озброєні, бо має йри собі гроші на купно. Коні досить добре бігли і ми тільки один раз пристали, щоб їх підгодувати. Переїхавши Нову Ушицю, ми дальше старалися оминати села. Пізно вечером приїхали ми до Могилева над Дністром, де по другому боці ріки, були вже румуни. Дали нам добру вечерю, а мій купець сказав, що перебудемо тут цілу добу та просив мене, щоб я нікуди не виходив, бо румуни зза Дністра слідкують за всім. Другої ночі о півночі, сказав купець що все готове, та скоро будемо від'їжджати. Так і було, віз був наладований тютюновими листками пов'язаними в папучі. Такий сирий тютюн, пачкарі перепачковували з румунської сторони. Вже пізно ніччю повернули ми до Дунаївець. Жид, повернув мені мій револьвер і щось заплатив, а я був задоволений, що обійшлося це все мені без пригод. Хочу при тім, ще щось згадати про Дунаївці. В цьому містечку була невеличка фабрика сукна, та тютюнева фабрика. Через містечко проходить широка вулиця, де кожного дня вранці, ще коли було темно, проходжувалися маси жидів та про щось себе інформували. Думаю що вивідували всякі новини. Це відбувалося кожного дня, як довго ми там стояли постоєм. Це все відбувалося досвідками, коли вже добре розвиднілося, то на вулиці нікого з жидів не було.

Десь біля Латинського Різдва, до нашої застави, прийшли польскі парляментарі і зажадали говорити

з командантом. Другого дня ми вже довідалися, чого приходили поляки, а саме, що Антанта зажадала від Денікінців, щоб пересунути фронт по лінії Деражня. За пару днів, ми вже вибралися в дорогу. Пару кільометрів від міста зупинилися. Денікінці мали великий грузовик і забаглось відвідати тютюневу фабрику в містечку. Зголосилося щось з 20-ть добровольців до тої роботи, переважно тих, що курили, і поїхали грузовиком до міста. Повернулися, може за дві години, привізши з собою тютюн та сигарки. Решта з нас з застави, що на ту виправу не їхали, а цих було багато більше, очікували їх в долині поки не повернуться. Думаю, що це був той тютюн, за яким були вирядили мене до Могилєва. Як прибули до Проскурова, то ми, галичани повантажилися в поїзд і від'їхали до Жмеринки.

Жмеринка, це велика вузлова станція, там і великі залізничі варстати, велика залізнича площа, і як ми приїхали до Жмеринки, то застали там багато галичан, що стояли в потягах, та денікінців. В місті якийсь помітний трівожний рух. Побіч галицьких поїздів стоять і денікінські бронєвики. На другий день скликав четар збірку нашої етапної сотні. Вибрав з поміж нас 60-ь стрільців. Сказав, щоб взяти з собою тільки кріси та багато набоїв, більш нічого не брати з собою. Вивів нас поміж поїздами, так би вже за місто, а тут раптом почалася гарматна стрілянина. — Хто? — Де? — Що? — Сам незнаєш. Почали ми перебігати одинцем розстрільною головну залізницю, щоб схоронитися за хатами передністя. Я, як підстаршина, був на лівому крилі чоти і таким способом був останнім з тих що перебігали залізницю. Коли перебігали, то був поранений наш стрілець. Коли проскочили залізницю, та знайшлися вже між хатами, то зрозуміли що діється. Ми знайшлися з повстанцями бувшого полковника УНР. Стецюка. По нас, як ми перебігали залізницю, стріляли з залізничного мосту, денікінці з кулемета. В місті ми зайняли двоповерховий шкільний будинок, бо очікували протинаступу денікінців. А ситуація була така: Повстанців полк. Стецюка боло

небагато. Може дві сотні піших, дещо кіннотчиків і наша шістьдесятка. Гармат на той час позичено в галичан, вистрілили кілька снарядів і так зробили наскок на місто. В Денікінців в той час було, два панцерні поїзди, офіцерська школа і ріжне друге військо. На мою думку, було їх принаймі яких 4.000 Але не розумію, чому вони відступили перед нашою горсткою. І досі собі не можу цього вияснити. Чи дійсно охопила їх паніка? Чи щось подібного. Досить того, що другого дня, були вже в місті вивішені афіші нової Укр. Рев. Влади.

(Замітка: За цей наступ, йшла суперечка в часописах, що цей наступ очолював от. Шепель. А я маю якраз переписку, ще з 1925 року, коли йшла суперечка за боєвиків Шеремета-Мельничук і ця подія була ще свіжою в моїй памяті).

Довго наша сотня в Жмеринці не застоювалася. За два дні вивантажилися з поїзду і помаршерували в сторону Вапнярки, бо большевики були вже в Браїлові під Жмеринкою. Тут зустрінули ми тих самих денікінців, яких проганяли із Жмеринки.

Хочу розповісти один епізод з тих воєнних дій, тодішнього часу. Денікінський броневик, потихенько вночі під'їхав до Жмеринки. На цій самій лінії стояв большевицький броневик. Денікінці, відчепили від нього один вагон з кулеметами і гарматою і повернулися назад. Вагон був обвішаний червоними прапорцями і денікінці парадувалися з ним. — Залогу зліквідували.

В Крижополі стояли ми два дні і відпочивали. Саме був Свят — Вечір 1920 р. Господар, в якого ми квартерували, запросив нас до Свят — вечері, а потім ще й самогоном почастував. Перед вимаршем дальше на південь, ми пробували дістати підводи, одначе було тяжко, бо всі господарі відмовлялися їхати з підводами. Коли ми вийшли вже на узгір'я, яким вела дорога і ми були вже якого пів кільометра від села, почали по нас стріляти дядьки з обрізів. Стріляли по "англічанах", як то вони нас галичан називали. Подумав я собі тоді: — Будете ще ви згадувати тих

"англічан" і жалувати за ними, коли вас большевики прикрутять. На станції Олександрівка, повантажились ми в поїзд і їхали ним аж до Роздольної. До нашого поїзду крадьком повантажився невеличкий відділ кіннотчиків-червоноштанників, старшин петлюрівців. Десь в дорозі до Роздільної, вагонів з петлюрівцями, вже на другий день небуло.

В РОЗДІЛЬНІЙ

Коли прибули в Роздільну, закватирювали нас в бараці, в якому перебували в часі війни, австрійські полонені. По залізничій двоторовій лінії, оперували денікінські бронепоїзди. Одного разу, в Роздільній було їх аж сім.

В половині лютого почали денікінці втікати з Одеси на Тираспіль. Шлях до відступу, оставався їм тільки в Румунію. Одної ночі, висадили вони в повітря, один бронепоїзд, щоб не дістався він в руки большевикам. Відламки тої експльозії летіли по цілому містечку. Відступили денікінці так тихо, що ми навіть не зауважили коли. З пару днів пізніше, один з стрільців глядячи через вікно, кликнув до нас: Глядіть! Дві розстрільні наступали на місто. Бою за місто не було, бо денікінці вже були відступили. Їх і так не було багато, так дещо кінноти і броневиків, про що я вже згадував. Відступили вони в напрямку Тирасполя. А ці, що тепер наступали були большевики. Вони нас не чіпали ні нетурбували, залишили нас охороняти станцію. З стрільців хтось розказував, що на станції Затише, наші хлопці галичани, захопили у ворога броневий поїзд, в досить цікавий спосіб. Стрільці заховались за стаційний будинок і коли поїзд зупинився на станції, обскочили його звідусіль і ґранатами стероризували залогу і таким чином захопили броневик.

В Роздільній відсвяткували ми Свято Тараса Шевченка і парадували по місту з нашим полковим малиновим прапором.

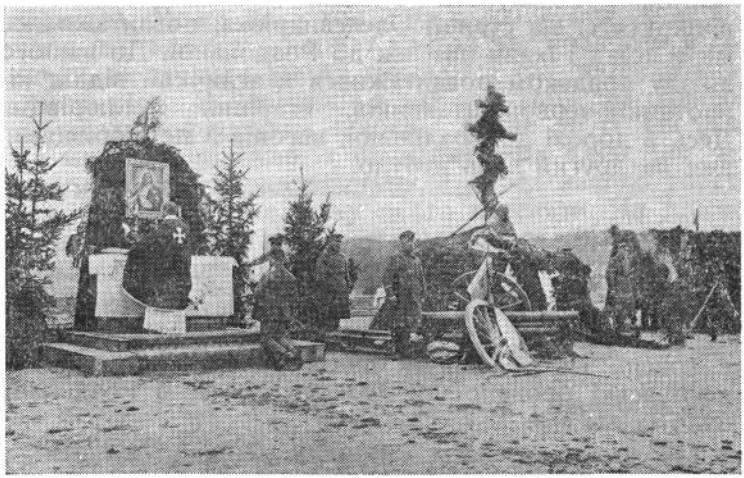

Свято Шевченка

Тут я захворів знову на тиф. Лежав я деякий час в бараку, а потім мене і брата Юрка перевезли до лікарні, яка містилася в колишній кінській стайні. Це був великий будинок, так може на сто коней. Настелено тут грубо соломи на долівці і ми лежали покотом на ній. Олікувалися нами один лікар, одна сестра і санітар. Та горе — ліків немає ніяких. А нас хворих тут було до сотні. Кому судилося перебув, а багато померло. Вже два рази перед тим, я слабував на тиф, і якось це довго тоді не тривало. Та цим разом, вже таки довше затягнуло.

В цих околицях сталася подія, яку варто згадати. В отамана Ярослава Воєвідки, большевицький комісар захотів відібрати коня. Кінь був гарної арабської раси. Мав його отаман ще з австрійської служби. Отаман спротивився віддавати коня комісарові. Комісар витягнув револьвер і застрелив отамана, а коня таки взяв. Ціла Галицька Україна засумувала за отаманом Воєвідкою. Цілу війну, пробув на фронті при артилерії, а тут паршивий комісар, убив його. Та не довго, тішився комісар—грузин тим конем. Галицькі

кіннотчики наздігнали його в поїзді на третій станції і убили мов собаку. Це була пімста за отамана.

В місяці березні 1920 р. почався прифронтовий рух. Большевики почали підтягати галицькі частини, ближче польского фронту, бо заносилося на війну з Польщею. Цей шпиталь, де ми лежали зліквідували. Дуже хворих перевезли на станцію Затише, а тих, що вже могли ходити і помалу приходити до здоров'я, порозсилали до їхніх частин. Я чувся дуже погано і тому Юркові, лікар дозволив мене спровадити до Затиша. Там ми, розійшлися, після пятнадцятимісячного перебування разом. Юрка передали в якусь частину, а мене санітарним поїздом відвезли до Жмеринки. Коли вже в Жмеринці, серед большевиків велика паніка настала, бо дві галицькі бриґади, що були на фронті, перейшли до поляків. Над станцією появився польський літак і січе по станції, та по вагонах. Всі скриваються. Я хоч важко хворий, також виволікся з вагону і став під будинком станції. Недовго санітарний поїзд тут затримувався. До потягу ще додали слабих і відправили до Київа. Як прибули до Київа, я вже був дуже ослаблений, почав кликати санітара. Кликав я його та й кликав, та не докликався. Виволікся з бідою на площадку і став безпритомний. Хтось повідомив лікаря. Прийшла жінка лікарка, попробувала пульс і сказала санітарам, взяти мене на носилки і санести до вагону, де були тяжко хворі. Видно, що я якраз в цю хвилю, перебував кризу, бо коли мене занесли з носилками до санітарного потягу, мені ставало легше. В переділі вагону нас було чотирьох, важко хворих. Двох лежало на носилках вище, а других двох нижче. Слухаю. — Проти мене на нижчіх носилках, лежить вояк і в горячці, кличе по німецькі: "майне фрав, майне кіндерн"! Так прокаазв кілька разів. Я запитав його по німецькі, хто він такий, та звідки походить. Він сказав, що є австрійським "цуґфірером", показав кілька бойових медалів за хоробрість, походить з Відня, де у нього жінка і трьох синів. Як я до нього заговорив, то він наче ожив і на вигляд, наче став здоровшим. Потішив я його, що він ще по-

вернеться до жінки і синів, та до свого Відня. Відітхнув тяжко і ніби заспокоївся. За хвилинку з гори глянув на нього, а він вже й Богові духа віддав. Поки доїхали до Полтави, то ще одного небіжчика з нашого переділу забрали. Коли прибули до Полтави, то примістили нас в будинках, що виглядали на шпиталь. Побув в Полтаві зо два тижні і знов транспортом перевезли до Харкова, бо фронт вже був під Київом. Мені від тифу відняло ноги, і я їх майже не відчував. В грудях я чувся добре і ніби здоровий, а нижче пояса то зле, ніякої влади в ногах немав. Як перевозили мене до ортопедичного шпиталя, то просив санітарів, щоб потримали носилки коло ліжка щоб тільки перекотився на носилки, дуже в крижах чув болюче. Обслідували мене спеціялісти, та нічого не могли мені порадити. Одного разу в місті була трівога, бо батько Махно був близько Харкова і комуністи побоювалися, щоб часом не захотів батько наступати на місто. Всі головачі на той час поховалися. Та Махно до Харкова не загостив.

Поволі почав я відчувати, що мої ноги кріпшають і я пробував вже вставати. Коли вже мені вдалось походити коло ліжка, без нічиєї помочі, то це мене дуже врадувало. Пробую виходити надвір. Виволічуся по ступенях на двір, ляжу на травнику, та слухаю, як пташки гарно співають. А небо, таке гарне — блакитне, тільки часи погані настали тепер. Вийти на двір, то було півбіди, але повернутися назад — важко. На травнику коло шпиталю росли ріжні дерева та кущі. В кущі вирізав собі палицю, ножиком, що мав при собі. Прикляк на коліна і при помочі палиці пробую встати на ноги. В руках я був міцний, тільки ноги немічні. А спробувавши раз, я тепер коли тільки мав змогу, виходив на площу. Поволі почав приходити до здоров'я. Лікар німець, ще раз збадав мене і запитав, чи вислати мене на курорт, чи звільнити з військової служби? Я попросив лікаря, щоб мене звільнили з війська. За пару днів мене звільнили. Дістав документи. Прийшов до станції і якраз мав відходити товарний потяг в сторону Київа. Підійшов

до товарного вагону, та сам видряпатися не можу, та якийсь салдат підхопив мене, та вкинув до вагону як галушку. В тім ешалоні, в іншім вагоні був Гал. Рев. Ком. (Галицький Революційний Комітет). Пригадую собі, що головою того комітету був жид Когн і з ним було кілька осіб галичан, які дозволили мені перенестися до їхнього вагону. Під їх опікою, приїхав я до Києва. Вони і приміщення помогли мені дістати, щоб перебути пару днів, ну і харчовий листок. З тим комітетом під'їхав я аж до Винниці. Там треба було мені дістати пропуск до Проскурова. Зголосився я в якійсь канцелярії за пропуском. Бачу за столиком сидить жидок, років може 16-ть. Таке паршиве-засмаркане, а дивись воно вже комісар. Показую йому мої документи, які дістав в Харкові, а він: Ну! що ти не хочеш вже служити в Червоній Армії? І такі дальші питання ставить мені. За пропуск, гнилого оселедця, і кілька сухарів, щоб те дістати, аж тілько протоколу. Але щож, їхня влада тепер. Мовчи і повинуйся, що жид тобі скаже. О! які вони арогантні тепер стали. Пани нашого життя. Це вони будували комунізм і помагали закріпитися московському комунізмові. Це вони помогли угробити нашу державність. Яких то всяких штучок, по при свою агітацію не вишукували. Ось хочби це, що розсівали тифозних вошей по станціях, куди переходили українські вояки, щоб їх тифом нищити.

Або винищування голодом, українського населення. Пригадайте 1932-1933 роки, цей страшний голодовий злочин. Чий це був плян? — Московсько-жидівський. Це ж жиди хотіли створити для себе Палестину в Україні. Заперечує пані Марголін, жінка бувшого укр. міністра для жидівських справ, що тільки незначне число жидів брало участь, в будуванні московської червоної імперії. А хто ж такий, як не Л. Троцький головнокомандувач Червоної Армії. Брати Кагановичі, та всякі Ягоди, Берії та вся жидова були проти укр. самостійности. А жидівський капітал з Америки та Німеччини, та багато тисяч жидів з

Америки, та інших країв злетілися в Росію,, як гайвороння на стерво, щоб будувати марксівський лад.

Добився я нарешті до Проскурова, де зустрінув бувшого полоненого українця з австрійської армії, що то повертався з московського полону і так повандрували ми тепер разом. Прийшли до Камянця-Подільского. Тут стали на роботу в одного міщанина, щоб заробити на дорогу. Згодилися викопати погреб для нього. Я не дуже моцний, думаю почну з верху, бо глибше буде тяжче викидати землю, а товариш вже буде копати глибше. Не вспів я викопати одну верству, як мене не заріже в жолудку, та нижче. Гину. Поклали мене в повітку лежати, а товариш подорожі, пішов до шпиталю по лікаря. Якраз недавно приїхав укр. лікар з Відня до Камянця, щоб помагати населенню, та він то приніс з собою чорної кави і дав мені випити і це помогло. Мій організм був виснажений, недоживлений і тому мене так звалило. Лікар порадив мені, щоб я не так скоро брався за роботу, відпочинь, набирайся сили. Як дещо виздоровів, тоді подалися ми дальше в нашу страдальну Галичину.

В ГАЛИЧИНІ

З Камянця по через Оринів, прийшли ми над річку Збруч. Перейшли ми ріку в брід, бо мосту не було, і опинилися в містечку Скалі.

Щиро в душі я подякував Господеві, що допоміг мені повернутися в ту нещасливу Галичину. Нещасну, але рідну. В Скалі, я розійшовся з моїм супутником, бо він пішов в свої околиці, а я по гостинцю, попрямував в напрямку Чорткова. Затримався я в селі Бордяківцях в заможного господаря. Він сам поляк, колись був вахмайстром при австрійській жандармерії. В нього перебував свояк його жінки, бувший старшина Галицької армії. Ми в двох мали що говорити зо свого минулого. Коли залишив господаря, то старшина передав мною листа, до його фаміліянтки в Бучацькім повіті. За цього господаря, ще й

підводою до Бучача їздив. Фураж підвозив для большевицького війська. (Їздив на форшпан). Повернувся за кілька днів. О, який господар був вдоволений, що його конята повернулися до дому. По пару днях, повандрував дальше і зупинився в селі, до котрої мав лист від старшини. В тім селі недалеко Бучача, також перебув більше тижня, в тої жінки. Прийшли вісті, що кавалерія Будьонного зайняла міста Стрий і Дрогобич. Подумав собі, це ж вони тепер в моїх околицях, то треба іти додому. Попрощався з господинею, подався в дорогу. По дорозі ще й якийсь большевицький старшина підводою підвіз. Коли опинився над Дністром, то большевики вже робили відворот. Зайшов до одного господаря, це вже було під вечір і попросив за нічліг. В селі замітний рух большевиків і я щоб вдавати домашнього, помагаю теребити кукурудзу. В хату зайшли пару солдатів, а на мені військовий одяг і мене заарештували як "петлюрівського шпигуна". Я виказувався документами, та вони кажуть, що можу їх мати підробленими. Відступають

большевики і везуть мене з собою на возі, де був один ранений вояк і мед-сестра, яка була заїлою комуністкою, бо дуже строго поводилася зі мною. Коли приїхали в село, передали мене на вартівню, та переказали щоб шпигуна пильнували.

Перевалявся я на долівці цілу ніч, а ранком повели мене на переслухання до дивізійного командира, а той видно ще був трохи українцем і мав ще дещо сумління, переглянув мої папери і звільнив мене. Я прошу його, щоб дав мені якийсь документ, бо ану ж мене знову арештують! Він каже, що мій документ добрий, тільки щоб я по фронті не шлявся.

Повернувся я в село біля Бучача і почекав поки прийшли українські війська. Вони прийшли несподівано. Одного ранку вже большевиків не було, але й українського війська не бачив як переходили. Зібрався я в дальшу дорогу. Минаю села, щоб часом на поляків не натрапити. Йду полями і печу бараболі в полі, як зголоднію. Прийшов над Дністер і треба якось переправитися на другу сторону. На моє щастя це була неділя, і прочани йшли на відпуст, подругому боці ріки. В Журавні був пором, що перевозив людей на другу сторону. Я замішався між прочан і так переправився на другу сторону. За перевіз платили від душі, та з мене не питали, та хоч би й питали, то заплатити не мав чим. І так моя вандрівка кінчалася. Перебрив ще на броді ріку Стрий і перед обідом був, Слава Богу в дома.

В РІДНОМУ СЕЛІ — КОНЮХОВІ

Батько зустрів мене з вдоволенням, але мачуха не дуже то прихильно своїм поглядом, мене привітала. Була в нас колись середня господарка, та як ми погоріли, то треба було збудувати нову хату. Батько продав три морги поля, щоб хату побудувати. Прийшла журба, бо й як селянинові жити без землі. З журбою і всяка слабість приходить. Захворіла мама і померла ще молодою. Було їй тільки 45 років, а мені

тоді13-ть, а був я найстарший. Було нас шестеро дітей.Найменшій сестрі було тоді два місяці. Як мати умірала, то наказувала мені, щоб я дбав про сиріт, бо батько не буде дбати. Ми сироти, розійшлися мов ті руді миші, як батько скоро оженився. В дома залишились тільки найменші. Взяв собі вдовицю з сусіднього села, але це вже не була рідня матір.

Було в мачухи троє дітей, одна дочка вже замужня, друга донька середуща Анна, мойого віку, та хлопець Василь, що вже мав тоді 14 років. В мачухи було дуже велике бажання, щоби я її Анну засватав, і коли йшов вже на українську війну, то вже так на розум запитувала, чи думаю женитися з її Анною. Чи має вона чекати на мене? Моя відповідь була така: Коли їй так хочеться віддаватись, то хай віддається. Тепер війна й не пора тепер мені про це рішати. Після Різдва, вона віддалася, та вибір вийшов не зовсім вдоволяючий.

Коли вже повернувся додому, допоміг докінчити копати бараболі, привіз дров з ліса на зиму, і дальше моя присутність стала непотрібною. Ставало нестерпно і треба було вступитися з моєї материзни. Пішов в село, шукав за роботою й де тільки було потрібно робітника я працював. Навіть і в жида молотив. Якось з бідою перебув зиму. Весною було багато праці при будівлях, бо село було майже спалене в війну і мало хто відбудувався. Люди відбудовували все, що війна понищила, бо і держава давала поміч в будівельних матеріялах. Пристав я до одного гуртка будівельників. Я цю роботу любив, та багато похопив в майстерці і літо так скоро пройшло, якби не було. Пізною осінню, пішов я до вуйка, що тоді був приїхав назад з Канади і робив у нього за борщ. Зимою в громаді призначили мене на громадського писаря і треба було мати десь стале приміщення на канцелярію. У нас була хата велика. Як колись будували хати, посередині сіни, а по обох боках великі кімнати. В одній половині хати з ванкіром мешкали рідні, а в другій великій кімнаті, перед війною була кляса для шкільних дітей. В війну винайняв мій батько, цю

кімнату жидові на мешкання. Треба було якось ту кімнату перебрати. Правда, на перешкоді тепер став закон Польскої Держави про охорну рентівників. По довгих короводах, при помочі громади, жид вибрався з кімнати. Таким чином я вже мав мешкання, а громада канцелярію.

Село поволі отрясалося з воєного страху. Почалося освітне життя. Відновлено читальню Просвіти. В селі тоді перебував п. Боднар, зять нашого пароха о. Петрушевича (брат диктатора ЗУНР). Бувший український старшина, добрий диреґент, зорганізував хор в селі. Проби хору і аматорського гуртка, відбувалися в моєму мешканні. При помочі пана Боднаря зорганізовано в селі кооперативу. Пан Боднар підучив мене книговодства і я став книговодцем в кооперативі. Кооператива вела торгівлю, товарами домашнього вжитку. Товари купували в Союзі Кооператив в Стрию. Наладнали вже були торгівлю збуту, селянських продуктів, та пробували ще наладнати збут молока. Почалося культурне та господарське життя повним розмахом.

Проходило літо 1922 р. Наші провідники в краю, почали вже крім господарського сектора, також і політичні дії. Почали розбудовувати широко розгалужені дії Української Військової Організації (УВО), по цілій Галичині. Польща проголосила вибори до краєвого Сойму. Провід УВО, наказав бойкот виборів. — Одного дня, запросила мене вродлива пані Боднар, на приходство. В розмові зі мною, розказала вона мені про діяльність УВО, і чи я не згодився б зорганізувати боївку в селі? Роздумавши хвильку, сказав я їй що зпробую. Вона сказала мені, зголоситися в молодого студента М. Б. в Стрию. Подала мені руку і побажала успіху. Пізніше я додумувався, що це була обережність п. Боднаря, що в дійсності і було. — В Стрию доводилося мені часто бувати з війтом на засіданнях в старостві.. Відбувши засідання, заходив до нашого боєвого референта і звітував йому все, а також переказував інструкції, які видавав староста на Стрийський повіт. Якою сильною була УВО

в повіті? Не знаю! І знати про це не було треба. Боївки, організувалися в "п'ятки", це в низовому членстві. А як було на верхах, хтось інший повинен написати.

Хтось говорив, що організується повстання проти Польщі, і що вже є комплетний штаб Стрийської округи. Чи це, думаю собі, було дійсно, чи тільки побожне бажання. — Годі про це докладно сказати. Одне тільки скажу, що в нашій окрузі, майже кожної ночі, палали вогні, як за гайдамацького повстання. Кожного тижня були свіжі вістки. — Я підібрав собі чотирьох хлопців, розвідав де є яка зброя, і позвітував про це референтові. Як був у референта, та мав вже відходити, як прийшов там, молодий селянин з сусіднього села з за ріки. Я не затримувався, бо вже свої справи полагодив і пішов геть. Пізніше я довідався, що референт, чи то щоб заохотити до цього Ю., чи щось подібного, переказав йому що я говорив.

В вересні вже почалися масові арештування в Галичині, та прийшла черга й на нашу Стрийщину. Склалося це якось так, що на стрийському мості, польский поліційний шпіцель затримав нашого студента, а цей тримаючи револьвер в кишені вистрілив в шпіцля і поранив його в живіт. Сам студент утік. Але в той спосіб польска поліція, знайшла нитку до клубка. Вона розвідала де є цей боєвий референт, і взяла його помешкання під нагляд. Хто там тільки навинувся, того зразу арештували. Сам референт, вчасно розвідав про це і втік. В той сам час, поляки вели аґітацію до виборів, до Польского Сойму. Поляки розвішували афіші і заохочували виборців, щоб йшли голосувати, а УВО, наліплювало свої летючки з погрозами, щоб не йти голосувати. Бо хто буде голосувати той буде покараний. В сусідньому селі, був раньше згаданий Ю. сільским вартовим. Одної ночі, будучи на варті з другим вартовим, причепив на вартівниці летючку УВО., та пішли в обхід по селу. Коли повернули до вартівниці, то летючки вже не було, вже хтось зірвав. Ю. каже тоді до другого варто-

вого: — Я тільки що причепив летючку, а вже якась холера зірвала. Та в той час з вартівні, вийшов польский жандарм і зразу заарештував обох вартових. Таким способом в цьому селі, боївка була викрита, клубок почав далі розвиватись.

5-го жовтня 1922 р. копаю бараболі на полі, проти мого мешкання, коли чую хтось свиснув. Дивлюся, а це знакомий постерунковий кличе мене. Зродилася в мене недобра думка, але думаю собі, він же не раз кликав мене в громадських справах, то може й тепер так. Прийшов я на подвір'я, а тут вже два цивільні поліцаї очікують мене. Перевели в хаті докладну ревізію, та нічого підозрілого не знайшли. Кажуть тоді чемно до мене, що поїду з ними вечірнім поїздом до Стрия. Вийшов я на подвір'я, а там ще стоїть знакомий поліцай. Цивільні поліцаї були ще в хаті, питаюся його, чи я арештований? Він каже що так. Знов питаю: за що? — Він каже, що правдоподібно за УВО. Привели мене на станцію. Тут вже чекав Михайло Л. що то в часі укр. війни служив в стрілецькій дивізії УНР, і я його був втягнув до боївки. Приїхали ми до Стрия. Привели нас до будинку поліції, в порожню кімнату і кажуть чекати. Вже добре стемнілося, а я сиджу на долівці та чекаю. Нарешті покликали мене і повели до ясно освіченої кімнати. Бачу, за столом сидить комісар, так з років 30-ть і два здоровенні шпіцлі. Почали питати мене і писати протокол. Звичайно, як називаюсь і тому подібне. Нарешті питається комісар, що я знаю за УВО? Говорить при цьому, що вже все про мене знає, тільки ще хоче мого підтвердження. Запитує мене, чи я ходив до Б.? Так! — відповідаю. Ходив за театральними книжками. Ну, ти не хочеш говорити. Ми тобі приставимо свідка. Привели Ю. і він став поруч мене. — Чи це той самий? — питають його. — Так, той самий! — відповів Ю. Відвели його, а мені починають читати дещо з мого рапорту. Я все заперечую. Комісар моргнув на шпіцлів. Мене увіпхнули в другу темну кімнату. Один з шпіцлів вдарив мене пару разів кулаком в лице. Будеш говорити ти с.... сину? Я повторив це все, що пе-

ред тим був сказав комісарові. Тоді один з них, витягнув німецького мавзера і намірюється в лице. Або говори, або буде тобі амінь с... сину. Не дуже я того побоявся. Раз застрелить, то не будуть мучити. Але ні. Він починає мене бити по під ребра, а другий бияком, таким, як б'ється в великий бубон. Бубнить так мене по плечах, по спині, що аж лоскіт іде, вже куля від бияка відлетіла. Куля ця була на тростиновім держаку. Я кричу ґвалт! але перед ким тут кричати, коли самі кати. Приходиться, щось говорити, а то душу виженуть. Нас двох вже арештованих, а другі з боївки, так нічого не діяли, то кари не понесуть. Сказав про два кріси. Кара за кріси, була тільки чотирнадцять днів арешту. Привели мене назад до комісара. Я повторив йому це саме, що сказав катам. Та він конче хотів знати, хто мене втягнув до УВО. І чи я вже присягав? Миколо! Чому ти такий нерозумний. Пощо тобі мають відбивати печінки за когось? — Признайся! — Я відповів йому, що перед ніким, не присягав, а летючки дістав від Б. і їх начіплював. Побожися, що правду кажеш! — каже комісар. Я побожився. Але він: — Всеж тобі хтось, щось сказав! Скидай чоботи! Вже трохи ніби очуняв, та думаю, хай і уб'ють. Вже й так ледве дишу, але бувби сором і ганьба, коли б я паню Боднар в цю справу замішав. Скинув один чобіт, кати готуються до другої роботи. Миколо! Чого ти такий впертий? Не скидай, затягни той що скинув! Та видно ще якийсь людяний був. Підпиши протокол. Підписав. — Завели мене знова до тої кімнати, звідки взяли. Ляг на долівці та стогну, тепер починаю відчувати побої. — Десь перед полуднем, привели цілу пачку із села і один кріс. Ніччю, коли виперли з мене протокол, поліція заалярмувала кінне поготівля і в село вислали пів ескадрона кавалерії і поліцію. Заїхали улани на наше подвір'я і в стодолу. Накидали пашні коням. Чи то на поляків такий вже страх напав, чи що, що по тих пару хлопців аж кавалерію посилати?

Посиділи ми в Стрийській тюрмі яких десять днів. Заарештованих прозвали група Нагорняк і то-

вариші. В тім часі відбувся наглий суд, над боєвиком С. з Дашави. Наші оборонці відтягнули суд, тому що після австрійських законів, від події проминуло 14 днів. Коли нас ескортували до Львова, то ми в двох були сковані кайданками, та були в першій двійці в нашій групі. Зі Стрия, під сильною охороною перевезли нас до Львова і посадили в тюрмі при вулиці Баторого і розмістили нас по келіях, по між звичайними кримінальниками. Це була слідча тюрма. По пару днях до келії де я сидів, привели інваліда пор. Українця. Було вже нас двох політичних в тій келії. Слідство продовжувалось і дальше викликали на переслухання. А тому що ця тюрма була вже переповнена, то по яких трьох тижнях, нас політичних, яких вже було тисячі у Львові, почали переводити до Бриґідок. В тій тюрмі переводили еґзекуції над засудженими.

Розстрілляли тоді провідників повстанчої групи, старшин УСС, Шеремету та Мельничука, які плянували продертися з своєю групою з України в Чехо-Словаччину. З іншої групи боєвиків розстрілляли юнаків Крупу і товариша. — Щоб приспішити слідство, політичні в'язні зробили демонстрацію в Бриґідках, на самий латинський Свят — Вечір. Це було можливо, тому, що ми політичні занимали окреме крило в'язниці на другому поверсі. До помочі політичним, помогли і кремінальні в'язні своїм криком. Тюремні власті пробували нас втихомирити, та коли не змогли, тоді заалярмували військовий ґарнізон, який спрямував на тюрму дула гармат, а до тюрми увійшов ударний баталіон в шоломах і з багнетами на крісах. Відкрили двері нашої келії і в дверях появився ліс баґнетів. Пробували викликати провідників того руху, та ми крикнули що йдемо всі. Нарешті якось помалу це втихомирилося. Говорили потім, що ціла дільниця Львова була в тривозі. Пообіцяли приспішити слідство.

Серед тих тюремних днів, були і потішні хвилини. В нашій келії редаґували гумористичний памфлет — "Саботажник". Рисував карикатури до того видання

артист-маляр Едвард Козак, що то тепер видає в Ню Йорку "Лиса Микиту". — Та обіцянки обіцянками. Слідство не приспішували і тому ми зробили голодівку на три дні. Прокуратура, щоб втихомирити нас випустила на волю кільканадцять хлопців і дозволили одержувати деякі книжки і ґазети. Почали деякі в'язні, щоб не тратити часу, студіювати шкільні підручники. Почали ми одержувати й допоміжні харчі від Українського Комітету допомоги політичним в'язням. Щоб нас виснажувати тюрмою, прокуратура і дальше протягала слідство. Політичні проголосили другу голодівку, що тривала п'ять днів. Українські газети почали роздувати нашу справу, а в Варшаві в Соймі заінтерпелювали за нами українські посли з Волині. Вставилися за нами всі українські товариства, що ще леґально могли існувати. Це допомогло бо за деякийсь тиждень, суд почав звільняти багато наших в'язнів

Одного дня прийшов ключник з листом і подав читати прізвища хлопців з мого села. Та що читання його гладко не йшло, то взяв листу від нього наш староста з келії, колишній сотник УСС, Баґан. І почав читати за нього, але тільки прізвища, між іньшим і призвіще БРИК. Зі мною тоді сидів на Бриґідках і мій сриєчний брат Іван Брик. Ми були разом при УСС. Коли ми в 1918 р. повернулись з полону, то нас дуже погано харчували. Через три місяці не одержали ні куска хліба. Кадра наша стояла тоді, саме в селі Пісочна і стрільці допомагали собі так, що під неділю їхали на "шварц" (чорно) до дому і привозили собі з дому хліба. Іван також, майже що тижня, їздив додому за хлібом. Ось так нам приходилось служити за Австрії.

Одного разу, на станції його затримали і мали покарати, за недозволену їзду. А що Кіш УСС, переїздив в той час в Україну, то кару йому відложили на пізніше. Коли Кіш УСС прибув в район Єлисаветграду, то Іван Брик утік до Київських Січових Стрільців. Брав участь в бою під Мотовилівкою, а потім був в розвідчій сотні. Будучи не раз зимою на розвідці,

застудився та набрався сухіт. Тюремні мури цю хворобу ще більше підсилювали, так що він пару разів вже був у лікарні. Так і цього разу його не було. Викликані хлопці вже зібравшись чекають, а мені байдуже. Підійшов до мене староста келії, сотник Б. і питає мене, чому я не збираюсь? Я кажу йому, що то не мене викликають, а мого стриєчного брата і що я не хочу, щоб хтось за мене терпів. Та сотник каже: — Я даю тобі наказ, щоб ти збирався. Та як вийдеш на волю, так утікай за кордон.

Наказ є наказом. зібрався разом із хлопцями. В тюрмі розписався за Івана і також в слідчого судді. Вилетів мов той птах на волю. Але чи на довго? Прийшли ми до Українського Комітету. Декому треба було позичити грошей, на дорогу додому. Я зголосився як втікач. Мене затримали в Комітеті. Там була кухня, де варили для політичних. Прийшов до мене бувший сотник УСС Михайло Матчак. Допоміг мені одержати підроблену карту особистости і знимку до неї. Третього дня, я одержав документ і 9.000 польських марок на дорогу. І з Богом. Коли б мене зловили, так я нікого тут не знаю. Сотник купив мені білет на поїзд до Стрия і я попращав наш Львів. В Стрию, то я вже наче всебе вдома. Знаю всі закамарки, бо колись тут до школи ходив. Бічними ходами, почерез паркани, щоб поліції на очі не попадатись вийшов з міста, а за годину був в своєму селі. Прийшов під свою хату і постукав до вікна. — Вийшов батько. Прийняли мене зі страхом. Пішов я до стодоли, щоб трохи поспати. Та яке то спання, при кінці зими в стодолі. Десь коло четвертої години ранком, прийшов мій батько і сказав, що вже пора в дорогу. Попращався я з рідними, взяв кусник хліба під паху і пращай рідне гніздо і село, яких вже може більше не побачу.

Пільними дорогами пішов я в напрямі села Гаї. Розвиднялося як минав село Завадів. В Гаях сів я до поїзду і заїхав до Самбора. Тут пересів на інший поїзд, що йде до Турки. В поїзді присів коло старшого вже чоловіка і зайшли в балачку. Він розказав мені, що він походить із села Явора, що є передостанньою

станцією перед Туркою. Мені якраз треба було там висісти. З тим чоловіком я пішов до його хати і в нього заночував. Це велике село, і тут я мав зголоситися на звязковий пункт. Ранком, як я тільки вийшов з хати і переходив містком, побачив я що проти мене йде польський поліцай, якого вже оминути було неможливо. Щоб змилити його підозріння, поздоровляю його його по польски з добрим днем і кажу що приїхав на відвідини до сестри і показав йому карту ідентичности. Це був ще молодий поліцай і чувся вдоволений моїм привітанням. Питаю його де тут живе учителька. Він вказав мені в котрий бік села іти. Прийшов до хати і постукав до дверей. Вийшла старша жінка, невдоволена з того, що її розбудив. Це була полька, мати учительки, але не тої, якої мені було потрібно. Розвідав я за мешканням другої учительки панни Кузьмаківної. Там мені сказали, що панна Кузьмаківна львівянка і поїхала тепер додому на Великодні вакації. — Так перервався мій звязок. Треба буде тепер самому собі шукати дороги. Якраз цього дня був в Турці ярмарок. Бачу як наші бойки з бесагами, ідуть собі верхами навпростець до міста. Пішов і я з ними. Турка — гірське місточко, повне жидови. Пообідав я оселедцем, запив чаєм, вийшов з тої "трахтиєрні" і розглядаюсь по місті. Поглядаю на сонце і орієнтуюся по ньому, куди на полудне. Бачу напроти мене йде середнього віку чоловік і кульгає на ногу. Я підійшов до нього і кажу, що утікаю від польского призову до війська і хотів би дістатися до Чехо-Словаччини. Він сказав мені, що є інвалідом з австрійської війни і живе в селі, що віддалене тільки три клм. від границі. Його село є чотири милі на полудне від Турки. Каже мені, щоб я йшов поволі, бо я на добрій дорозі. А він ще має одну справу залагодити так пізнійще мене наздожене. Вийшов я за місто, сів на горбку при дорозі і чекаю. За пів години йде гурт людей, а поміж ними бачу й мого знакомого. Прилучився я до гурту і так пройшли ми пару сіл., а в одному з них зайшли до корчми. Купив я кварту горілки, та закуску, перекусили й подались дальше. Заки дійшли

до села, то тільки ми оба лишилися, а ті другі по дорозі залишалися. Вже було пізно вночі, коли ми прийшли в село мого знайомого супутника. Зайшли до його хати, з'їли бараболі з капустою, а так примістив мене господар на припічку, щоб я міг пару годин відпочити. Коло другої години по півночі, пішов господар до знакомого чоловіка, щоб цей підвів мене до границі. Щоб заохотити провідника, я пообіцяв шість тисяч марок за услугу.. Після якої пів години повернувся господар з провідником. Заплатив я, що пообіцяв, а господареві за його труд, дав також тисячу марок. Сам залишився без нічого. Вийшли ми з провідником з хати і навпростець під гору. На горі було ще досить снігу, так часом до колін. Провідник в ходаках, так і підскакує передімною. Сказав ще мені, що в їхньому селі, є міцна станиця польскої поліції і вони щодня патрулюють біля границі.. По другій стороні в селі, є дві чеські станиці. Саме село, лежить рівнобіжно з границею. Серединою села пливе річка. Коли перейдеш річку і село, то вийдеш на гостинець, тоді йди собі гостиньцем на полудне, мов який пан. Вийшли ми на гору, коли почало сірітися. Бачиш! — каже мій провідник, праворуч є чорна смуга. То є ліс. Тримайся по при-смугу і поспішай. До границі ще є якого пів кільометра, але згори є легше йти чим під гору. А мені треба вертатися, щоб зайти в село заким розвидниться. Інформації провідника були вірні. Як розвиднялося, то я вже перебрив річку, що плила поміж хатами.

Коли переходив село то вже з декотрих хатів дим стелився з коменів. Як був вже кавалок по другому боці села, сів під кущем, роззувся, щоб викрутити онучки та черевики трохи просушити. Повісив онучки на гільці, щоб трохи підсохли, дивлюсь є гостинець. Це той гостинець, про який згадував провідник. Взувся я і помагай Боже в дальшу дорогу. Іду і дякую Господеві, бо це дійсно була Божа поміч, що мені це все так легко пішло. Йду дорогою в долину. Сонечко так гарно усміхається. В повітрі розноситься запахом живиці з сосон. Попри дороги

дзюрчать струмочки криштальної водиці. Рай! Тільки жити. Мав ще в кишені кусок черствого хліба. Згриз його, запив водою. До обіду тільки одне село пройшов, бо села в горах рідко. На одноме подвір'ї бачив чешських жандармів. Сиділи при столі і щось попивали. Іду поміж стрімкими горами. Вже й ноги заболіли. Зайшов я нарешті, біля години шостої вечора в невеличке, так з 15-ть хат село. Було воно наче в кітлі, а навкруги високі гори. Смереки в лісі товсті й високі, а село таке бідне. Подумав собі, що треба в тому селі заночувати, бо хто зна коли діб'юся до другого села. Зайшов я до якоїсь хижі. Господар швець-полатайко, жінка і купка дітей. Каже до мене: — Давби тобі повечеряти, так сам бачиш що в мене самого нічого не має. Заведу тебе до багатого, щоб тобі дав місце на нічліг, бо в мене бачиш немає на це місця. Завів мене. Цей багатий дав мені місце переночувати, але ні вечері ні сніданку не дав мені. Важко тягну свої ноги другого дня. Вже й гори меньшають, а на дворі гарний весняний день. На полях вже люди працюють. Десь біля другої з полудня, прийшов я до міста Мункачева. Йду містом розглядаюся. Воно трохи інакше виглядає чим наші галицькі міста. Попереду мене йде чоловік в австрійській шинелі і виглядає на нашого чолов'ягу. Кликнув я на нього. Він станув і я починаю допитувати його, чи є тут в місті допомоговий укр. комітет? Він каже, що тут такого ще не чув, і не знає. Каже, йому самому б придалася поміч, бо й сам живе в брата на ласці, а в брата також не все гаразд. Подумав він ще, та й каже, що тут є українська кооператива, а завідує нею галичанин, і він щось мені порадить. Прийшли до кооперативи, та довго ми чекали, поки завідуючий прийшов. Розказую йому про мою справу, а він питає мене про документи. А в мене їх немає. Та якось повірив він в мою розповідь, передав мені 20-ть чешських корон, сказав де мене примістити на нічліг, і щоб дали мені щось з'їсти. Дальше каже мені, щоб я ранком виїхав поїздом до Ужгороду, а що буду переїздити через станцію Чоп, що лежить на мадяр-

ській території, то мушу матися на обачности. Завели мене на якесь господарство, дістав я там горня молока та кусень хліба. З'їв я цей хліб з молоком, непошкодило б і дві порції з'їсти, але спасибіг за це. Переночував з конюшим на стриху. Ранком конюший ловів мене на станцію, купив білет на поїзд, я всів в потяг і від'їхав. Без жадних пригод заїхав я до Ужгороду. Іду я містом і бачу українського вояка, що щось робить. Приступив до нього, та розпитую. Він завів мене до Робітничої сотні, що тоді була в місті. Дали мені там пообідати і порадили зголоситися в директора "Підкарпатського Банку". Директор банку був також галичанин і знова питає документів в мене. Та які я можу йому документи показати, коли я втікач. По довгому розказуванні, нарешті видали мені з банку 80-ть чеських корон, на що я підписав посвідку. Купив я в місті хліба і ковбаси за вісім корон. На станції питаюсь скільки коштує білет до Праги? Кажуть 75-ть корон. Повернувся до крамаря і кажу йому, щоб взяв назад кусок ковбаси і повернув мені три корони, бо мені бракує до білету. Крамар був невдоволений, але повернув мені три корони. Купив я білет, всів до потягу, та подався в дальшу дорогу. — В Кошицях, треба було мені пересідати в інший поїзд і почекати. На станції жандарми провіряли документи, так я замішався поміж робітників і провірку оминув.

Всів я до поїзду і їду до Праги. В поїзді било майже пусто, бо був якраз Великодній час. Третього дня я вже був в Празі. Мав адресу до УкраїнськоїГалицької Леґації, яку дали мені в Ужгороді. Вийшов з потягу розглядаюся, перший раз у тому місті, стрінув поліцая на вулиці і питаю куди мені іти на таку адресу і він мене справив куди іти. Прийшов я на ту адресу, а там тільки домашній сторож. Каже мені, що урядовці поїхали собі на Великодні свята, та повернуться за три дні. Порадив мені, щоб я зайшов до недалекої касарні, де знаходиться Укр. робітничий відділ і там можна той час перебути. Пішов я туди, вартовому на брамі сказав що знакомого хочу побачити. Був

якраз обід і хтось мені зупи з кухні приніс, а хтось з стрільців ще й кусник хліба дав. Розпитують мене стрільці про події в краю. Розказую. Дехто слухає уважно, але були і такі, що мене на кпини взяли. Ось і кажуть: — Патинок Пілсудського харамана нам гне! Це розізлило мене і я почав відгризатися. Кажу їм, що я неначе з фронту з боротьби. А ви тут вилігуєтеся і ще маєте совість з мене насміхатися. Це була велика кімната. Дивлюся, а двері в куті кімнати відкрилися і вийшов з них якийсь пан в цивільному одязі. Став та прислухується. Далі крикнув на тих, що з мене кепкували, та сказав їм щоб мені краще помогли, а не кепкували. Сей пан був сотником, що став в моїй обороні. Студіював він тепер на чеському університеті.

За пару днів одержав я в Укр. Гал. Леґації харчовий листок і залізничний білет до Терезина, до Укр. Роб. Куреня. І дістав я також документи українського біженця і дещо спідньої білизни. В Терезині зустрінув я свойого односелчанина десятника Олексу Туруса і знакомого Усусуса десятника Туза. Нарешті я знова між своїми. Призначили мене до другої робітничої сотні. Дали з маґазину військову шапку, бо інших одностроїв не було. І так я став цивільним вояком.

Одної середи по обіді, вийшли обі сотні на військові вправи. Почали з вільноручної руханки. Пробують старші підстаршини командувати, по українські, та ніяк не виходить. Дещо ніяково, що то Українське військо, а своєї команди не знають. Аж один з вояків каже: — маємо тут підстаршину Усусуса, чому його не поставите командувати? Питають: Хто? Де? А ось той цивільний. Прикликали мене. — Я уставив обі сотні колом, а сам став по середині. Роблю самий вправи і командую по українськи. Все йде мені так, мов на іспиті. Закінчили ми вправи. Підходить до мене український майор Дичка(він був командуючим цього куріня) і з другими старшинами та розпитує, хто я такий? В розмові зі мною сказав мені, що мій стрий, був колись жандармом під його камандою. Від того часу, вже всі респектували мене, як підстаршину УСС.

Літом впорядковували ми могили, на воєнному кладовищі. Читаю імена тих, що тут спочивають. На одному стоїть ПРИНЦИП. Це той революціонер, що застрелив престолонаслідника Франца Фердинанта і його дружину, через що й почалася Перша Світова Війна. Побіч нього були похоронені два його друзі. Один з них помер в тюрмі 1916 року, а два інші в 1917 році. Важкою була їхня смерть, бо в Терезині, була найгірша військова тюрма на цілу Австрію. Була вона вбудована в березі річки. Панувала там страшна вогкість. Ці молоді хлопці, набралися ревматизму і накінець їхні кости струпішили, щой спричинило смерть.

З Чехословачини тоді виїздило, досить багато українських вояків в Радянську Україну, а дехто за море. З Терезина налагодив я переписку з своїм кузином Іваном Бедою, що був у Канаді. Привід до виїзду в Україну дав бувший президент УНР, професор Михайло Грушевський, а за ним полк. Гриць Коссак, та другі. Тоді там в УРСР, придумали "українізацію", щоб заманити українців з поза кордону, а спеціяльно бувших вояків.

Від Івана Беди отримав я "афідавіт" на в'їзд до Канади, А шіфкарта прийде пізніше. Полагодив я всі справи в полку де служив. Дістав військове звільнення з 42-го чеського полку, бо до того полку був приділений наш півкурінь. Ще відбув подвійну варту, при військовій касі бриґади, спочив пару годин на військовому ліжку, а досвітком одягнув цивільний одяг і гайда до поїзду, що йшов до Праги. — Прощавайте Друзі.

В Празі, в Українській Леґації дістав пашпорт ЗУНР, візу, гроші на дорогу, і шіфкарту. Пашпорт був, будьто виданий мені ще в місяці травні, бо так було треба. В грудні вже, пашпорти були не важні що видавала Леґація.

Прощайте Праго і Чехія. — Пополудні я виїхав поспішним поїздом в напрямі Німеччини, бо туди вів мій маршрут.

Прощай Рідний Краю! Мабуть ніколи більше тебе не побачу.

Кінець першої частини.

ДО КАНАДИ

Виїхав я до Канади з столиці Чехословаччини, Праги в першій половині грудня 1923 р. Їхав я на український пашпорт, виданий мені леґацією ЗУНР. Пашпорт мув датований в травні 1923 р. Тоді ще такі документи були важні, а пізніше ні. В дорозі був важнійший "афідавіт", який я отримав від мого кузина, а не пашпорт. Постелилася моя дорога почерез Німеччину, Голяндію, аж до міста Антверпен в Бельгії. Переїздив я такими містами як: Дрезден, Ляйпціґ, Ганновер та інші міста. В Ляйпціґу затримався довше, бо треба було мені пересідати на поспішний поїзд до Роттердаму. А Ляйпціґ це велике місто, з вузловою станцією. На станції крім чекальні, була пиварня і я зайшов до неї. В наших сторонах таких не було. Присів коло столика і замовив собі шклянку пива. Приніс кельнер пиво і зажадав від мене 100.000 Н. М. Почувши таке, я тільки почухав потилицю. Де ж я таку суму грошей візьму? віддавати кельнерові пиво, було якось ніяково, та й грошей німецьких я не мав. Вийняв я десять американських центів, що їх називають "дайм" і подав кельнерові. Він видно був дуже задоволений з такої заплати, бо сказав мені "данке шен" (красно дякую), ітаким способом розв'язав ту справу. Якби ще дав був "трінґельд", то було б краще. В банку в Празі я дістав 25 долярів на дрібні видатки. А це одну американську золоту монету вартости 20-ть долярів і решту дрібними. Треба тут згадати, що це було яких два тижні після "пучу Гітлера". Німецька валюта в той час летіла стрімголов в долину.

Там трапилася мені, також і друга пригода. Біля другого столика сидів молодий, стрункий чоловік, що

не виглядав на німця. Почав я з ним розмову по німецьки. А тому що ані я, ані він не володіли плавно німецькою мовою, запитався я його, якої він національности? Він відповів що є болгарським військовим старшиною і тепер студіює на німецькому університеті. Тоді ми почали говорити кожний по цвоєму і розуміти себе. Та в нашу розмову вмішався якийсь німчисько і почав нас лаяти при тому, згадуючи також, що він бувший вахмайстер гузарів з трупячими головками і як такий, не дозволить говорити іньшою мовою, нам чужинцям, як німецькою. Мовляв: через таких чужинців як ви, Німеччина війну програла. От тобі і напасть! думаю собі. Але для спокою, говорили ми дальше по німецькому.

Дочекався я свого поспішного поїзду і їхав вже ним без пересадки до голяндського порту Роттердаму. Звідтам поїхав я до Антверпен, бо на цю лінію була моя шіфкарта заплачена. Приїхавши до Антверпену, справили мене до готелю, який більше виглядав на військові казарні, чим на готель, де замість ліжок були дерев'яні поверхові пріча. В готелі було повно жидів з українських земель, що вже місяцями очікували виїзду до Америки. Знаючи кілька жидівських зворотів, то поздоровкався з молодими жидками. Жидки допитуються мене, куди я їду і коли? Я сказав їм що їду до Канади і завтра від'їжджаю. Вони ніяк не хотіли в це повірити. Бо ж як? Вони вже тут так довго чекають, а я тільки що приїхав і вже завтра мавби від'їздити? Ні, це не можливе. При тому взяли вони мене за жида. Я зразу взяв це за жарт, але коли вони вже сказали що в вечорі вони мене перевірять, тоді я щоб відв'язатися від них, почав вже по московськи лаятися. Жидки, а було їх кілька, обступили мене, а я один. Та вмішався в ту справу, вже старший віком жид. Він вилаяв жидків і перепросив мене, за ту дурницю. Мовляв: "Ето мальчікі'., не знають що говорять.

Другого дня причалив корабель, забрав декого з посажирів і виплив з порту. Ще як наш корабель стояв на якорі в порті, як нас покликали на вечерю. В їдальні за довгими столами, сиділо повно подорож-

ніх з різних сторін. З наших сторін подорожніх не було багато. На столах було повно всякої їжі. Та мені хтось порадив, щоб на початку подорожі, бути обережним в їдженні. А тут ходить обслуга і припрошує до їди. Я не дуже наївся і це мені вийшло на здоров'я, Вже смеркалося як корабель відчалив з пристані. Зразу спокійно, але після якої години плавби, коли корабель виплив вже на море, морські хвилі почали ним гойдати. Почало мені морочитись зразу в голові, стало якос ніяково. Я вийшов з каюти на палубу і проходжуюся. Кораблем таки досит гойдає. На овиді зовсім темно, тільки корабель освітлений. Побувши яку годину на палубі, зійшов до каюти, ліг на свою лежанку і скоро заснув.

Ранком, як нас побудили і покликали до сніданку, то вже може тільки половина посажирів була при столах. Решта захворіла на морську хворобу. Корабель ще причалював до інших портів і відбирав посажирів і пошту. Третього дня, ми вже були на відкритому морі. Був похмурий день, але кораблем вже не так гойдало. На палубі я познакомився з молодим українцем з Буковини, та почали разом співати наших пісень. Коли ми співали, прилучилися ще інші пасажири і давай підтягати, та нам помагати. Було весело, та не довго. Кораблем починає гойдати, і морських птахів вже не видно, які нас дотепер супроводили. Щораз то більше і більше людей починає хворіти морською хворобою. Я з другом Буковинцем того не відчували і дальше співали. Та на палубі було багато хворих людей, що не могли того стерпіти, що ми здорові, слабости не відчуваємо, давай на нас сварити, щоби ми перестали співати. Ну щож, воля слабих, їм треба повинуватися.

Пару днів висів над океаном, важкий густий туман, так що корабельний гудок, часто гудів, щоб не потрапити в тумані, на якийсь інший корабель. Хворих було так багато, що часом в їдальні, я був сам з наших, та тільки дехто з чужих. Багато хворих лежало по каютах. Та Слава Богу, вже над коарблем почали появлятися морські птахи. Це був знак, що су-

ша вже не далеко. Так пливли ми ще яких два дні, коли наш корабель загудів і став. Вже було можна доглянути береги нового краю. До нашого корабля, причалив невеликий кораблик і супроводив нас аж до порту в Галіфаксі.

Як ми виходили з корабля вуличкою, то провіряли нас кожного зокрема. Якось так люди згуртувалися по національностям як проходили. Так і ми українці, йшли гуртом і я якось вийшов переднім. Провіряв якийсь урядник, — питає якої я національности?

— УКРАЇНЕР! — відповів йому по німецькому. Гват КРАЇНЕР?

Покликуюсь на свій пашпорт. Чи моє пояснення вплинуло на нього. Не знаю. Ті що проходили після мене, заявляли себе румунами, хоч вони румунами не були. Чи може тому, що мали румунські пашпорти.

В Галіфаксі ми отримали невеличкі пакунки харчів, за які нам треба було заплатити по два доляри. Звідти їхали ми до Монтреалю, де я розпрощався з своїм другом-буковинцем з яким був подружився на кораблі. На Захід їхав я поїздом Канадської Національної Залізниці. "Північною Лінією". Дивлюся кріз вікно на нову природу: пустелі, скали, замерзлі озера заметені снігами. Це все, викликало в мене таки дуже болюче і гнітуче враження. Їдеш день, другий, і це саме монотонне: обриви, скали, навіть доброго лісу не видно. Хіба ж це така Канада?

Третього дня подорожі опинився я у Вінніпегу. Висів з потягу, зайшов з людьми в чекальню. Розглядаюся. І підходить до мене якийсь чоловік, видно урядник, бо я мав на грудях відзнаку іміґранта. Питає за паперами, переглянув і пояснює мені, на скільки я його зрозумів, бо англійської мови я не знав, що буду ночувати тут на станції. Вказав притому на дерев'яну порожню лавку, та двері до відхожої. Якось привикаю до нового окруження. На другий день моя подорож продовжувалась дальше. Прийшов чоловік, що увечорі зі мною був, завів мене до потягу, що йшов вже тепер на північ з Вінніпегу до ДИ ПЕС, в Манітобі.

Їдучи з Вінніпеґу а північ, я почивався краще на душі, чим попередніми днями. За вікнами поїзду, просувалися заселені місцевості, фарми, фармерські забудування, а біля них худобу, домашній дріб, ну, зовсім інший світ, ніж я бачив у попередніх днях. Навіть і більше людей тепер бачив по станціях та в потязі, що їхали. Багато з них говорили українською мовою. Включився і я в розмову з ними. Питаю я дещо в них, а вони відповідають та розпитують, що в краї чувати, та за другі новини. Їхав в цім вагоні і один наш крамар, як пригадується мені на прізвище Пічь з сином студентом середньої школи, що учився в Веннінпеґу і їхав на Різдвяні вакації. Я з ним говорив і цей юнак після, доступив Докторату і оженився з найстаршою дочкою нашого йорктонського адвоката Михайла Стечишина — Зонею. Коли ці висіли з потягу, присів коло мене проповідник єговістів, та й він цікавиться про життя в краю, та дальше обережно починає про якусь нову релігію говорити, про яку вперше чую. Нішого на це йому не притакую, бо що ж я можу, як нічого про таке не знаю. Дав він мені досить товсту книжку на цю тему, та ще свою перекуску, що йому його жінка передала. Так то тягнулося до містечка Сван Рівер, а вже дальше то майже те саме, що було до Вінніпеґу: пустелі, пуща, навіть доброго лісу попри залізницю не видно. Десь так, п'ятого дня подорожі залізницею в морозний ранок, висів я з поїзду в Ди-Пес. Це й було останнє містечко, що ще було зв'язане з цивілізацією. Висів з вагону, на дворі ще добре не розвиднілося бо була мряка. Розглядаюся. Підходить до мене кийсь чорнявий чоловік, так років з тридцять і питає чи я є Брик?

— Так, це я. А де є Іван Беда і хто ви є такий? — Він пояснив мені, що він є товариш Беди, називається Гоголюк, та що я буду перебувати в нього, поки не приїде по мене мій кузин, а він живе трохи далеко звідси, в другій провінції, в Комберленд Гавз, в Саскачевані. Там він має невелике торговельне підприємство. Ця місцевість є віддалена від Ди-Пес, як в зимі їхати навпростець, почерез ліси та озера — 65 кан.

Іван Беда і його транспорт

миль. А літом водним шляхом, по річці Саскачеван — 95 миль. Здається другого дня Латинського Різдва, приїхав Іван по мене індиянськими санками, запряженими в п'ять сильних собак. Побував Іван в містечку ще з пару днів, і одного ранку, як полагодив ріжні справи, ми вибралися в дорогу. Як виїздили з міста, то ще одна партія собачого транспорту виїхала за нами і долучилася до нас. Буде відрадніше. Собаки відпочили і рвалися жваво собачою тропою. Вже смеркалося, як приїхали ми до одного індиянського села. Там ми заночували. Рано поснідавши, подалися в дальшу дорогу. Цього дня було досить зимно, ще й вітер в додаток. Як проїздили лісовики доріжками, то того вітру не відчували, але як їхали безлісними площами, та в поперек озера, то цей вітер проймав нас до костей. Зупинилися ми в ліску, й Іван каже що тут будемо обідати. Назбирав я сухих гиляк і розклали ватру. Іван на сковороді насмажив солонини, відтворив пушку фасолі й це ми з смаком з'їли. Запили гарячим чаєм. Собаки також відпочили і подалися в дальшу дорогу. Переїхали ще щось двоє озер, і смеркалося як приїхали до Комберленд. Як приїздили по

при Годсон-Бей стор (крамницю), то були якісь люди біля стору й Іван похвалився що привіз свояка з краю. Вже було темно, як заїхали на Іванове подвір'я. Вийшла надвір його дружина і нас привітала. Іван розпряг собак, дав їм мерзлої риби і поприв'язували їх коло буд. Ми попрятали все з санок, і увійшли в хату. З того починається нова сторінкамого життя.

В КОМБЕРЛЕНД ГАВЗ, (Саскачеван)

Комберленд Гавз в Саскачевані, є одною з найстарших осель. Англійські трейдери, що займалися обміном шкір з індіянами, почали просуватися в ті сторони з півночі, від Годсон-бейського заливу. Отже, оселя є старшою за Вінніпеґ. Ті трейдері спорудили форт в Чорчил і там була їхня факторія, звідки вони опанували північні території. Другу таку факторію створили вони собі в Комберленд Гавз, при річці Саскачеван, звідки вони мали змогу просуватися на центральні території Канади. В той час, коли я прибув до Комберленд Гавз, були там такі торгівельні фірми як: Готсон Бей з обширними забудуваннями, меньша французька фірма Ревійон Фререс, один Сиріян, з досить великим будинком для торгівлі, та ще дві меньші крамниці, що займалися обмінною торгівлею. Були дві церкви-парохії з священниками. Одна англіканська, а друга римо-католицька, та публична школа з одною учителькою. Білих людей не було більше як десять родин. Решта жителів були метиси. З полудневої сторони озера, за заливом, була індиянська резерва. Заняття місцевих людей було: зимою — ловля дичини, за для футряних шкір, а літом риболовля.

Ще варто згадати, що старші мешканці тої оселі розказували мені, про деякі події, як було повстання метисів і індиян під проводом Люї Рієлля 1885 р. проти канадського уряду. Рікою Саскачеван транспортовано кораблями військо в сторону Норт-Батлфорт. Повстанці були перетягнули грубу дротяну линву почерез ріку, щоб ушкодити корабель. Якусь шкоду бу-

ли зробили, бо припинили були плавбу, щось на пару днів. Це було колись.

Та початковий побут для мене тут, був дуже прикрий і тяжкий. Не знав я ні англійської, ні французької ані індіянської мови. З жінкою Івана, швидко також не розмовишся. Був там, що правда один німець, з яким міг поговорити по німецьки, коли приходив до склепу. Іван часто виїздив до Ди-Пес, або в околицю із за торгових справ. В Івана було двоє малих дітей. Моя початкова робота була така: Я різав та колов дрова до крамниці і хати, носив воду, від озера до хати. Часом варив кулешу в великім казані для собак, та вчився з Українсько-Англійського словника по англійськи. Часом Іван дещо мені пояснював. До школи не ходив, а самому доводилося важко. Якось так перемучив зиму. Як тільки лід з ріки прочистився і плавба по річці була відкрита, прибув з Ди-Пес річний корабель і в поворотній плавбі я поїхав до Ди-Пес, щоб дістати роботу на залізній дорозі, що тоді докінчували до Чорчил.

Як приїхав до Ди-Пес, записався був на секційну роботу і чекав коли мав від'їхати на північ. В міжчасі приїхав Іван і сказав мені щоб я їхав з ним назад до нього на роботу. Я опирався і супротивлявся і нехотів їхати туди назад. Заручив йому, що гроші які я винен за шіфкарту, тих 250 долярів я йому поверну, як тільки зароблю. Та склепар Гоголюк, в якого я перебував, коли вперше приїхав до Ди-Пас, поки Іван по мене в зимі не приїхав і каже до мене: Слухай! Він же допоміг тобі приїхати до Канади! То чому ти не хочеш його послухати?

Я рад не рад його послухав. Пообіцяв мені Іван 25 долярів платні на місяць і я повернувся з ним. Було мені на серці так прикро і млосно, що як бувби мав гроші, то повернувся б до Европи. Але заходило питання: — Куди вертатись і де? До Чехословаччини? Я там не приналежний. До Польщі? Я з відтам втік. До Радянської України? Там погано. Отож, хоч не хоч, треба привикати до нового окруження.

Літом в Комберленд, дуже гарно. Мішані ліси, є

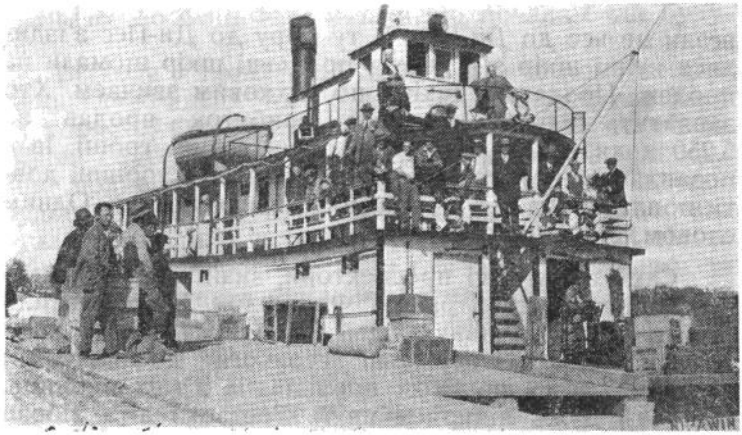

Пароплав С. Ніпавін, що курсував по ріці Саскачеван

листкові, але переважають чатинні. Здорове повітря, пригадує наші Карпати. А що почерез Комберленд озеро, перепливали судна, то треба було очищувати і поглиблювати канал, так через літній сезон, партія робітників на судні таку роботу робили. З Ди-Пес що тижня причалював пароплав, привозив пошту, пасажирів, ріжний крам, що було людям потрібно. Було все щось нове не так як зимою. В другій половині літа треба було запасатись товаром, щоб ставало на зиму. Під осінь Іван дістав в гуртівнях великий кредит. Спровадив багато всякого товару, та декому з треперів, (ловців дикої звірини) поборгував краму, щоб вони могли вибратися на свою треперську лінію. Тоді ще було можливим довіряти тим людям, то вже пізніше натура в них мінялася. З підготовкою до зими, треба було спішитися, бо часом озера замерзали при кінці вересня.

В ті часи, то там було багато всякої звірини і лови на звірину в тому сезоні, були дуже вдалі. Я вже залишався самий в склепі, а Іван часто виїзджав в околицю. Цього сезону Іван наторгував багато всяких шкір. Зразу після Латинського Різдва, Іван спакував шкіри в чотири ладунки на сані і собаками за-

везли це все до Ди-Пес. В ту пору до Ди-Пес з'їздилися купці шкір зі Сходу і продавці шкір щомали на продаж. Продавали шкіри по біржовим звичаєм. Хто заплатить більше. Іван свій прибуток продав за 5.250 долярів. На ті часи це були великі гроші. Іван позаплачував гуртівням за товари, навіть торішні довги поплатив, та ще й грошей до банку поклав. Одним словом, став міцно на ноги.

Саме в тім часі проспектори, знайшли великі мінеральні поклади в районі Флін-Флон. Це заохотило багато підприємчивих людей до пошукувань за мінералами. Також і державні ґеольоги досліджували терени і набирали літом провідників з цих околиць. Іван був дуже підприємчивий. Третього літа зібрав кількох молодих чоловіків і подались проспектувати в околиці Елбов-Лейк. Там знайшли знахідку, що уважали за поплатне розроблювати. Позначили ці клейми (мінеральні нарізи), а що їх було шістьох, то кожний зареєстрував на себе по одному клеймові і ще міг заєреструвати на двоє других осіб за дозволом. Таким чином зареєстрували в Ди-Пес в головнім "офісі" 18 клеймів. На тій знахідці скоро в Вінніпегу, було зформовано майнерську компанію. Головні директори були в тій компанії Беда, Курдидик, проф. Біберович, та ще двох англійців.

Під осінь, Іван зформував кілька ґенків (гуртків) рибаків. Засобив їх сітями, та ріжними засобами, для людей і коней на яких три місяці. Це все треба було доставити баржами, до північних озер поки не позамерзають.

Рибу ловили сітями з під льоду, пакували в дерев'яні скрині, та саньми кіньми перевозили до Ди-Пес до залізниці. За рибу ріжнього сорту була добра ціна, а її було подостатком в північних озерах.

Треба ще згадати, що цього літа 1927 р., судна баржами транспортували попри Камберленд, по річці і озерах до Сторджен Лендинґ, багато тяжких матеріялів, для шахтяних споруд в Флін Флон. Це був тоді тільки одинокий шлях, для перевозу, бо залізницю

з Ди-Пес до Флін-Флон тільки що почали були будувати.

Відколи я приїхав до Івана Беди, то йому все дуже щасливо йшло. Чого б не зачав, все виходило йому на користь. Оповідав в Комберленд, один торгівець сиріян Елаєс, що чоловік, коли зійдеться з прихильною людиною, то йому буде щастя потурати. Це так, будьтоби я мавби бути таким двійняком. Чи це така була повірка в їх народі, годі таке сказати. Я тільки хіба скажу від себе, що якби був Іван справувався, та мав конструктивне думання, то ми українці були б мали свого "Романа". Та в нас все якось під кінець, виходить на "але".

Того літа і наступного, перевозили по водяному шляху річними баржами дуже багато матеріялів, для всяких споруд. Саме тоді почали дуже запопадливо розбудовувати комплекс в Флін Флон, та околицях. Будували дальше залізниці з Ди-Пес, до майбутніх копалень. Робітників тоді приїздило десятками тисяч. Це була пора в той час, для підприємчивих людей з широкою візією, щоб щось починати і на скору руку багатіти. Іван купив парцель в місті і на тім також заробляв. Відтепер вже майже не перебував в Комберленд, а перенісся з родиною до Ди-Пес. Залишив мене самого завідувати стором (крамницею). В 1929 році, Іван добре розбагатів, було в нього вже 20.000 долярів готівки в банку. Як головний директор майнерської компанії, мав на собі 350 тисяч уділів тої компанії.

З тих уділів (шерів), Іван роздав щось сто тисяч, рідним та знакомим. Міг також якусь часть своїх шерів продавати, звичайно поміж наших людей. Коли вже при тому, то і мені Іван дав десять тисяч уділів, що на цей час це була втіха, а після осталось як звичайний кусок паперу, згадка на пам'ятку. Ця компанія, розпродувала ці шери в Манітобі та Саскачевоні, на розбудову майни.

В 1928 р. літом, за спонукую Івана, чотирьох нас, один крамар залізних товарів з Ніпава, Ман., один коваль з Флін-Флон, та нас двох з Комберленд, проспек-

тували коло Кловер Ліф-Лейк, на північний захід від Флін Флон. Робили там через два тижні. Застикували були дванадцять нарізів і це зареєстрували в офісі в Ди-Пес. Все укладалося на добре.

В 1929 р. весною відбулися вибори в провінції Саскачеван і в тих виборах, перемогли консервати лібералів. Дві північні округи були прилишені на пізніше. Розглядалися за кандидатом з консервативної партії. Вибір впав на Івана Беду, як знаного вже тоді промисловця. Родина Івана, вже в той час мешкала в Вінніпеґу, та Іван також часто там бував. Коли це все діялося, то передше панове Курдидик і Біберович були перекупили видавництво "Канадійський Фармер" і такі мітінґи часто відбувалися в приміщенні "Фармера". Іван зразу не дуже захоплювався кандидатурою, але під заохотою п. Курдидика, кандидатуру прийняв.

Того часу, зараз після весни, я зробив собі відпустку і поїхав до Вінніпеґу. Будучи в місті, заходив на українські підприємства і так запізнав дівчину Анну Дідух, яка працювала тоді в ресторані. В невдовзі потім відбулося наше весілля в Вінніпеґу.

Моє весілля відбулося в неділю, а вже в понеділок, треба було від'їздити потягом до Комберленд, щоб завідувати в крамниці, а також допомагати в виборах. Тоді якраз я вже був дістав Канадські папери. Якось ніяково було, зараз після весілля їхати, але справи так вимагали.

Тиждень перед виборами, приїхало до тої глухої околиці, п'ять головачів з ліберальної партії, та вже й нововибраний премієр з консервативної партії Мр. Андерсон і міністер доріг К. Стюарт, також консерват. Прибули оба на підтримку свойому кандидатові І. Беді. Це перший раз в історії тої околиці, щоб тільки визначних політиків відвідали цей Комберленд Гавз.

Премієр Мр. Андерсон, та три ліберальні посли від'їхали на другий день пароплавом до Ди-Пес, а міністер К. Стюарт і два ліберальні посли залишилися в Комберленд на цілий тиждень на аґітацію. Прийшлось мені харчувати міністра, ще й своє ліжко йому

Анна Дідух-Брик

відпустити, бо там готелю не було. Ще й до того, вже якось за кухара був би, якби було що варити, а то потрапив на передновок.

За той тиждень, ліберали зробили свою роботу. Декому дещо пообіцяли, іньшому "куку в руку" дали і в вечорі по голосуванні, проголосили вибір ліберального кандидата. Коли вислід був проголошений, то

виборці ліберали, зчинили прямо "рев" а не крик, що якби незнати що сталося. До того реву, долучилися ще й собаки з своїм виттям, а їх в той час багато ще було, і ось з того вийшла готова "північна симфонія".

Пошкодили в цих виборах Іванові римо-католицьке духовенство, а також сам Іван, недуже то прикладав рук до тої справи.

Цей рев вийшов і мені на науку, бо думаю собі, як то тут оставатися, коли тут така опінія. Полагодили ми з Іваном деякі формальности, позабивали вікна в крамниці дошками і третього дня моторовим човном поплили до Ди-Пес. Я в душі, попращався з Комберленд Гавз, хоч того не згадував Іванові, бо так це все вплинуло на мене. Моя жінка, тимчасом переїхала з Вінніпегу до Йорктону в Саскачевані, де жила її мама і брат Степан. Почерез міністра Стюарта я передав лист до жінки, як він повертався до дому, і написав в тому листі, щоб жінка приїхала до Ди-Пес, де я задумав стати на роботу в трачці, та почати більше стале життя. Нагадуючи собі ті часи, коли в другій половині квітня, леди на озерах і річках починали пукати, а треба було відвідувати своїх треперів-покупців, щоб позбирати довги. Як треба було, нераз переправлятися з ладунком товару, з собаками з річним мотором, та ріжними причандалами, бо така подорож часами забирала до двох тижнів часу. Правда, не сам я вибирався в таку дорогу, бо самий один то легко був би попав під кригу. За помічника то брав бувалого, та справного в такій роботі, бо інакше не виходило. Переправлятися по кризі не дуже то безпечно. Або бігати зимовою порою, за собаками, чи то човном переправлятися по озері в вітряний день? Ні! Не моя це робота. Хай промишляють такі, що в тім родилися.

THE PAS MANITOBA

БРАМА ДО ПІВНОЧІ

В двадцятих роках це містечко начислювало яких чотири тисячі мешканців. Культурно, переважала французька культура, мабуть тому, що вони були першими. В місті є осідок Римо-Католицького Епископату, шпиталь в якому услуговували Сестри монашого Чину, та ще дещо, деперевважав французький вплив. — В місяці лютому відбувався щорічно в Ди-Пес, "Треперський Фестиваль", де головною актракцією є собачі перегони, на які з'їжджаються "мошери" (ті що поганяють собачим тяглом), навіть з далеких околиць. Розказували, що один такий мошер, приїхав був аж з Аляски з модерними на той час санками на перегони. Першою нагородою за виграш було тисячу долярів. На ті часи це були великі гроші і тому так захоплювалися. Цей мошер з Аляски першої нагороди не виграв і не було з чим вертати і був примушений зимувати в околиці, промишляючи риболовством. На півночі є багато озер і є навіть такі, що не дуже замерзають — "теплячки". Незнаючи добре теренів, цей мошер увігнався з розгоном по озері і нараз провалився з тяглом і самий під лід. Так закінчилося, навіть не знали де пропав.

Був тут у тому містечку великий тартак і гиблярня, що затруднювали кілька сот робітників. Літом більше в трачці, зимою в лісах по підготовці лісових матеріялів для трачки. Також тоді будували залізницю пустелями та мочарами на північ до Годсон-бейського заливу. Ця будова зайняла майже два десятків років. Почали в північних сторонах проспектори та ґеольоґи дуже інтенсивно пошукувати за мінералами. Відкрився тоді район Флін Флон і дальші копальні на північ. Будують тепер нові залізничні шляхи до тих копалень. Всюди потрібно робочих рук, бо тоді ще

не було таких машин до праці, так що всюди людська сила, мусіла перемагати всі перешкоди. Тому то тут немало було нашого брата при роботі і то в кожному місці.

Як звичайно буває, робітник всюди має соціялістичний нахил. І не диво що в Ди-Пес замешкалі робітники, побудували собі робітничий дім. В тім домі, грали українські представлення, уладжували концерти, удержували рідну школу. Коли то вже робітниче товариство міцно стануло на ноги, пробують тоді вони дістати доброго учителя, а звідки ж як не з Вінніпегу з Робітничого Дому. І так поволі, ніби нехотячи, наші червоні більшовики, захоплюють над тою робочою масою контролю. Поволі, ніби то добровільно, бо так люди собі того бажають. Вже є добрі учителі-диригенти, що не тільки школу провадять є струнна орхестра, вчать національні танки і т. п. Молодим людям тільки того подавай, якжеж не липнути. Крім того була в ті часи, ще дуже сильна укр. роб. большевицька преса. Три рази в тиждень виходили Укр. Роб. Вісті, жіночий журнал Робітниця, і ще дещо. Товариство Укр. Роб. Дому росте в Ди-Пес. Був час, було майже сто членів мужчин. Крім того ще було Жіноче Товариство, Рідна Школа з кілька десятків дітвори. Сприяло тому ще й це, що з еміґрації в Радянську Україну повернулося багато визначних діячів з еміґрації, як: проф. Мих. Грушевський, от. Ю. Тютюнник, полк. Гриць Коссак, а з Галичини виїхала родина Крушельницьких та ще дехто. Тоді в Україні проводилася "українізація". У Вінніпеґу редагував журнал "Робітницю" бувший УСС Мирослав Ірчан. Це мало свій вплив. А з національної сторони, майже не було жадних проти дій. Правда! Було діяня на релігійному полі. А саме, суперечка поміж католиками і православними. Та це була вода на большевицький млин. З часом, Ди-Песький Робітничий Дім став вже так червоний, що туди почали навідуватися і жидівські комісарчуки, що то в Роб. Домі почали паскудити в огидний спосіб всіх наших провідних діячів революції, а на оборону оплюгавлених ніхто вже не важився вста-

Наймолодший брат Петро з дружиною

вати. Їх була купа, а нас мов білих круків. Правда! Приїздив дехто з українського активного руху як: п. В. Семець, Д-р І. Ґуляй. В тридцятому році було навіть зформовано гурток Української Стрілецької Громади. Та це був соломяний огонь, що скоро погасав. Тимчасом в Україні в 1929 р. Москва припинила "українізацію" і почала свою роботу. Почалися масові арештування свідомих українців і процес проти Союзу Визволення України. А вислід тих "Народніх Судів", є відомий всім. Тоді то навіть наші "червоні" з Ди-Пес підписали протест-осуд на членів СВУ. Як то жидова з москалями скоро заяничарила наших людей. Легко затягнути їх в багно, з якого і до тепер їх годі витягнути.

Як то я вже повисше згадав, став я працювати в

місцевій трачці. Замешкав в мойого шваґра Ількова. Сестру я був спровадив до Канади в 1928 р. і вона скоро віддалася. Поміг я також ще спровадити і другого брото Петра, і як він приїхав у Канаду, то почав працювати на Годсон-бейській залізниці. Ще в 1927 р. вислав я був шіфкарту для брата Юрка в Радянську Україну, де він був залишився ще з війни. Вже мав виїздити, так завжди були якісь перешкоди і все треба було доплачувати.
Приїхав Юрко до Канади аж 1930 р. і то вже з Польщі.

Під осінь я зустрів пекаря Іллю Витрикуша, що шукав спільника на те, щоб почати пекарню хліба. То вже був початок кризи, але хліба завжди треба, чи то кріза чи добробут. Робітників багато, той збут на хліб повинен бути. Представив себе як бувший хоружний укр. Гал. Армії, що той фах розуміє, та що мав чи працював в пекарнях в Станиславові. По роздуманні, рішився починати пекарню. Щоб те підприємство пустити в рух, треба було на це тисячу долярів. І погодились ми так: Тому що він пекар, то повинен дати двіста долярів в уділ, а я, що вже знав англійську мову і був в бизнесі, то стану управителем, і як такий то даю 800 долярів уділу. Винайняли ми будинок при головній вулиці, в якому колись був ресторан. Треба було платити по 75 долярів в місяць комірного. Побудували ми цегляну піч, та ще треба було мені заплатити сто долярів за пекарське устаткування, та при тому й ще дещо, а грошей вже немає, треба було мені позичати. Я фінансово вичерпався, а роботу ще не почали. З тяжкою бідою, аж після півтора місяця почали ми пекти хліб. Та комірне треба було платити наперед. Стало досить погано. Крім того мій спільник, не був таким пекаром, якого з себе удавав. Пройшов місяць часу нашої праці, в пекарні. Заплативши все що було треба, залишилося нам всього на все, тільки десять долярів, тобто п'ять спільникові , а п'ять мені, за цілий місяць праці. От тобі й бизнес! А мені треба ще утримувати жінку, що також працювала в пекарні, а також брата Петра, що розвозив

Микола і Юрко Брики

хліб. Пропхали ми якось другий місяць, і залишилося нам по двадцять долярів. Але щож! Спільник самітній, а мені треба три роти годувати. Всі ми з того невдоволені. Та щож порадиш. Тепер зима. Робіт нема. Мешкаємо всі в пекарні. Якось пропхали ми чотири місяці, а тут спільник намовляє мене, щоб я на себе перебрав пекарню, а йому платив по 125 долярів в місяць. Клопіт та й годі. Все в досвіта, коли робимо в пекарні, спільник натискає мене, щоб пекарню пе-

ребрати і я вже схилявся те зробити, та жінка насварила на мене, і каже що я тобі зготую мішок хліба і йди в ліс на роботу, щоб пекареві заплатити. Як ми працювали всі, то найкраще що зробили, коли залишилося по 25 долярів в місяць, а де ще сто взяти? Вийшло з того таке, що підмовили наші большевики пекаря, щоб мене залишив, боя мовляв не знаю як печи хліба (пекти хліба). І так, як він забажав по 125 долярів в місяць, то я буду змушений ту суму йому платити, щоб він тільки залишився зі мною. Колись, як я ще підростком був, то був помічником в пекарні, робив деяку роботу, але хліба виробляти і пекти то не знав. Була якраз неділя і дійсно мій пекар-спільник до пекарні не прийшов. — Біда. Було в пекарні 20 мішків муки і жінка заохочує мене: Пробуй! Мовляв, взяв дідько корову, нехай бере й теля! Якось ми змісили тісто. Приходиться виробялти хліб, так не йде. Білий хліб, робили ми в бляшаних формах, то якось пішло, а житнього то ніяк не виходило. Коло печі пішло якось не погано. Мучився я так цілий тиждень. Напсував муки при випіканні, але й на других 20 мішків вторгував і при тому підучився трохи. Спільника не кличу. Він видить що не кличу, прийшов і забрав свій куфер на кватирю де мешкав. Перейшов місяць часу і мені після заплачення всіх видатків залишилося чистих 80-ть долярів. Не погано! Ліпше чим із спільником. На другий місяць найняв я пекаря, бо роботи прибільшувалося і треба було мати помічну силу. Було стільки тої роботи, що я вже не міг з нею справитися, хоч часом і по 18-ть годин працював на добу. В нас не було ніяких помічних машин, а все треба було робити руками. В травні 1930 року приїхали тисячі робітників до Ди-Пес. Докінчують залізницю до Чорчил, до Шерит-Ґордон на північ від Флін-Флон. Літом приїхав з краю мій брат Юрко і став також помагати в пекарні.

Осінню того року появилася в Едмонтоні, нова газета "Новий Шлях". Блиснув проміньчик надії на краще завтра. Думаю собі, що вже нарешті буде осередок обміну думок, та як Бог допоможе, то якось

згуртуємо розсіяних колишніх вояків, та й тих інших, що покинули Рідний Край. Створимо якусь організацію, яка об'єднає нас усіх і оборонятиме українські інтереси. Та тут заходить питання, чи втримається українська організація та її орган "Н. Шлях", коли вже почалася економічна криза навідуватися до кожної хати? Та крім того й інші українські газети неприхильно поставилися до появи Нового Шляху. Мовляв, буде конкуренція для них, і треба буде так робити, щоб та газета після кількох місяців перестала виходити. От така наша побожна натура. Дай Боже, щоб у мого сусіда корова здохла.

Літом докінчили будову залізниці до Чорчил, а зимою йшла підготовка до розбудови порту та містомих будинків, для будучих мешканців. Мій свояк Іван Беда, старався дістати дозвіл від уряду, на побудову готелю в Чорчил, та дозволу не дістав, хоч в тій справі їздив до Оттави. Кріза почала натискати і на торгівлю, так що деякі підприємства почали ліквідовуватися. І так зимою 1930-1931 року закрили в Ди-Пес досить велику крамницю мішаних товарів. Іван розвідав про це і ми вдвох купили товар і устаткування за половину ціни, з думкою перенести цю торгівлю до Чорчил. Я пекарні не покидав і працював в ній дальше, а Іван завідував крамницею. Та сталася для мене несподіванка. Беда заплатив половину грошей за крамницю, моїми грішми. Ціна купна була 2.800 долярів і я свою пайку 1.400 долярів заплатив вповні, а Іван свою пайку виплачував грішми що вторгував. Крім того ще й декому сплачував свої довги, які наробив серед знакомих. Зразу я того не знав, а коли побачив, то було вже запізно. Якось дивно стало, що з того багатія, так раптом став падати в долину. Треба згадати, що коли Іван знайшовся в колі підприємців, а ще й з грішми, то за такими заглядають і всякі поради підсувають. Хтось його нарадив, що він, маючи свої шери, та щоб купив ще шерів у нікльовій компанії, які в той час підходили в ціні. Іван купив тисячу таких шерів, по 15-ть долярів за шер, то є 15.000 долярів. Поки трансакція того купна

переходила, компанія збанкротувала і не було з кого дошукуватись. Оттак знають підробляти. Крім того Іван ще з молодости любив грати в карти і думав, що як програв в одному, то зможе надолужити в другім, а при такім, то без пиятики не обходиться. Пригадую собі, що одної ночі Іван програв 3.500 долярів, а другої 1.800 долярів. Коли я його знайшов при тій роботі і пробував його опам'ятати, кажу донього: бійся Бога , що ти робиш, то він мені відповів, що в свої грає, а не в мої! Тоді я йому пригадав, що і в мої, бо ти ще моїх зароблених грошей мені не виплатив. От бачите, як карти й горілка, та нищать людей. Його родина жила тоді в Вінніпегу, треба було оплачувати "світ", ну і своє становище "великого підприємства", а тут кишеня вже порожня. Тоді давай позичати поміж добрими друзями. Так він понатягав їх на сотні, а в тім і мене, бо вже з тої крамниці, за два місяці не було жодного хісна. Спілка добра, тілки чоловік і жінка, якщо гідна.

В 1931 році весною, знову наїхало тисячі робітників, а найбільше нашого брата. Робіт немає, бо кріза вже таки добре тисне. Гірко дивитися, як то наші хлопці печуть рибу на камені, а ночують як горобець в зимі. Та червоні не дармують. Під'юджують тих нещасних безробітніх до демонстрацій. Це ж робота комуністів. Відбулася одна демонстрація, так нічого не вибороли. Давай тоді робити другу, ще більшу. Вибрали маршрут від Робітничого Дому, до "Корт Гавзу" (Дім суду і Мійської Управи). Маршували на військовий лад з старшиною по боках і з транспераментами. Демонстрантів щось було з 850 чоловіка. Була це велика сила з бойовим настроєм. Говорили потім, що поліція була уставила, два кулемети на піддашшю будинку, так на всякий випадок. Та юрбу вдалося поліції розігнати без кровопролття. Транспераменти пірвали, пару десятків заарештовано. Міська управа почала тоді видавати безробітним квитки, за які можна було щось купити, по 35 центів на день. А за пару місяців було депортовано до три десятки наших робітників до краю. От тут знова заслуга червоних.

Жидівсько-московська комуна пописувалася, а наш брат терпів за це. Гірко дивитися що тут діється.

Тоді то прийшла думка мені до голови, щоб написати статтю до Нового Шляху. Написати про це невіжоство, що діється поміж нами, а при тім скликати дещо людей і обговорити за ту ситуацію. І може тоді вдастся щось доброго зробити. Як задумав, так і зробив. Маючи готову статтю на ту тему, яку вже перед тим був написав, поговорив з деким і скликав мітінг до моєї пекарні в неділю по полудні. Прийшла та неділя. Зійшлися щось з 50 осіб, або й більше. Самі большевики. Думаю собі: От тобі буде Миколо! Та раз обібрався за гриба, треба лізти в борщ. Поставив я був столика так, щоб телефон був зразу за мною і коли буде треба поліції, то зможу її покликати. Почали мітінґ. Вибрали мене за предсідника, і я починаю переводити ті збори, помагаючи собі статтею з Нового Шляху. Коли большевики почули, що це не в їхній лад виходить, давай зчинили бучу, мене закричали, заголюкали, лаючи всякими тільки їм відомими епітетами, ні одного слова піддержки мені ні від кого. Покликаюся на статтю в ґазеті, що не тільки я так думаю, але є ще другі, що цю справу вияснюють. Та говорити до них, мов горохом об стіну кидати. Бачу що одинокий вихід мені, а це розв'язати збори. Товариші наматюкали, зробили з мене дурня і забралися геть. Забралися, але не всі. Дехто залишився. Може яких сім чоловік. Потім ще дехто прийшов, так що було таки з ким, вже ніби другі збори зробити.

Ну й що хлопці будемо робити? Найкраще зорґанізуймо Читальню Просвіти. Сходини можна буде робити по домах. Як задумали так і зробили.

На початок вписалося щось 24 особи. Треба вибрати Управу. Початок не поганий. Мене вибрали головою. Ухвалили членську вкладку по 25 центів у місяць від члена. Запренумерували дві українські ґазети на початок. Хто з членів мав які українські книжки, жертвував їх до читальні. Виходить що початок добрий, сходини робили що тижня. Потім ще декілька членів вписалися.

Коли "товариші" довідалися про ту новину, то мало не пожазились. Мій односелчанин "обмазав" мене в їхніх Українських Робітничих Вістях". Почали бойкутувати мій хліб. В крамницях де продавали мій хліб, кидали ним до землі, а продавцям погрожували. Були навіть такі вісті, що деякі товариші казали, що якби дістав тільки рік криміналу, то вкинули б мене до полонки ріки Саскечевану. Мені треба було берегтися, бо загорілих фанатиків не бракувало. До того що сталося, долучилося ще й друге. В місті, крім моєї пекарні були ще дві. Власником одної був француз Годін. Було в нього чотири сини і зять. Мали вигідний будинок і ріжні машини до помочі. Так, доки був попит на хліб, то було добре. Колиж з хлібом стало повільно, щоб його продавати, тоді то французька фірма придумала такий спосіб, що почали продавати їхній хліб по крамницях, два бохонці за п'ять центів, щоб позбутися конкуренції . Правда! Продукти тої фірми, не були такі добрі як мої, але дешеве є дешевим. Мішок борошна коштував тоді по гуртовій ціні близько три доляри за 98 вунтів ваги. Місяць або й два, може змігби я помірятися з тою конкуренцією, але на довший час то ні. І то при такій опозиції, яка тепер створилася. Вже й перед тим, я задумував позбутися пекарні, оголошував в газетах на продаж, бо не було жодного вигляду, робота тяжка, а машин до помочі не хотів купувати. Ще й до того окруження, хоч наші люди, та задурманені большевизмом. — Та трапилася нагода. Знайшлися охочі люди, купили цю пекарню, і я збувся її лише на це, щоб збутися.

І подумав я собі: Хай і так буде! Нехотіли ви їсти доброго хліба, то їжте тепер те що купите. Вам ліпшого хліба тепер і так ніхто не спече! А треба знати. що я випікав добрий старокрайовий хліб в цегляній печі, так що хоч при бойкоті, а попит все на нього був. Та Богу дякувати позбувся я клопотів. Перебув ще з пару тижнів в місті, поки не полагодив з довжниками. В квітні місяці покинув Ди-Пес і переїхав до Йорктону в провінції Саскачеван.

Читальня, хоч після слабо животіла, то всеж таки

була. Крім мене, ще деякі члени переїхали до Флін Флон, бо там були кращі умовини праці. Та большевицький хребет на півночі вже був надломаний, а це була друга,большевицька твердиня в Манітобі, після Вінніпеґу. Пару років пізніше зав'язалася в Ди-Пес церковна громада і національний рух пішов в наступ і не сповільнює того наступу й дотепер. Большевицький рух почав відступати, але треба ще багато зусилля, щоб ту заразу викорінити. Одне я одначе запримітив, що той запал, що рвав колись на барикади, почав охолоджуватися. Людям стало легше жити, а дехто з слабодухів ухилився від мети, коли йому добре жилося. — Моя хата з краю! — Стало для багатьох дороговказом.

ЙОРКТОН, САСКАЧЕВАН

До Йорктону приїхали в другій половині квітня 1932 року. Залишили ми на півночі сніги, а тут вже пахло весною, сніг тільки де не де лежав. — Хочу насамперед описати ту місцевість, куди ми приїхали. Місцевість невелика. В центрі пару вулиць з бизнесами і пару адміністраційних будинків, звідки управляли тими великими просторами, північно східнього району. Є тут велике залізничне розгалуження і дві залізничі станції. Кілька ріжних церков, народніх шкіл, включно з середніми. Але нас цікавить життя українців. Пічну з нашої греко-католицької Церкви. В Йорктоні вже тоді була досить велика парохія при манастирській церкві ОО. Редемтористів. Церква була невелика, гарно розмальована. В сусідстві церкви були дві середні школи для молоді. Колеґія Св. Йосифа для юнаків де вчили брати Християнських Шкіл і друга середня школа, Пресвятого Серця, для дівчат, де вчили Сестри Служебниці. Була ще мала церковця, що належала до Української Православної Громади.

В місті було пару торговельних вулиць, пару гуртівень, та міська електрівня. Найбільше скупчення

Микола Брик з дружиною Анною

дрібних жидівських крамничок, було в кварталі при Беттс Евню. На вуглу Беттс евню і Смит стріт були заїздні стайні, де перебували, ночували фармери з кіньми, як кому було треба. Один такий заїзд хочу описати, як то виглядало колись. Отже одна будівля, була довжиною на 100-120 фітів, а шириною на 20 фітів. По нашому сказавши будинок був півтора поверховий, збудований з осикових кругляків (льокси), і мав три переділи. Від вулиці були двері до ресторану, де над дверима, була прибита дошка з написом: "Руський Ресторан". Варили там наші страви, а найбільше борщ та вареники, чи як то колись казали "пироги". Другі переділи з дверима, були стайні для коней, а на вишках над стайнею були прічі з дощок, на котрих могли передрімати приїжджі. За ночівлю в тім готелі, треба було платити по п'ять центів за ніч, а хто ночував з кіньми, то по 25-ть центів. Годівлю для коней,

то фармери самі собі привозили. Властителем того комплексу, був колишній вахмайстер австрійської жандармерії п. Френк Урбановські. Як будували водопроводи в місті то він був також контрактором в тій роботі. Сам він був поляк, а мав жінку з наших, дівоче ім'я її було Олена Гладчук, що була потому більшою полькою як самі поляки. Вона то пильнувала щоб нічліжники платили за нічліг, , а як хто не мав чим заплатити, то від таких брала шапку в застав. Отсе щоб залишилося в пам'яті, бо вже мало хто пригадує собі, ті гаразди, які переживали перші піонери. Отсе такі вигоди були колись, що варто їх затямити. На північ від тої стайні, по другому боку вулиці Смит, була торговиця (маркет). Там також був постій, для фармерських возів, що приїздили за купном до міста. В місті був млин, і осінню багато фармерів привозили свою пшеницю і міняли на муку і другі зернові продукти. Була ще "шапа", де направляли фармерську машинерію. Цю шапу започаткував був один з братів Сліпченків. — Промишляли люди як могли, дехто і 20-ть канадських миль привозив дрова до міста, щоб за продані дрова щось купити до хати, бо колись не було грошевої помочі для родин (фемилі елавенс) як тепер, ні ніяких допомог. А зими були люті, та родини великі і треба було їх виживити, щоб з голоду не примирали.

Літом 1932 р. я виарендував приміщення під крамницю в духобора, і відкрив крамницю мішаних товарів. Місячний рент за приміщення, я платив 25-ть долярів. Примістився я якраз по середині між жидівськими крамницями. Жиди не дуже то радо мене прийняли, ні не привітали між собою. Ще до того змовились, щоб як найскорше мене позбутися, або щоби я збанкротував. Я одначе числив на наших людей і на їх підтримку. Перебув я місяць в новім бизнесі, заплатив всі видатки, перечислив всей інвентар і побачив, що не дуже то багато заробітку лишилося за той місяць. Але місяць якось прожив. Залишити крамницю не міг, бо підписав зобов'язання з властителем бу-

динку. Сподіватися чогось великого, немає вигляду. Але прожити проживем.

Треба тут заторкнути українське культурне життя в Йорктоні в початках. Як я вже згадував, в сусідстві манастиря ОО. Редемтористів було дві Колеґії, для хлопців і для дівчат. Були це англомовні середні школи, але студентам що не знали англійської мови, допомагали українською мовою, бо все в Колеґії був хоч один українець учитель. Спочатку студентів не було багато, а поміж ними були і такі що недавно приїхали з рідних земель. З тих студентів варто згадати п. Володимира Босого, як найбільше активного і з орґанізаційним хистом. Будучи в Колеґії, він зорганізував відділ Гетьманської Січі в Йорктоні. Січовики відбували свої вправи, на площі біля Колеґії. Деякі справили собі січові-військові уніформи, та придбали січовий прапор. Відбуваючи так регулярно свої вправи, дали привід канадським ветеранам дивитися підозріло на ту роботу. В часі одних таких вправ, прийшло кількох таких ветеранів і заборонили такі вправи. Після того інціденту, Січ і дальше продовжувала свою діяльність, але вправ на площі вже не відбували. — Незадовго після того п. Босий виїхав на всхід, правдоподібно в пров. Онтеріо. Січовики придбали собі домівку, де відбували свої сходини. Деякий час провідником січовиків був п. Михальчук, який також дякував в церкві. Десь 1934 року і п. Михальчук виїхав на схід, а з його виїздом, діяльність Січі в Йорктоні припинилася.

Згадаю і про інших, що пробували діяти в просвітньому русі. Десь 1922 року, тримав нічліжний дім (Румінгавз) при Беттс авеню, пан Дмитро Юзик. І в тому то домі відбувалися часто сходини українців. Була там навіть невеличка книгарня і в ній часто проводили дискусії про українські справи. З часом навіть почали ставити театральні виставки. Тут же в тому приміщенні була також започаткована українська Рідна Школа. Коли так все вже почало добре укладатися, то провідники того руху, почали думати про краще приміщення, бо годі було це все по хатах устроювати. А які ще тоді були хати. Набули парцелю

(льот), недалеко центру містечка і побудували невелику залю. А матириял був той, що купили були старий млин і розібрали, помічники робили даром, тільки що майстрові треба було платити. Пан Юзик видно тоді був маючий, бо перед тим був пожертвував поважну суму гроша на греко-католицьку церкву. Коли в майстерні довідалися, що п. Юзик заанґажувався в цім проекті, то пожертву, яку він дав на церкву, йому повернули назад. Принесли йому ці гроші Сестри Служебниці до хати, і сказали, що отці нехотять його пожертви, а також і його нехотять більше в церкві бачити. Тоді то в манастирі, що обслуговували цілу йорктонську околицю, були самі бельґійські ОО. Редемтористи.

Незважаючи на це, п. Юзик і дальше допомагав при будові нової залі, яку в коротці докінчено і названо її "Читальня Просвіти". Саме тоді в ті часи творилася Українська Православна Церква і такі інциденти як я вище назвав, багато причинилися до зросту українського православія. Так було і в Йорктоні, де незабаром в залі цеї читальні почали відправляти Богослуження для православних українців. Десь в 1923 чи 1924 році приїхав до Йорктону, молодий український адвокат п. Михайло Стечишин і спрямував цей рух в українське православне русло. Не хочу тої теми торкатися, бо це історія церкви. Крім того є історики, які це все точніше описали.

Тридцяті роки, для західньо-канадійських фармерів, були дуже несприятливі. Причиною того була кількарічня посуха, та ціни на збіжжя спадали в долину, завдяки "премудрій політиці" жидівсько-московської комуни з її архикатом Сталіном. В тих роках Москва виголодила сім мілйонів українського селянства, а хліб кинула за безцін на міжнародній ринок. Якраз на ті часи, припадає визнання сатанинського кремлівського уряду ЗДА, за лихозвісного президента Рузвельта. Тепер Америка платить за це, високу ціну і ще буде платити більше, бо раз заподіяна кривда, ніколи не забудеться. — Замордувала Москва жидівськими руками Головного Отамана Симона Петлюру

в Парижі 1926 року. А в 1938 році в Голяндському Ротердамі, та сама клята Москва, руками нашого яничара замордувала провідника Українського національного руху полк. Евгена Коновальця. Засумувала тоді ціла Україна. Всюди по церквах відправляли Панахиди за його душу. Пішов і я до манастиря до о. К.,що тоді був Ігуменом і як парохіянин просив його, щоб і в нашій церкві, була відправлена Панахуда по С.П. полк. Є. Коновальцеві. Та о. Ігумен відмовив, мотивуючи тим, що мовляв, бл. п. полковник Є. Коновалець, не є аж надто такою заслуженою особою, щоб по ньому відправляти офіційну Панахиду. Пригадати тут ще треба що о. К. бувший четар УСС, та так потрактував того українського провідника. Пішов я тоді до православного священника і той відправив Панахиду по Греко-Католикові полк. Е. Коновальцеві, а свій священник не захотів.

В часі, коли відбувалися події в Карпатській Україні в 1938-1939 роках, я зайнявся був збіркою на поміч Карпатській Україні. Оформив комітет, взяв до помочі старшого фармера п. Степана Абрамця як голова комітету, п. Іван Федорович як скарбник, а я полагоджував справи як секретар. Щоби було мені можливо, зі збіркою відвідати як найбільше людей, то я зібрані гроші пересилав прямо на руки президента Карпатської України о. монс. Августина Волошина. Перші сто долярів зібрав я за два дні і через банк переслав до Хусту. Отримав я листа подяку від о. президента і для жертводавців і для мене. Передав я цього листа оо. Редемтористам, щоб прочитали це після казання з амвони і тим заохотити людей до дальших жертвувань. Та отці затримали цього листа в себе і не захотіли його мені назад повернути. Зібрав я на ту ціль 285 долярів. Переслав трьома посилками. Два рази по сто, а третій раз 85 долярів. Збирав я в місті і околиці. Жертви не були великі. Треба було відвідати багато людей. Це згадка про це, що тоді ще багато відчували своє сумління. Тепер вже цього немає.

Спалахнула друга світова війна. Злигалися між собою два божевільні бандити, Сталін з Гітлером.

Бундючне "польске моцарство", розлетілося за два тижні. На західньо-українські землі, налізла московська саранча, набагато гірша за польску. В Канаді почався тепер оживлений рух. Кріза раптом закінчилася і гроші між людьми з'явилися. Гроші, за які так важко перед тим. Молоді люди в військо пішли, старших на воєнні роботи покликали. На фармерську продукцію почався попит. Зовсім інший світ настав.

В провінції Саскачеван є багато німців. І вони підбадьорені успіхами Гітлера в Европі, почали і тут гороїжитися. Крім німців є ще тут московські "духобори" ну і "червоні". Вони тепер заворушилися разом з німцями. Нічого собі "союзниками" стали. Дійшло до того, що аж Канадський уряд був змушений це гороїжество прикоротити.

В вересні 1939 р. в анґлійській ґазеті "Да Івнінґ Телеґрам", що виходить в Торонто, подала таку вістку:

"25.000сила буде вишколена українцями".

Команду цього відділу згодився перебрати український генерал Володимир Сікевич, котрий зі свого боку заіменував підпілк. Морей де Морана, командантом першого куріня (баталіону), а а ґен-бриґадира Володимира Коссара бути відвічальним за західню дивізію з головним осідком в Саскатуні. Командант А. Ґ. Стюард Вебстер і сотник (капітан) В. Гультяй будуть відвічальні за головну команду в Торонті. Вони також сподіються збільшити летунську школу в Ошаві.

П. В. Гультай повідомив КЕ. УНО. телефонічно, негайно по появі цеї новинки, що його самого новинка заскочила несподівано, а подав її до преси капітан Вебстер на власну руку, без відома УНО, як в Торонті, так і в Саскатуні. Також після цьої появи п. Гультай повідомив КЕ., що по появі тої вістки в пресі, він відніся до ґен. Сікевича і цей згодився перебрати команду над Українським Леґіоном.

Перша вістка була, що Дивізія буде функціювати, як чисто канадійська одиниця на своїх власних витратах, доки не буде перебрана департаментом Народ-

ньої Оборони. — Друга вістка появилася була трохи змінена, що не лише УНО, буде формувати тих 25.000, але також і всі другі українські організації в Канаді.

Насправді були обговорення між провідниками УНО і УСГ, про евентуальне організування Українського Легіону. Однак ця справа була обговорювана лиш в загальній формі і ніхто з членів провідного Зв'язку такої "заяви" до преси не подавав. Воно така ідея, могла б бути і добра, але не під силу.

Згадаю ще тут про один рух, який на зверх виглядав ніби то не шкідливим. Але пізніше показалося, що це було пляноване діяння чужого нам центру, на послаблення Укр. Визв. Руху. Як знаємо, то Йорктон перед війною і в часі війни, виявлявся духовим центром Укр. Греко-Кат. Руху в провінції Саскачеван. Тут був матірний манастир оо. Редемтористів, манастир Сестер Служебниць, дві середні школи для молоді, під наглядом духовенства, українська друкарня, ну одним словом, все те згуртоване мало свою силу, мало свою волю, унапрямлювати все це що заплянували. І так то вже літом 1940 року, почав хтось поширювати вістки, що бажанням церковної громади є змінити "юліянський Календар" на "григоріянський". Мовляв, цей перший календар, є старший і назадницький і непідходить тепер в модерний час, а нам треба тримати з культурою Заходу і йти з ним нога в ногу, а не відставати. Тоді то будуть й нас за культурних людей уважати.

Виглядали ці слова, з початку дивними, та не реальними, але осінню цього ж року, цей рух зростав і ставався вже дозрілим фактом. Одної неділі, після Вечірньої Відправи оо. Редемтористи, запросили вірних до залі біля церкви, для обговорення одної справи. А справа ця, торкалася зміни Юліянського календаря на григоріянський. Вже цього вечора, заплянували голосування по тім питанні, одначе що отці уважали за недостаточне число присутніх, то голосування рішили продовжати на другий раз. Я цього вечора на тих зборах не був. Довідався про це, на другий день в своїй крамниці від людей, що того вечора

там були. Слідуючої неділі, після Служби Божої, отець в церкві проголосив вірним, що в вечорі в залі під церквою відбудеться віче. Ну думаю собі, це вже щось нового, бо до тепер наші отці були завжди проти віча, а тепер самі його уладжують. Чи дійсно стали такими проґресивними? Після Вечірні, так як було заповіджено, люди громадою зійшли до залі, щоб почути про щось нове. До залі зігнали майже всю молодь з середніх шкіл. Як видно, це все було вже заздалегідь підготоване. Почалось віче. Говорив один чи два з громади, та з Колеґії Св. Йосифа брат Методій.

Брат-професор пояснив, яке це буде добро, коли ми приймемо новий календар і станемо нарівні з культурними людьми, та що ми повинні соромитися, що так довго тримаємося того старого "поганського" календаря. Все йшло добре. Промовці покінчили свої промови, але якось не питають нікого про противні думки. Треба перевести голосування, бо так процедура того вимагала. Вибирають комісію для переведення голосування. Вибрали п'ять людей, а між ними і мене. Тому що я освітою і здібностями перевищав других, то мене поставили за предсідника тої комісії. Починаю своє діло. Серед зібраних бачу таких, що є латинниками, тільки що до нашої церкви ходять і апелюю до них, щоб вони здержалися від голосування, бо свій календар вони вже й так мають і нам їх помочі тут не потрібно. Також і шкільна молодь не повинні вмішуватися в ту справу. Тоді встав один пан, провідник латинників і заапелював до тих, що уважають себе латинниками, щоби вони не голосували. — Переголосували: вислід вийшов такий: 85 голосів було за, а 27 проти. Не дуже то добре ні для одних, ні для других. Бо порозуміння було, що має бути 95% за новим календарем і щойно тоді перехід має бути леґалізований.

Наступної неділі священик знову сказав людям зійтися до залі під церквою. Люди прийшли і їм сказали, щоб ті, що не голосували, тепер це зробили. Я тоді, як предсідник, запитую отця, чи таке голосування є важне в неділі? Проти мене зчинили бучу, і дехто навіть вхопив за крісло, щоб кинути в мене. Та

я також сидів на кріслі на підвищенні, і думаю собі, що тут з підвищення маю кращу нагоду кинути кріслом, коли б до того дійшло. А страхатися не маю чого, бо ж я бувший вояк. А крім того на залі є ще хлопці, що допоможуть. Та о. ігумен Б. побачивши таку ситуацію, розв'язав збори і заборонив дальше голосування цієї неділі.

Після неділі гурток новокалендарників пішли в містечко збирати свіжих підписів за новим календарем. Та ми, старокалендарники також не дармували. Скликали ми свій мітінг, вибрали і уповажнили шістьох людей, написали письмо до Парохіяльного Уряду, і до Єпископської Канцелярії про ці події, що сталося в Йорктоні і післали також своїх людей збирати підписи. Знову вислід підписів, 340 підписів за новим календарем а 150 проти. Почалося пекло в громаді. Одні і ті самі парафіяни почали гризтися між собою. А чия це робота? Прийшов до нас одного разу до крамниці священик з манастиря о. Ф. і якось зайшла розмова про це голосування. Моя жінка запитала отця, чому не почекати, поки війна закінчиться і тоді дістати апробату від Митрополита Кир Андрея з краю, чи можна переходити на новий календар, чи ні! Бо ж ми тільки частина українського народу. Та отець нахилився почерез прилавок, і сказав тихцем, щоб інші не почули: — ТОДІ НЕ ДОПУСТЯТЬ! Таких то оборонців нашої традиції ми дочекалися тут в Канаді.

Учительки Сестри Служебниці справляли концерт Св. Миколая з шкільними дітьми і таку оказію створили. Перебрали двох хлопців за чортиків в чорні одяги, з висолопленими червоними язиками і дали їм в руки тримати трансперамент з написом: "Старий календар". Хлопці поскакали собі по сцені, посміялися і кинули цей трасперамент на купу сміття, що було в кутку, ще й подоптали. Отак то Сестри учительки пошанували це, що колись за святе вважали. Потім прийшло двоє дівчат, вже підростків одягнені, як ангели, з приличним транспераментом з написом "Новий Календар". Така то вже тепер була наука наших сестер і нашого духовенства. Кажуть: — Це люди то-

го захотіли, а я твердджу, що це діло Церковної Єрархії, бо на таке здібні лишень ті, що виховувалися по латинських Семінаріях і своє їм стало противним. Жалюгідно виглядало це перше Богослуження за новим календарем 25-го грудня для тих нових модерністів. Прийшло щось 28-ро людей, не було кому співати, бо дяка не було. Блеяв тільки один піддячий, що то перед Богослуженням добре собі випив. Отець Ігумен тільки оглядався, правлячи ту Службу Божу, але що ж, якої собі каші наварили, то треба було її їсти.

Я дещо довше зупинився над тою подією, бо хоч вона не торкається моєї теми, одначе ця справа нашого буття і її треба розглядати. Бо тоді наколи б Йорктон був прийняв новий календар, то провінція змушена була б це зробити. Бо де голова, там і хвіст. Як видно цю заразу нам вже було давно придумано і кинуто мов кістку незгоди між людей для ворогування між собою. Сказав хтось: — З Хрестом проти Христа! І дійно таке то в нас було і воно так дальше тягнеться. Колись наше священство в краю давало нам провід, давало нам розум в голову, а тут в Канаді веде нас на манівці. Заходить думка: — Чи дійсно вони проводять Христову науку?

Прийшов 1932 рік. Страшенна криза для всіх. Та безробіття для робітників і фармерів, бо ціни на фармерські продукти впали майже до нуля. Були випадки, що коли фармер продав корову, і її перевозили залізницею до Вінніпеґу, то як заплату діставав за худобину пять долярів, так що навіть не покривало коштів транспортації і треба було ще до своєї худобини доплатити залізниці за перевіз. Еге життя було тоді.

В тридцятих роках, в місті Саскатуні згуртувалася була більша група наших провідних людей, бувших вояків Укр. Армій. Вони рішили побудувати свій Український Національний Дім, бо інші такі наші українські організації їм свої приміщення відмовляли. Побудувати, легко сказати? Але як з грішми? Де їх взяти, коли нічого не можна було ніде заробити. Коли наші хлопці почали копати землю під будівлю,

тачками підвожувати глину під верх, мозольна була це робота. Ручна це робота, не дуже то скоро йде вперед, то не тільки наші большевики, але й інші українці підсміхались з тої початої роботи. Мовляв: — Тоді вони збудують той дім, коли мені волосся на долоні виросте! Отаку то моральну і матеріяльну підтримку ми від них отримували. Та Бог був для нас добрий і поблагословив наші задуми. Бо як тяжко приходилося з будовою Дому, але добра воля, сміливий задум, і бажання довершити, здобуло нам побіду. При будівлі хлопці спорудили кухню, наче на військовий лад, дехто з фармерів привозили харчових продуктів і так дружньо собі помагали. Пригадую собі, як то я сам на ту нашу національну святиню збирав добровільні датки в моїй крамниці. Прямо випрошував в наших людей по пять центів і зібране пересилав. Маю ще пару грамот за переслані збірки. Це були наші колективні зусилля. Вони довершили розпочате діло і доказали нашим противникам, що сильна воля перемагає. Стала тоді в Саскатуні НАША ХАТА, а в ній СВОЯ ПРАВДА! В Домі приміститася канцелярія Краєвої Еґзекутиви УНО, яке вже було зорґанізоване і УСГ і жіночий орґанізаційний рух започаткувався в Саскатуні. Перенесли видавництво Нового Шляху з Едмонтону до Саскатуну, щоб бути більше в центральній Канаді. Яке це було завзяття в ті часи. Всі були піонірами українського національного руху. Не було тоді ні пана, ні Івана, авсі завзято клали підвалини для національної будови.

При нагоді, хоч і не сміло хочу згадати тут про мойого брата Юрка Брика. Скільки то він артистичної і скульптурної праці вложив в цей Дім. Не кожний це може оцінити, бо то мистецька праця: Але скільки в це, треба було вкласти і свойого розуму і рук. А творив він це, як то в нас кажуть: "за пироги". Бо платити йому за цю роботу не було чим. Скільки то він свого ума і праці залишив в Канаді при розмалюванні церков і прикрас домів. Та нехай це останеться, як згадка про нього. Він же зробив репродукцію образів "Вїзд Богдана

Хмельницького в Київ" праці Миколи Івасюка, та "Запорожці пишуть лист до султана турецького", праця арт. Репи. Працював Юрко по фаху як маляр і залишив по собі гарні памятки в формі розмальованих ним церков і українських заль у Виндзорі, Саскатуні. В Ошаві розмалював Укр. Православну Церкву, а також зробив різьбу і декорування Іконостасу. Помер Юрко в червні 1960 р. Похоронений у Торонті, Онт.

Слід згадати за бл. п. Д-ра Т. К. Павличенка, професора Саскачеванського Університету. Він же і був архитектом Укр. Нац. Дому в Саскатуні, ініціятором Осередку Української Культури і Освіти в Вінніпеґу, та багато інших проєктів. Колись наші дії виглядали більше соборницькі чим сьогодні. Переводили Культурно-Освітні Курси в Вінніпеґу, раніш під проводом славного мистця бл. п. Олександра Кошиця та других. Започаткували Український Музей в Вінніпеґу, Видавничу Спілку Новий Шлях.

Пригадалась мені от така дурничка, коли то ми були в наступі на усіх відтинках нашого життя. В Саскатуні до Д-ра Павличенка загостили наші о.о. Редемтористи о. К. і о. Б., щоб навернути доктора на католицизм. Та доктор порадив отцям, щоб вони незабагато заглядали до кадила, а більше сіяли поміж своїми вірними національної свідомости.

Як видно, то отці були дуже вражені тими його словами, бо вернувши до Йорктону, скликали масове віче своїх парохіян. О. Й. К. виявив на тому вічу, всю свою злобу, за таку страшну зневагу: — Такий азіят-Монгол, сміє накидатися на такі святощі, як кадило! Бючи кулаком об кулак, кричав в люті: — Такого щось як українська церква, я ненавиджу всіма фібрами моєї душі, такого не сміє бути! — Так! А порівняймо, що наші отці творять тепер з нашим обрядом. Колись для них кадило було великою святістю, а порівняймо події в Чікаґо, де тисячі мирян святять Паску на хідниках коло церкви, бо в церкву не впускають. Де тої правди Божої шукати? — Коли творився Комітет Українців Канади, то до Йорктону приїхав був в справі комі-

тету перший посол до провінційної леґіслятури п. Орест Жеребко з ліберальної партії, щоб відбути віче в залі коло укр. кат. Церкви. На вечірньому Богослуженні о. ігумен Б. загрозив вірним, що якхто піде на те віче, то буде виключений з церкви. До залі ніхто не пішов, і посол Жеребко відїхав з нічим. Патріотично.

Повертаюся знову до спогаду про Йорктон. Великої діяльности тут не було, але дії по розбудженні Укр. Нац. Руху, потрохи були. Як відомо, то Йорктон є при головному шляху, що йде з Вінніпеґу до Саскатуну, а дальше до Едмонтону. Хто б тільки з наших чільних людей не переїздив через Йорктон, не зважаючи на свої ідеолоґічні переконання, завжди вступав до моєї крамниці. Чи то відпочити, чи засягнути інформації про льокальне чи окружне діяння. Були в нас полк. Роман Сушко (Мельничук), сот. Омелян Сеник-Грибіувський, з Америки п. Микола Новак, п. Василь Авраменко, коли займався фільмуванням "Наталка Полтавка", "Ой не ходи, Грицю" та дещо друге, то вже годі було йому витримати із-за його примховатости. Це було перед війною, та я радий був кожному помогти, бо цеж було наше.

Пригадую собі, коли то за тих голодних тридцятих років наші хлопці "(битували трена)" їхали тягаровими поїздами, на дахах вагонів, від океану до океану, пошукуючи за працею, а переважно перед жнивами. А було їх переїзжих одного сезону щось сімнадцять соток в такому містечку як Йорктон. Не мали вони тоді ні хліба, ні праці. Дехто з них ночував в моїй шопі ("шеку"). Було їх часом 10-ть, часом 15-ть. Простелили їм мішки на землі, аби був хоч дах над головою. Треба було ще й хліба їм дати, бо тяжко було дивитися на злидні, хоч і самі не багаті були, цеж бо наші хлопці. І ще й тепер, будучи в Східній Канаді, доводиться стрічати людей, які то з усмішкою пригадують собі, як ночували в "Бриковім готелі". Такі то гаразди були колись. А тепер молодим про це й не згадуй, бо коли згадаєш, то відповідають, що ми дурні були, бо таке

щось тепер є неможливе. А я боюся, що таке може ще повторитися і треба бути готовим на всяку несподіванку.

Це все ніби таке, що про нього не варта згадувати, але це треба було колись переживати і за кожний грядучий день треба було подумати, і так устроюватися, щоб не пропасти. Ніколи не здаватися! Не допускати песимістичних думок. Надіятися на неможливе, що завтрішній день буде кращий за нинішний. Що Бог нам допоможе і тільки сильна віра нас спасе.

В 1930 році було зорґанізовано в Йорктоні гурток Української Стрілецької Громади, про що я довідався пізніше з обіжників УСГ. Та коли я приїхав до Йорктону, то про такий гурток я нічого не чув. До Йорктону навідувалися орґанізатори УНО, та колектори з "Нового Шляху", та тільки та діяльність обмежувалася, що поширювали Новий Шлях. Одного разу, ізза якоїсь імпрези, приїхало до Йорктону аж пять представників УНО, з яких як головний бесідник був, вже тепер упокоївся редактор Нового Шляху Михайло Погорецький. — Були час до часу якісь імпрези, дехто їздив на зїзди до Саскатуну, та створити якусь орґанізацію, чи клітину, було годі. Щойно така нагода трапилася, коли то, як я вже попередньо згадував, наші ревнителі в 1940 році почали вводити в церкві "ВШИСТКО ЄДНО" — "новий календар". Тоді люди стали стурбовані і мені тоді вдалося зорґанізувати філію УНО. На початок вписалося 16-ть членів, а потім ще дехто включився і праця йшла задовільно. Помагали ми Новому Шляхові, перевели збірку на Осередок Української Освіти і Культури в Вінніпеґу, вибирали контестантку на Йорктон, висилали пожертву на Національний Дім в Вінніпеґу, та що це був воєнний час, то по змозі ми допомагали Кан. Червоному Хрестові. Сам я як бувший ветеран, включився в Кан. Леґіон, та у відділ по охороні в провінції Саскечеван. — Перед першим Конґресом КУК в Канаді я зорґанізував був українську радіо-передачу з льокальної радіо станції, як з рамени філії УНО.

Пізніше оформили незалежну дирекцію до якої ввійшли брат Методій як голова, п. С. В. Пернаровський як заступник, п. А. М. Кіндред як секретар, і М. Брик скарбник. Зразу передачі були, укр. музика і співи з платівок, а бесіди то треба було передавати по англійськи, бо зобовязував воєнний час. Пізніше дістали дозвіл на українську мову і ми були перші, що по українські могли переводити цілу програму. З нашого діяння були видали брошуру в англійській мові.

В часі війни, зайшла потреба, щоб утримувати в Англії українське Бюро. Наших вояків, після урядової статистики, було в Канадській армії, около сорок тисяч, отже і треба було тримати звязок з КУК-ом, та родинами вояків. Очолював те Бюро в Лондоні сотник Канадійської Армії п. Богдан Панчук. — Часом внутрі КУК-а заходило тертя між двоїма укр. віровизнаннями, укр. католиками, та укр. православними і на УНО спадав той тяжкий обовязок, щоб злагіднювати напруження і недопустити до розбиття цієї найвищої Укр. Установи. Слава Богу, що УНО очолював довгі роки бл. п. інж. Володимир Коссар і він своїм тактом зумів погоджувати обі сторони, що виходило на добро для нас всіх українців у Канаді.

Вже після закінчення війни, коли то окружною дорогою прийшла вістка із Швайцарії, до Кр. Ег3. УНО (тоді вже була в Вінніпегу), що кат Сталін домагається від аліянтів, повернення всіх скитальців "на родіну", Голова Кр. Ег3. УНО, інж. В. Коссар негайно вислав трівожні листи по філіях, щоб творити протести і збирати гроші на акцію щоб не допустити до того лиха. Отримавши таку вістку, пішов я до о. Ігумена Гр. Шишковича і показую це письмо. О. Ігумен прочитав той лист і каже таке: — Миколо, завтра неділя, їдь до такої то місцевості, там є Богослуження. Я дам розпорядження отцеві, який там буде відправляти Службу Божу, щоб поінформував людей про це, а ти вже під церквою роби, що знаєш. Збирай збірку і підписи, бо наших людей треба рятувати. На слідуючі неділі тим самим по-

рядком їдь в інші місцевості, до тих церков, про які я тебе повідомлю.

І так, в цю неділю зробив я добрий успіх. Слідуючої неділі поїхав я до іншої парохії, куди мене повідомив о. Ігумен. Все пішло гарно. Відбув я мітінґ, зібрав підписи, і кілька десяток долярів. Після того, одна знакома моєї жінки, ще з краю, запросила нас на обід, а було це вже десь біля другої години з полудня. Поїхати на обід не зашкодить, бо до дому таки досить далеко. Сидимо ми так в хаті, та нараз несподіванка, бо під хату приїхав автом о. Ш. з Айтунського манастиря. Вийшов я надвір, а отець від мене вимагає, щоб я повернув гроші, які я зібрав під церквою. Мовляв, це є територія Айтунського манастиря, і я не мав права тої збірки робити. Я відповів отцеві, що на свою руку я того не робив і що я дістав припоручеення від о. Ігумена Гр. Шишковича з Йорктону, та що та збірка є призначена для КУК, бо таке є розпорядження. Та він того і слухати не хоче. Віддай гроші! кричить отець. Він привіз з собою пять хлопців, студентів-богословів. Думаю собі: — добра то гвардія. Хлопці пробують мене окружити, мабуть щоб силою гроші відібрати, та я не здаюся і стараюся приступити до авта з заду, щоб дістати якусь залізяку і в разі чого, їх добре потрактувати, як того буде потрібно. Бо священеик є священиком, а грабунок грабунком. Та обійшлося якось без фізичної оборони. Я грошей не віддав.

Коли вже була краща комунікація з нашими людьми в Німеччині, був заклик, щоб скитальцям пересилати уживану одежу (нової канад. уряд не дозволяв). За ту збірку одежі було проголошено і по церквах. Одного разу люди назносили тої одежі до мене до склепу, що годі було перейти. Ми обоє з жінкою майже цілу ніч попрацювали коло того. Треба було посортувати, попакувати, повязати, поадресувати та ще до "Експрес Офісу" доставити, цеж бо нашим скитальцям. Зате пізніше, як приїхали, то віддячувалися. Аби хто з них хоч бохонець хліба купив або пачку цигареток, та де там. Ще й

навіть поганим словом споминали, хіба не було за що.

Взяв був одного безробітного скитальця зимою до роботи в сторі, хоч мені робітника в зимі непотрібно було, хай, треба помогти, цеж наші. Багато цей пан нарозказував. Як був у міліції, як большевики прийшли в Галичину, та помагав поляків виловлювати і передавати на вивіз до СССР. Пізніше вже за німців був в укр. поліції, а на скитальщині то вже належав до тої "славної Служби Безпеки". Гарний панич.

Візьмім тепер справу впущення скитальців до Канади. Справа ця представляється так: Велика Британія, Канада і ЗСА були союзниками Совєтів. А москалі представляли їм наших скиетальців, як німецьких коляборантів. Приходилося тут дуже важко переконувати Канадський уряд, що те московське обвинувачення є неправдою. З президії КУК їздило кількох делегатів до Оттави, щоб дістати дозвіл на в'їзд скитальців до Канади, але якось то не виходило. Аж хтось порадив, щоб КУК вислав делеґатів з лібералів, бо тоді такий був уряд в Канаді, а не з опозиційних партій делеґатів посилати. І в моїй хаті ми такий ключ знайшли. Якраз тоді відбувався зїзд українського католицького духовенства в Йорктоні. На зїзді був присутній президент КУК о. Др. В. Кушнір. Прийшов до нас тодішній визначний ліберал з Йорктону, адвокат (пізніший суддя) Михайло Стечишин, запросили ми ще другого адвоката українця, також визначного ліберала А. М. Кіндреда, також о. Д-ра В. Кушніра. При горняткові кави, ми ту справу переговорили та обміркували, щоб КУК посилав делеґатів з лібералів, бо між українцями вже такі є, що мають вплив на уряд. З канцелярії КУК написали, що такі делеґати поїдуть до Оттави в повисшій справі і петицію ту підписали кілька визначних ліберальних діячів. І так ця справа була зрушена з місця. Коли та петиція була вже в Оттаві, то звідти приїхали два міністи з уряду і нашим делеґатам вже не треба було їхати. Справу полагодили в Вінніпеґу і двері для

наших скитальців в Канаду відкрилися. Згадую про це, не на те, щоб похвалитися, але хочу переказати, які то перешкоди тоді треба було поборювати. А за те, потім були подяки від деяких новоприбулих. Переважно ті "подяки" були в сторону інж. В. Коссара від панів із Служби Безпеки, погрожували йому навіть фізичним насиллям. От розсудок, як партійна дурійка засліплює декому очі.

Будучи на Світовому Конгресі Вільних Українців як делеґат від укр. Ветеранів, був також і на Світовому Зїзді Українських Ветеранів де обговорювано справу про створення одної української світової ветеранської організації, а не як тепер, що є щось аж вісім. Коли б була одна, то була б чисельна і голос ветеранів був би важливим в укр. рішеннях. А то вискочить якийсь чоловічина з непродуманим внеском і загороджує конструктивну дискусію і тоді ні в кут ні в двері. І з того виглядає, що він ветеран, говорить ніби на добро України і ветеранів, а тут дивуєшся, звідки він такий здибався, наче з Марса впав.

Коли при тому, то часто приходить думка не тільки в мене, але в дуже багатьох таких, як я, що колись була одна ОУН, що перед нею дрижало польське моцарство , а тепер аж чотири і всі за одну Україну змагаються і не можуть якось прийти до порозуміння і проводити одну обєднану визвольну політику. А тут витворилася така ситуація, що тільки "я", а ці другі то скриті вороги. Знова з другої сторони, то ті що ще піддержують дух визволення є як на роздоріжжі, бо вже не знаєш, кому довіряти. — В нашому народі є приповідка що кого Господь хоче покарати, то йому розум відбере. Невже українському народові таке присудження? Візьміть Українську Національну Раду, знов те прокляття, "що як не буде Соціялістичної України, то хай не буде ніякої". І дочекались ніякої і один другому горла підгризають. На вороженьків нарікаємо, а свого брата ненавиджу всіма своїми фібрами. Ех та наша проклята зависть, якби її міг повернути в

конструктивне русло, то була б Атомічна Енергія. — Господи Боже! Подай нам Єдиномисліє!

До написання цього мойого спомину були заклики від Президії УНО, та УСГ, які були поміщувані в ґаз. Новий Шлях через деякий час, а також окремий лист, який був висланий провідним членам інж. п. Богданом Зеленим. Низще прикладаю одне і друге.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Президії Українського Національного Обєднання і Централі Братніх Організацій вирішили приступити до видання Альманаху УСГ і УНО за перше 25-річчя існування і діяльности обох організацій, ц. є від 1928 р.

Основою для видання Альманаху будуть служити поважні архіви Головної Управи УСГ і Краєвої Екзекутиви УНО, як також матеріяли, які вже давніше прислали Філії УНО до Краєвої Екзекутиви.

Дальші доповнення повинні прислати Управи Філій УНО і Відділів УСГ, а також поодинокі члени у формі споминів про діяльність обох організацій. Видавничу Комісію Альманаху очолює інж. Б. Зелений, і під його проводом буде створена Редакційна Колеґія. Вступні праці вже початі. За ближчими інформаціями звертатися на адресу:

Mr. B. Zeleney	Ukrainian War Vet. Ass'n H.Q.
606 Oak Ave.	P. O. Box 1104 Stn. D.
Windsor, Ont.	Toronto 9, Ont.

Президія Українського Національного
Обєднання Канади

Подаю копію листа:

606 Оак Аве., Віндсор, Онт.,
дня 4-го червня 1967.

Відходить до:

п-ні Ф. Коссар, п-ні С. Бубнюк, п-ні М. Ґуляй, М. Шарик, О. Григорович, П. Юзик, Е. Василишин, В. Гультай, Б. Ковальський, П. Божок, Е. Довгань, В. Гірняк, Г. Поворозник, О. Сокіл, Н. Буковський, Й.

Борух, В. Топольницький, Е. Тарновецький, М. Хам, Г. Гис, С. Боровець, М. Бабій, М. Коваль, Н. Брик, В. Бакун, Й. Касюхнич, П. Шульга, С. Теребуш, (Несторовський...)

ВШ й Дорогі Пані й Давні Мої Знакомі Піонери УСГ-УНО!

Без Вашої помочі -покищо-не пригадую більше провідницьких і заслужених імен осіб з котрими КОНЕЧНО треба навязати листовний контакт. Нам КОНЕЧНО треба спільно застановитися і заки ще не запізно з нашим старечим здоровлям — МУСИМО звернути й припинити ТЕМПО ЗАБУТТЯ в якому НЕДОЦІНЕНО пропадає вся наша колишня піонерська праця для розбудови й закріплення УСГ в Канаді (гляди Альманах УСГ), а дальше поширення цеї праці на славну систему УНО і Братніх Організацій! Це відноситься до Кінця 2-ої Світової Війни... і "відмолодження" самозрозумілого нашого організаційного Проводу!

В порозумінні з ВШ паню Коссар і другом М. Шариком, пишу цего листа. Ці друзі, що були присутні на послідній Зїзді УСГ у Торонті, знають як дуже форсовно я пробував був заактивізувати, між іншим, дальший тяг СТРІЛЕЦЬКОГО АЛЬМАНАХА, після 1938 року. Можливо й оправдано з того НІЧО не виходить, бо нинішна політика світа котиться Ґеометричним поступом і треба безвідкладно відмолоджувати старі методи української проблематики, новими методами. На ці нові методи господарки й нинішного Проводу організаційної системи УСГ-УНО, вичислені в горі люде не мають ЖОДНОГО впливу ані голосу, кромі пасивного послуху. Будучи вже "ВИСЛУЖЕНИМ ЧЛЕНСТВОМ" через свій вік в організації УСГ-УНО, вони ПОВИННІ спромочися НЕ КРИТИКУВАТИ молодших за себе, що в поспіхові й ізза браку часу не можуть для грядучих поколінь, списати історію піонерських часів УСГ-УНО в Канаді.

Натомість, ці ще живучі "вислужені члени" МУСЯТЬ САМІ ПРО СЕБЕ розказати правду і своїм

власним коштом ЗІБРАТИ Й НАДРУКУВАТИ поважну книжку, як ПРИЧИНКИ ДЛЯ ІСТОРІЇ для майбутнього, може ще не народженого історика, що прочитавши ПРИСТУПНО-ЦІКАВІ наративні спомини кожного з нас, захоче піти в архіви й історичними послідоностями початкової правди, заокруглити відмолоджену РЕКЛЯМУ післявоєнного УСГ-УНО в Канаді!

1 — Думаю, що не помилюся, коли скажу, що всі вичислені в горі люде, разом зі мною ще до минулого року ГЛИБОКО НАДІЯЛИСЯ, що цю нашу славну історичну давнину в Канаді опрацює і спише наш майже 20-літний провідник інж. Володимир Коссар, як піде на "пенсію"... В такому, чи іншому складі людей давніше ця справа була обговорювана і ми обмірковували засоби й спромогу для інж. В. Коссара довершити це діло. Сталося, як сталося зараз з його умовою неспроможністю і він немічний опинився в Старечому Домі у Вінніпеґу. Пані Коссар здебільша упорядкувала і скатальоґувала його архівні записки і частинно вже в порозумінні зо мною — віддала до використання другові М. Шарикові.

2. — На послідній Зїзді УСГ в Торонті, згідно зі зголошенням ГУ УСГ для порядку зїздових нарад, я пробував форсувати справу 2-ої частини Альманаху УСГ, не тільки від себе, але від 24 осіб "старої войни" Відділу УСГ у Віндсорі. Листом з дня 24-го квітня цр. я як перевибраний секретар Відділу, зголосив ГУ УСГ про перебіг наших Річних Зборів УСГ, включно до того, що основно продискутована справа мовчанки Г. Управи відносно "Альманаху", дала нам спромогу зревідувати і поширити наші домагання на Зїзді, а саме:

3.— Замість "Продовження Стрілецького Альманаху" вирішено піти на зустріч поголовному заінтересуванні довоєнних піонірів УНО-УСГ і видати щось в роді "Пропамятної Книги". — Не має ані відповідних людей, ані грошей і часу писати окремо про одних і других членів. Відразу декляровано кілька тисяч долярів і ново-перевибрану Старшину

Відділу УСГ у Віндсорі обтяжено титулом "Ініціятивного Комітету", порозуміння з Центральними нашими Установами у Торонті за "благословенством" на видання такої Книги про піонірів УНО-УСГ, на чолі з інж. В. Коссарем...!

4. — У дні 22-го травня цр., мали ми стрічу балачок з сен. Павлом Юзиком, з приводу його запрошеного виступу на бенкеті 100-річчя Канади. Наш член Іван Хрін, погодився видати його і-Д-ра Кісілевського найновішу книжку по англійськи під фірмою КЕ УНО і ГУ УСГ, щоби був знак нашого організаційного вкладу у сторіччя Канади. При тій нагоді обговорено "Пропамятну Книгу" і він скріпив наші побажання, що піонери ніколи не дочекаються історичного збереження про свою організаційну давнину у Канаді, якщо самі піонери за свойого життя не допильнують самі сказати про себе правду... Я виріс з Вами разом у тій правді, що ми колись примирали у голоді у Канаді, але організувалися і жертвували послідним центом.. нинішне покоління не вірить в це і сміється з цего, а що буде в наступних поколіннях? Я є всеціло з вами і допоможу що тільки можливе!"

5. — Кінцеве прохання:

Я глибоко хочу вірити, що витрата мойого часу на нинішну розмову писемну з Вами пізно ночію (бо днем треба дальше працювати на "хліб") є Вашими задушевними думками кропки над "і": тобто, я глибоко НАДІЮСЯ, що не відкладаючи довго, ВИ НАПИШЕТЕ МЕНІ ЛИСТА і повідомите, чи ставка нашого віндсорського задуму Є ВАРТА ДАЛЬШОГО СПІЛЬНОГО ЗУСИЛЛЯ.. Інакше прийдеться обмежитись тільки до первісної думки написання маленької книжечки про самого інж. В. Коссара і на тому кінець? А память про всіх тих з котрими він працював, плянував і господарив до границь найбільшої самопосвяти всего вислуженого членства УСГ-УНО, хай пропадає в недоціненні модерности "НОВОГО ШЛЯХУ" в Канаді, що ВИ побудували...! Відповідальність за евентуальний недогляд цеї мемуаристики, несемо всі ми разом і кожний з нас зокрема!

Стільки на нині. Дальша виміна думок наступить після того, як дочекаюся від Вас відповіди на цего листа. Уважаю, що заки який небудь заклик і повідомлення послідує в пресі, нам конче треба насамперед порозумітися листовно і підсумувати наші сили, включно до евентуальної стрічі — "ріюніон"!

Щиро вітаю й поздоровляю Вас, Ваш

Богдан Зелений (влас. підпис).

Я навів цього листа, за передання тої історії, а тепер хочу переказати про мою частину вкладу в ту спільну дію. Вже передше дехто радив мені, щоб я написав свій спомин, а тепер коли приходить цей натиск, то треба зібрати свої думки і не відкладаючи те зробити. Вже тепер на пенсії, більше часу, ще дякувати Богу ум черствий, думаю зроблю. Та вже коли робити особистий вклад в спільну "Книгу" з канадського життя, то варто вже і написати спомин і з рідних земель, бо пережив там буревійні часи і вкладав в них, по змозі всю свою здібність, при тім уважав, щоб зберегти своє життя. Коли писати, то треба спокою і чистого ума, щоб образки минулого висвітлювати на екрані. Коли був зайнятий тим, а це я брав повільно, щоб коротко, по можності ретельно, та щоб пригадати як найбільше. В ту пору йшла підготовка організування Першого Світового Конгресу Вільних Українців. Від ГУ УСГ прийшло повідомлення, чи не зміг би я поїхати на Конгрес як делеґат від УСГ. Я вже трохи підтягнувся після операції, чувся здоровим, згодився поїхати. Коли прийшла пора, щоб їхати, поїхав автобусом до Вінніпеґу, а звідтам залізницею до Торонта. В Торонті побув два дні, і думав стрінути ще когось, що буде їхати на Конгрес і мені буде компанія, бо це перший раз трапилося мені їхати до Нью Йорку. Та спутника не знайшов, прийшлось самому їхати. Знов поїхав поїздом з Торонта до Нью Йорку. Перед кордонною зупинкою була митна перевірка, виказався своїми горожанськими паперами і все решта пішло гаразд. В Нью Йорку в готелі Гилтон здибав вже своїх, знайшли мені приміщення в готелі і

вже почувся добре, бо був між своїми. Перебігу за Конгрес описувати тут не буду, бо за це вийшла обширна книжка. В повороті назад до Канади, на станції в Нью Йорку, а потім в поїзді говорив з другом Зеленим в справі Книжки. Згадав друг Богдан також що він намовив паню Розалію Турус, вдову по бл. п. Олексі Турус, моїх односельчан, щоб жертвувала поважну суму грошей на ту публікацію.

До тої справи, наводжу частину листа до мене від друга Зеленого писаного дня 14-го травня 1968.

Повідомлення в НШляхові, що мовляв я очолюю "Видавничу Комісію" з рамени президії й ГУ УСГ, не згідне з правдою! Та воно зараз не важне. На цю справу зложилося досить, дуже багато мойого усного і писаного аргументування, з вислідом, що ДАЛЬШЕ Я САМІТНИЙ ЯК ПАЛЕЦЬ..! Я особисто, від часу як також Ви отримали мій обіжний лист: "відходить до" минулого року, вже призбирав досить багато архівного (кромі фото-знимок) матеріялу і писань упорядкував, але кінця не видно..

Тепер на чергу приходить, ЗВІДКІЛЯ І ЯКИМ СПОСОБОМ, без належної пропаганди в НШляхові, роздобути гроші на видрук цеї книжки, що заповідається куди грубшою, як вистачуть гроші зі завіщання пок. Турус, що пощастило мені спрямувати на ту ціль..? — Рятунок бачу у Ваших словах до мене, ще від дня 17-го червня 1967 року, де пишете:

"..виходить, що й Вас на всході.., бо на нас на заході, то вже давно наплювали. Не знаю, чи то вже нова політика така, що вже нас і до числа не враховують, невже ми таке старе барахло. Я не жаліюся, бо це не поможе, але хіба скажу, що я від послідного зїзду, ні обіжника ні листа не отримав. На Зїзд привіз був аплікацію нового члена і до цього часу ніякої відповіди..., а треба згадати, що я був в Бриґідках в одній келії з нашим секретарем... Саскатун, наш колись Нац. Дім, то може скоро перейде в чужі руки, бо немає кому працювати. По нікльови його будували і довершили, а сьогодні, хіба може хто спомин напише... Колись ми розпиналися за наших скитальців, а тепер дістаємо заплату... —

Я тепер слава Богу ЗБУВСЯ СВОГО ПАРШИВОГО БИЗНЕСУ, ВЖЕ ДРУГИЙ РІК НА ПЕНСІЇ, працюю коло хати і на городі".

Я з розмислом зацитував Ваші слова з перед року, щоби Вам пригадати і порівняти на скільки покращало у Вас "на заході"... У нас "на сході" без змін — коли не включати великої політики відмолодженого Проводу Президії УНО, що зовсім не числиться з дальшим існуванням УСГ — членства, до нашої Головної Управи УСГ, включно! — Хтось мусів наложити "намордник" також на окремішню дію УСГ, бо кромі цілих шпальт імен покупців "різдвяних карток", що щорічно розсилає наш гол. секр. ГУ УСГ, інж. Селешко для конечної рації ОДНОЦЕНТОВОГО-ВИЗВОЛЬНОГО ФОНДУ — бодай я нічого не дошукуюся про УСГ, на сторінках Нового Шляху. Під тим оглядом куди краще вивязується Др. Росоха у своїм "Вільнім Слові", на вояцькій сторінці! — Я був і дальше уважаю себе здисциплінованим членом нашої організаційної схеми — тому прошу не розуміти зле моїх задушевних інтенцій! Вчорашні методи провадження організації, можуть бути зрозуміло перестарілими НИНІ: але не сміє бути перестарілою КУЛЬТУРНА ВДЯЧНІСТЬ памятати на колишніх працівників УСГ-УНО, що ДАРОВОЮ ПРАЦЕЮ САМОПОЖЕРТВ побудували "новий шлях" ідейних надбань, яким котиться нинішля модерна велика укр. політика.. Що я маю на думці, друже Брик, є це:

Фактом є вся дотеперішня писанина у Календарях Н. Ш., то-що наше минуле існувало і воно поза розкиданим сумарично тут і там, не варта нічого більше!?— Супроти цего цілковите НЕЗАІНТЕРЕСУВАННЯ зі сторони КЕ-УНО і ГУ УСГ на детальну й історичну правду про нашу давнину в Канаді. ЯКЩО САМІ ТОГО НЕ ЗРОБИМО І НА ВЛАСНИЙ КОШТ! Ви друже Брик, можете помочи мені ЗАРАДИТИ ЛИХОВІ З РОЗУМУ нинішніх молодших за нас ТІЛЬКИ так: 1. — Написати до Торонта чемно але вимагаючо, хай КЕ і ГУ дадуть Вам відповідь, чому в НШляхові не слідують дальші пояснення до

"ПОВІДОМЛЕННЯ" для піонерського членства УСГ -УНО, про АЛЬМАНАХ за роки 1928 до 1954? (Для Вашої інформації тільки зголошую, що я вже написав був давненько до Н. Ш. через Централю — але не то що не помістили, але гробова мовчанка!) 2. — Ви друже Брик, є вже на пенсії і приглядаєтеся "на той Божий світ" тільки.. "з Вашої хати і городу" у Йорктоні: Що Ви скажете на таку мою відважну й боєву пропозицію, а саме Я ПІШЛЮ ВАМ, на початок, СТО долярів з конта грошей, що повинен вже скоро дістати з завіщання Турус, (ЇДЬТЕ до Саскатуну, Ріджайни, Мус-Джо і до інших місцевостей, де жиють наші старі члени патріоти — ЗАІНТЕРЕСУЙТЕ їх вартістю пропамятної згадки про них в Альманахові з фотографією і порекомендуйте запевнення, що вони НАПРАВДУ варті того, щоби їх життя не скінчилося тільки відспіванням "Вічная Память" на кладовищі.

Прошу перечитайте ще раз мій допис в Новому Шляхові, що написав про відхід у вічність тіла пок. п-ні Турус і дошукайтеся рації у тій необлудній правді, що правдива "вічная память" в написаній історії.. Покійна Рузя Турус, для цеї правдивої "вічної памяти" в майбутній книжці УСГ-УНО, за яку я взяв приспішену відповідальність, започаткувала у своїм завіщанні ФОНД потрібного гроша на видання такої Книги! Я є ПЕВНИЙ, що ми мужчини-піонери УСГ-УНО, на порозі нашого відходу у вічність, підемо слідами започаткованого ФОНДУ, пожертвами після наших фінансових спромог! Тим більше, що жінки ОУК випередили мужчин на кільканадцять років скорше, своєю Ювілейною Книгою: "На Службі Рідного Народу". — Жалко, дуже прикро, що покищо не пощастило мені добитися дозволу друкувати ці мої переконливі вірування на сторінках Нового Шляху, а витрачаю час на приватні писання, як ось зараз до Вас, друже Брик. Але мій цей ДОЗВІЛ напевно з часом дістанемо. Якщо захочете ласкаво винагородити мою упертість Вашим вільним часом і напишете, ось тими моїми думками, ВІД СЕБЕ ПРИВАТНО до ГУправи УСГ в Торонті,

з ДОМАГАННЯМ помістити Ваш допис в Новому Шляхові. — Не знаю певно чому, але від років моє прізвище є свого рода "ТАБУ" для НШляху. Спробуйте Ви щастя проломити і відчинити цензурні замки нинішних "власть імущих".. Копію Вами написаного до Цетралі й до НШляху, будь ласка, перешліть мені до відома.

Вкінці ще раз прошу, передумайте ОСНОВНО і напишіть мені Вашу згоду, як в горі, під т. 2).. Запропонував Вам трохи грошей на дорогу не тому, щоби платити за вас час і працю, але тому, щоби не "жебрати" у людей даром нічлігу, чи прохарчування.

Здоровлю Ваш, Богдан Зелений

Отже, коли при листах (подаю копію листа, що був написав до секр. УСГ, п. М. Селешка).

Йорктон, травня 20-го 1968.

Дорогий Друже Михайло!

Звертаюся до Вас не в своїй особистій справі, а так загальній нашій. Вже від якогось часу є оголошення в Н. Шляху про видання Альманаху з діяльности першого 25 ліття УСГ та УНО в Канаді. Ніби тою справою зайнявся друг Б. Зелений з Виндзор, чи ще є хто заанґажований в тій роботі, бо виглядає, що крім того оголошення, що йде, то нічого більше не видно.

Я думаю, що в це повинні бути заанґажовані ще ці кілька живих ветеранів, ну та і Новий Шлях. Це вже пізня пора, бо ті піоніри що будували наш рух, що очистили наше національне "Я" від комунізму відходять кожного тижня. Вже небагато осталось тих, що були в перших рядах. А буде шкода велика, як ми це допустимо, що той національний престіж, що так тяжко добували, та загирився.

Видають свої історії Церкви. Товариства, різні обласні групи, та навіть окремі роди, а ми на жаль про свої найбільш вартісні змагання, та ставимося до них так байдуже, а може ще й гірше. Кому це є на перешкоді, щоб така історія була списана і ви-

дана книгою. Чи наш провід аж так змодернів, що на те минуле махнув рукою і навіть уваги не варте. Колись Новий Шлях був аванґардом "Штурм Батальону", а тепер стало покірне теля. Чи у Вас все так благородно йде? Не знаю чи ми, вже так думкою постаріли, що наші зауваги нічого не варті. На мою думку Новий Шлях та Екзекутиви, повинні це підтримати і помогти це успішно закінчити. Чи нам не сором, що нас Жіноцтво випередило і таку про себе видали. А де ми? Я вірю, що ще ті що на відході поможуть.

То з Богом, докінчім те що зачали —

Здоровлю щиро

Микола Брик

Подаю ще один лист, що був відписав другові Зеленому на його лист.

Йорктон, Саск. травня 20-го 1968.

Дорогий Друже Богдане!

Отримав Ваш лист, дякую. Читав його кілька разів щоб збагнути зміст написаного.

Отже я написав до п. М. Селешка, він же в Еґзекутиві, ну і за стіною є редактор Н. Шляху. Лист короткий, можуть усі читати і міркувати. Копію Вам долучую. Хотять нехай розуміють.

Ваші припоручення мені, може і добрі, але для мене вже досить тяжкі. Їхати до кого? Не знаєш де хто тепер остався, кого ще укр. справа болить. Мені вже чогось тяжко з дому рухатись. Я думкою чуюся ще "розмашисто", але кости вже болять. Я і досить зайнятий, не лише в громаді, але й поза нею.

Я є секретарем укр. правосл. громади. А тепер йде 50 ліття Церкви, роботи по вуха. — При тім пишу і веду розвідку про "Бриків". Половину задуманого написав. За другу, ще хочу себе заставити і викінчити. Воно виглядають дурниці, але ці дурниці вимагали поту, крови і наснаги, щоб себе зберегти і на плесі втриматися. Я лише Богу дякую, що мене зберігав, бо мої зусилля були за малі.

Я буду старатися Вам допомогти по своїй змозі. Думаю на всході ще є старі козаки, що ще дис-

ципліну зберегли і коли їм тверде слово сказати, зрозуміють. На заході вже мало хто остався. Попробуйте ще раз, добре підважте, піде.

Здоровлю щиро Вас і Вашу рідню. Бажаю кріпкого здоровля.

Микола Брик

Я тому подав довшу переписку про Альманах, але тому що це мабуть послідний відгомін про нього. На моє письмо до ГУ.УСГ., з 20-го травня 1968, я ніякої відповіді не отримав. В між часі упокоївся друг Богдан Зелений і мабуть на тому і заперлася "Книга". Вже більше про те ніхто не згадував. Не знаю, що сталося з "фондом" бл. п. Розалії Турус, бо вже не стало нікого, щоб за тим заглядав. Можливо що отце моє писання, присилує когось, щось більше написати.

Колись був в Ширшій Егзекутиві УНО, належав в сорокових роках до Ширшої Ради КУК, з рамени УНО був дир. до ОУКО, а тепер вже як непотріб відсунений. Це там, але на місці виконюю обовязки секретаря КУК, вже 24-ри роки. Тим я не зраджуюсь, бо таку заплату діставали майже всі, а чому я мав би бути винятком. В отамани я не перся, але пробував по совісти виконювати наложені на мене обовязки. Ще одне хочу згадати і тим закінчити розділ, а саме: — В березні 1971 р. відбудеться 28-й Крайовий Зїзд УСГ, та що як здоровий, щоби приїхати на Зїзд. Відписав що вже за старий їхати, але вислав чеком членську вкладку за 70 і 71 рік десять долярів та Визвольного Фонду десять дол. На це мені нічого не відписали і навіть чека не зміняли. І так нехотячи, мене з членства виелемінували. Чи це було навмисне, чи недогляд, не знаю, але так було. Ще одне, що гідне зазначити, а саме: 4-го січня 1971 р. написав до Видавничої Спілки Нового Шляху в Вінніпегу.

Вп. п. Управитель.

Я, низше підписаний пересилаю до Вас два цертифікати ч. 73-21 уділів і ч. 620 — 33 уділів, котрі зрікаюся і передаю в Ваше розпорядження.

Мені вже сімдесятьпятий йде а передавати немає кому, отже так зробіть як постановив.

Остаюся з привітом **Микола Брик**

За цей дарунок, не тільки дякую, але і листа ніякого не отримав. — Цікаве.

Коротко за 1954 р. Зміна в К.Е.

Літом 1954 року відбулася ХУІІ Краєва Конференція. Прийшла зміна керівних орґанів УНО. Заведено Призидію. Головою К.Е. УНО, вибрано мґра Василя Гультая. Підготовлено нові програми, для ріжних ділянок. Друге чверть століття, повинно проявляти більший розмах, бо минулі методи праці, були вже застарілі. Нічого дивного, все міняється, цеж закон природи. Та часом воно не так виходить. Старших змінили, а молодшим не сприяє, чогось бракує. Вже перед тим були подекуди невдоволення в деяких місцевостях, а тепер після зміни, прийшла гостріша полеміка, "Схід — Захід", а точніше Торонто-Вінніпег, з тої причини в Вінніпеґу, створився Комітет Оздоровлення УНО Канади. Обіжними листами цього Комітету я послуговуюся. Отже, частина листа Ком. Озд. Ч. 4. Квітень 1962 р. Вінніпеґ.

ЯКІ ПОВИННІ БУТИ ВИМОГИ ДЕЛЕҐАТІВ УНО ДО З'ЇЗДУ.

Одні із піонерних і досі активних діячів нашої організації в Саскачевані пише нам: "Випадково довідуюсь, що наша Президія плянує відбути Кр. З'їзд УНО в осени, в Гемильтоні, осідку голови Президії. Я, і напевно переважаюча більшість членства УНО в Зах. Канаді, є за З'їзд у Вінніпеґу, бо до Гемилтону нам задалеко їхати. Але де той З'їзд не відбувавсь би, я, і напевно багато інших членів УНО Канади, хотіли б почути від вас, що мали б заступати наші делеґати на тому З'їзді ввиду теперішнього непорозуміння в нашій організації. Бодай коротко подайте свої думки в цій справі в Обіжному листі."

У свій час , як буде потреба, Комітет випустить

спеціяльний Обіжний лист у справі Кр. З'їзду УНО, зокрема в справі в справі місця З'їзду. Що мали б заступати делегати на З'їзді? Хто бажає добра і кращого розвитку УНО Канади, повинен обстоювати на З'їзді принайменше ці три вимоги: 1) не лише статутова, але й фактична суверенність і незалежність УНО Канади, як надпартійної і суто демократичної української, канадійської, громадської організації, що була побудована на засаді нац. єдности і співпраці всіх канадійських українців у користь нашої етнічної групи в Канаді і визвольної справи України. 2) Заборона тісного ідеологічного, політичного або організаційного пов'язування УНО Канади з будь-якими позаканадійськими українськими політичними або громадськими організаціями. 3) Ліквідація Президію УНО, централістичного органу, що являється не лише штучною і не демократичною, але й непотрібною і шкідливою надбудівкою УНО Канади, та повернення К.Е. УНО всіх тих прав і повновалстей, що їх вона мала перед створенням Президії УНО. Ці три вимоги, а також інші, як напр. усунення дворушности і двоторовости в УНО Канади, перенесення Централі УНО до Вінніпеґу, влаштування З'їзду УНО в Вінніпеґу і т. інш. ставили в формі резолюцій делеґації УНО Вінніпеґу й околиць на кількох З'їздах і Конференціях УНО. Але їх завжди іґноровано Президією і делеґатами тих З'їздів, що були беззастережними притакувачами Президії. На дискусію над тими вимогами на З'їздах ніколи "неставало" часу і тому згодом наш Комітет змушений був "відкликатись до народу", себто до всего членства УНО Канади і видвигнути та обґрунтувати ті вимоги у своїх Бюлетенах і Обіжних листах. Покористовуйтесь Члени УНО, тими друкованими матеріялами нашого Комітету в передз'їздових дискусіях у своїх Філіях. У цих матеріялах немає ні словечка неправди чи півправди, хиба деякі недоказані правди..

Ч. 2. Лютий 1962 р. Вінніпеґ. ДО СПРАВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ УНО І ПУН.

Головною причиною цих непорозумінь і кризи в УНО був новий стан організованого українського на-

ціоналістичного руху в Европі 1940 р. в наслідок розколу Організації Українських Націоналістів і наступного ідеологічного розладдя в цьому русі. Замість єдиної ОУН, згодом три, а оце недавно створилась четверта ОУН, що назвала себе "ОУН Наддніпрянців".

Новий стан українського націоналістичного руху в Европі спонукав діячів УНО ще 1948 року призадуматись на ревізію взаємовідносин між УНО Канади і ОУН солідаристів чи ПУН під проводом полк. Андрія Мельника. Між іншим, така ревізія була необхідною, тому що новоприбулі в Канаду з Европи члени ОУН-ПУН, що стали членами УНО, вперто настоювали щоб взаємовідносини між УНО і ПУН оставались такими, як були перед розколом ОУН. Ці нові члени УНО також домагались щоб УНО Канади явно осудило і поборювало ОУН революціонерів, що її очолював Степа нБандера. ПЕРЕМІГ САНТИМЕНТ

Відбувались часті дискусії і дебати проводу УНО в справі, яке становище повинно зайняти УНО до нового стану організованого українського націоналістичного руху в Европі, зокрема до справи взаємовідношення між УНО і ПУН. На цих розмовах часом був приявний делеґат ПУН з Европи. Здавалось, що провід УНО вирішить ці справи в користь так УНО Канади, як і націоналістичного руху і ПУН. Бо узгіднено, що УНО, не зважаючи на організаційний розкол ОУН, повинно уважати далі український рух так в Україні, як і на еміграції — головною рушійною силою в змаганні за визволення України. Узгіднено, що ОУН-ПУН буде тією націоналістичною організацією в Европі, з якою УНО буде в контакті, тому що провід УНО здавна знає осталих при житті провідників колишньої єдиної ОУН, що тепер знайшлись у проводі ОУН-ПУН.

На лихо перефорсовано в верхівці УНО лінію, що зобовязувала УНО поборювати ОУНр., На таку лінію УНО, як громадська організація українців Канади, не мало права, підстави ані потреби. В інтересі УНО, українського націоналістичного руху і української визвольної справи було, щоб УНО не втру-

чалось у спір між ПУН і ОУНр, але в більшости тодішнього проводу УНО переміг сантимент до голови ПУН, Андрія Мельника, ген. М. Капустинського, інж. Дм. Андрієвського та інших піонерних діячів в українському національному русі.

КРИЗА В УНО

У роках 1950-55 піонерне членство УНО почало добачувати, що добра воля, і повне довіря провідників УНО до ПУН, а зокрема до більшости колишніх оунівців в рядах УНО були тільки з боку УНО. При допомозі своєї секретної організації ("сітки") в УНО і явним маневруванням під плащиком "зміцнення націоналізму в УНО" нові члени, бувші оунівці, 1956 р. здобули ключеві становища в проводі УНО, а чотири роки пізніше зовсім опанували УНО. Новий провід УНО накинув організації "нову лінію", найтісніше повязання УНО з ПУН. Він впровадив новий термін "сестринні організації" в відношенні УНО до ПУН, ОДВУ і других подібних організацій на европейському і американських континентах. Слідом за цим наступило втручання членів ПУН в організаційні та ідеологічні справи УНО, директиви з ПУН до УНО і т. под. Щораз більше піонерних членів УНО ставали неактивними, члени з місцевих родженців почали виступати з УНО, організована молодь (МУН) почала з щораз більшим підозрінням відноситися до "нової лінії" УНО. Грозив розлам або ступневе заникнення УНО.

Цей загрозливий стан УНО спонукав УНО в Вінніпегу явно виступити проти "нової лінії" проводу УНО і стати в обороні принципів, засадничих метод і цілей та суверенности УНО Канади. Восени 1960 року на Загальних Сходинах УНО і БО Вінніпегу вибрано Комітет плянування і керування акцією цієї оборони. Згодом до цього Комітету оздоровлення УНО Канади почали включати однодумці з інших Філій в Канаді.

НАШЕ СТАНОВИЩЕ В СПРАВІ ВЗАЄМИН МІЖ УНО І ПУН

З уваги на Загальний З"їзд УНО і БО, що мавби відбутись цієї осени, цей Комітет тепер уважає своїм обовязком черговий раз здеклярувати і зясувати Вам, Члени УНО і БО своє становище в справі взаємовідношення між УНО і ПУН, тому що уважає цю справу ключем до розвязання кризи в нашій організації.

1/ — УНО Канади повинно далі підтримувати український націоналістичний рух, що далі є рушійною силою українського народу в його змаганні за суверенну і соборну Українську Державу, а також підтримувати всі ті українські організації та установи в Україні і поза Україною, що діють для такої цілі.

2) — Треба негайної ревізії взаємо відношення між УНО і ПУН, що базувалась би на реалістичному підході. А саме: а) згідно з сучасною дійсністю ОУН-ПУН під кермою полк. А. Мельника не є єдиною, але одною з чотирьох европейських українських націоналістичних політичних груп, що не тільки не є пов'язані з собою, але взаємно поборюють себе: в виду цього ПУН не являється сьогодні єдиним проводом всього організованого і не організованого українського національного руху, б) Організаційно ця політична ОУН -ПУН не може уважати широку громадську організацію УНО Канади своєю сестринною організацією, а програмово не може насаджувати УНО своєї партійної політичної лінії.

3) — УНО повинно втримувати контакт так із ПУН, як із іньшими українськими націоналістичними організаціями, а також зо всіми тими українськими політичними групами й установами в Европі і поза Европою, що позитивно допомагають справі визволення України. Але цей контакт не сміє доходити до такого ступня, щоб організації УНО Канади загрожувала затрата своєї організаційної суверености, самостійного діяня, характеру широкої громадської орга-

нізації українців Канади. УНО Канади ніколи не сміє стати політичною експозитурою-прибудівною жодної української партії в Европі і поза нею.

Таке є становище нашогоКомітету і УНО Вінніпеґу в справі взаємовідношення між УНО і ПУН та іншими націоналістичними українськими політичними і національними партіями та установами в Европі і поза Европою.

Подаю уривок листа до мене від довголітнього редактора Нового Шляху бл. п. Михайла Погорецького:

"Правильно оцінюєте сучасний стан організованого українського націоналізму. Але це не є смертельна траґедія. Націоналістичний рух живе і житиме, навіть якби не було жадних організованих націоналістичних груп. Вождівство розложило фашизм, нацизм, розкладає большевизм, а такий соціяльний процес не міг оминути український вождівський (диктаторський) націоналізм. Але цей націоналізм є штучним витвором, що не має нічого спільного з природнім і притаманним народові націоналізмом. Це не значить що маємо махнути рукою на один, другий, третій або четвертий ОУН. Ми маємо моральне право, як члени нації, сказати їм: "Осуджуємо Вашу жабо-мишо-драківку і кажемо "руки геть"! всім тим, що хочуть втягнути нашу організацію в ту драчу! Як довго не будете співпрацювати з собою, не можемо визнавати жадного Вашого авторитету над нами!" Чи це не є дуже скромна вимога до них? А наш Комітет саме таку вимогу ставить до них і до всіх тих у нашій організації, що хочуть і всіми силами намагаються перенести ту драчу з европейського терену в УНО".

Та досить, пожалься Боже, про той оунівський націоналізм! Нам ходить про мир, єдність, співпрацю і взаємну любов в організації, яку ми створили і десятки років розбудовували. Для цього наш Комітет шукає людей в нашій організації — в верхах і низах-людей, що ще не забули, **пощо** ми створили УНО Канади-людей, що ще не скапітулювали з ідеї національного об'єднання і спроби рятуваня українства в Ка-

наді. Не маємо сумніву, що з такими людьми можемо врятувати нашу організацію від заглади".

Недоречно то якось є, виносити хатні справи на вулицю, та прикро є пригадувати ті неприємні справи. А кому вийшла з того користь, ще й до тепер, після років, те огірчення, котре глибоко врізується і навряд чи загоїться коли. Була наче одна родина, довір'я одне до одного, а тепер? Чомусь в нас те історичне "але" все повторяється і годі його обійти. Щодня молимося "і прости нам провини наші", та на тім і остається, бо Господньої молитви ми не придержуємося. Та за те ми караємося і самі себе обезсилюємо.

Та слава Богові, приходить світанок і на обрію, наче весняні квіти появляються, ті молоді парості, що їх так горливо засівали наші трудівники піонери. Їх мозольна праця, починає давати плоди і ми як здоровий паросток, здобуваємо собі належне місце.

У Вінніпеґу хор УНО під управою п. В. Климкова вибивається в першуни, бо їх корінь насадив з Божої ласки, незрівняний мистець сл. пам. Олександер Кошиць. Осередок Укр. Осьвіти і культури та Укр. Музей, сміливий задум-дитина сл. пам. Д-ра Т. К. Павличенка здобуває подив, не тільки між нами, але і між чужими. Колись цей будинок, наче сирота без домна, а тепер відновлений, причепурений притягає до себе багато відвідувачів.

А Пам'ятник українському пророкові Тарасові Шевченвові в Вінніпеґу, що кожночасно пригадує нам "що в своїй хаті, своя правда і сила і воля", пригадує всім і старим і малим, щоб ми за свою правду одностайно постояли. Це є закон для нас, від якого неоміємо відхилятись, хочби за яких обставин.

А наш Саскатун, перша національна кузня, Нац. Дім ім .Біласа і Данилишина, котрий так мозольно піоніри будували, не лишається по заді. Діти піонірів, продовжують започатковану працю батьків. Балетний ансабль "Євшан" своїми виступами здобуває подив по цілій Канаді. З найзамітніших згадаю виступ в 1967 р. в Оттаві перед їх Величністю королеви Єлисаветиі І,

та вистули на світовім "Експо 67" в Монтреалі в серпні 1967 року.

А навчання українського предмету в державних школах Саскачевану, це також не аби який успіх, тільки треба буде зусиль щоб ми це, як культурна вітка народів Канади могли це втримати.

Написав я цей спомин, в пам'ять українських піонерів Укр. національного руху в Канаді, бл. пам. покійних вже інж. Володимира Коссара, Д-ра Т.К. Павличенка, Д-ра Івана Ґуляя, ред. Михайла Погорецького, В. Гладуна, та ще деяких живих Г. Поворозника, П. Божка та других.

Цей спомин написав був ще 1968 р. та переслав оув другові Михайлові Брикові в Голяндії для видання як слідуючого випуску "Ми Брики", та випуск цей вийшов не зовсім сприймаючим почерез дрібний друк, думав це закинути, а що були прихильні рецензії, згадаю про одну інж. Лева Биковського, попробував трохи поширити з більшим насвітленням. Випускаю це невеликим накладом, своїм коштом у світ. Може декому читаючи це буде гірке, та я не збираюся нікого осуджувати, я подав тільки малу частину з листів які у мене є. Може та публікація заставить когось написати ширшу документацію за дії які проходили. А документів ще є багато, поміж тими старими вояками укр. армій. Шкода щоб вони затратились.

Докінчую спомин в грудні 1972 р.

Микола Брик

ПІСЛЯ СЛОВО

Оглянувшис назад, після мойого п'ятьдесятлітнього прожиття в Канаді, хочеться підсумувати хоч пару словами наші здобутки, але й також наші убутки. Пережили ми Церковну ґризню між собою, хоч поверхово, але бо йде куди гірше, хоч і не так болюче, те що називають "Денаціоналізація", де ми самі собі підриваємо ґрунт під ногами. Набудували поважні інституції, величаві Церкви, та ті інституції, та Церкви

починають поволі пустіти, бо найперша інституція — Родина-Хата, там вже рідко почуєте рідне слово. Не нарікаймо на когось, бо вина між нами самими. Родина-Хата це — перша інституція, і яка родина, така буде й громада.

Українські Церкви! Як довго будут, ті церкви українські? По фармах церковці, та Народні Доми вже пусті, хіба ще могили лишились по піонірах-батьках наших по цвинтарях. Молодші, що зайняли місця по батьках, чогось навіть тої батьківської фарми втримати не можуть, пруть по більшости до міст, ніби на легше життя. Яке легше, що з господаря та робітником будеш? Самі себе пролетарізуєте, але не думаєте що буде завтра, лиш щоб сьогодня гуляв. Проклинаємо марксистську чуму, але чомусь той совєтський лад, як та мряка непомітно насувається. Колись і краща християнська любов була поміж нами, а тепер і священникові неможна вірити. Тепер уже і деякі священники є розсадниками "Лже-Віри". Все зматеріялізоване і за тим доляром все преться і немає ні сорому ні чести. Давніше, якась достойність була, якась пошана та патриотизм були, а тепер і учені є вже, та свойого розуму немає.

Колись пригадую, та горстка бувших стрільців, та справилася з тою нашою комуною в Канаді, що була ологанила українське ім'я, бо в двадцятих роках, українець, було рівнозначне з комуністом. Тяжка це була боротьба, та перемогли бо була ідея. Тепер її немає. Ще й тепер лишились деякі залишки тої зарази московської, та навіть і державні субсидії дістають під покришкою укр. діяльности. Бо і в державних урядах є такі що сприяють розладові, ніби в ім'я прогресу.

Заторкнім всеукраїнські справи. Фундація Тараса Шевченка, що була проголошена вже кілька років, що її душею був бл. пам. Володимир Кохан, що передчасно відійшов, якраз через неуспішність цієї компанії. Запляновано було міліон долярів, та кільки часу минуло і заледве пів міліона вплинуло.

Діялність в КУК. Чомусь трактується громадою,

якби це була мачушина інституція. Якась нехіть, недовір'я, заздрість. Тих що бажали б працювати для добра громади, то їх відсувається ставлять всякі перепони, а приходять честолюбні недолуги, що гонорово очолювали б якусь справу, якби її хтось підготовив.

А ось попало мені під руки таке: В газеті Український Голос з 18-го квітня 1973 р. Це — Особисте Повідомлення. Повідомляємо усі відділи Стрілецької Громади в Канаді, що філія УНО не є Братньою Організацією для відділу Стрілецької громади в Саскатуні.

Стрілецька громада в Саскатуні побудувала Дім і записала його на філію УНО, а філія УНО з цього дому викинула Стрілецьку Громаду. Підпис — Михайло Петришин, — один з перших основників Стрілецької Громади в Саскатуні.

Прочитавши те, стає якось боляче за таке становище. Чому таке невирозуміння? Змагаємось за велике ДІЛО, але чомусь в малому між нами немає згоди. Молимось щодня: "І прости нам провини наші, як і ми прощаєм винуватцям нашим", та в неділі співаємо: "Боже нам Єдність подай!" Дай Боже нам ту Єдність як найскоріше! щоб ми дійсно стали братами.